VJEKOSLAV NORŠIĆ:

SAMOBOR-GRAD

POVJESNE CRTE O NJEMU I NJEGOVIM GOSPODARIMA.



DRUGO IZDANJE.



Samobor-grad.

Vjekoslav Noršić:

SAMOBOR-GRAD

POVJESNE CRTE O NJEMU I NJEGOVIM GOSPODARIMA.



SAMOBOR 1942.

Tiskara Dragutina Spullera u Samoboru

Tvojih polja rodno krilo,
Tvoj mirisni sâd,
Tvojih gora zelenilo
I tvoj stari grad,
Sve je s tobom liepo složno,
Da bit ljepše nije možno!

(P. Preradović: Samobor)

DRUGO IZDANJE.

PREDGOVOR.

U ovoj knjižici napisao sam: povjest staroga samoborskoga grada. Time želim upoznati sa njegovom prošlošću i svoje drage Samoborce, kao i one mnogobrojne gostove, koji posjećuju svake godine naš ubavi Samobor. Do sada malo je o njem pisano, a i to je široj publici slabo ili nikako poznato.

Gradju za tu povjest crpio sam iz vjerodostojnih pisanih spomenika, koji se nalaze u raznim arhivima, ponajviše pak iz arhiva kralj. i slobodnog trgovišta Samobor. Gdje sam posegnuo za štampanim i tudje upotrijebio, to svagdje u bilješci spominjem.

Dužnost mi je, da izrazim ovdje najsrdačniju hvalu visoko poštovanoj gospodi dru. Ivanu pl. Bojničiću Kninskom, Emiliju pl. Laszowskomu ter dru. Rudolfu Horvatu, koji su mi rukopis pregledali i upozorili me na neke nedostatke. Ne manju hvalu dugujem i g. prof. Gjuri Szabo-u, tajniku kralj. zemalj. povjerenstva za čuvanje umjetnih i historičkih spomenika u Hrvatskoj i Slavoniji, koji mi je načinio tloris grada i ustupio nekoje fotografije.

Hvalim napokon i preč. g. kanoniku Antunu Starcu i veleč. g. župniku sv. Marka u Zagrebu Petru Mrzljaku, koji su mi pritekli u pomoć, da je ova povjest izašla na svjetlo.

Još nješto. Svatko, tko ljubi svoj zavičaj, rado čuje i čita o njemu iz davnih vremena bila to ne-

znam kako sitna stvarca. Objelodanjujuć ovu povjest samoborskoga grada, želim da ju moji mili Samoborci prime i čitaju onom ljubavi, kojom sam ju i ja napisao.

U Maču, mjeseca lipnja 1912.

Vjekoslav Noršić.

PREDGOVOR DRUGOM IZDANJU.

Naskoro će se navršiti punih trideset godina, što je izašao prvi put moj: »SAMOBOR-GRAD«. Budući je ovo izdanje već davno raspačano i današnjoj generaciji slabo poznato, zamoljen sam mnogo puta s raznih strana, da priredim drugo izdanje.

Ovoj se molbi rado odazivljem te evo: »SAMOBOR-GRAD« izdajem ponovno nešto malo popunjen. Činim to tim radje, što ljetos naš Samobor slavi 700 godišnji jubilej kako je po kralju Beli III. (IV) uzdignut na: »Kraljevsko poveljeno i slobodno trgovište«.

Kad mi životne prilike nijesu dopustile, da za taj jubilej napišem potpunu povjest Samobora, — kako sam želio — neka bude barem ovo izdanje makar i maleni cvijetak u jubilejski vijenac dragoga mi zavičaja.

U Brdovcu, na Duhove 1942.

Vj. N.

SAMOBOR-GRAD

I.

SLOBODNO I KRALJ. TRGOVIŠTE SAMOBOR. — POLOŽAJ STAROGA GRADA I PRISTUP K NJEMU. — ANINDOL. — OPIS RAZVALINE. — GRADSKA KAPELICA SV. ANE.

Podjemo li cestom iz Zagreba zapadno prama Podsusjedu, gdje se ceste križaju, to jedna cesta vodi lijevo preko savskog mosta u starodrevno, kraljevsko slobodno i poveljeno trgovište Samobor, koje se rasprostrlo na istočnom podnožju Samoborskoga gorja. Od Zagreba ima nešto preko 22 kilometra do Samobora, a može se ugodno doći i željeznicom, koja od 14. siječnja 1901. spaja oba ova mjesta.

Po najnovijem popisu pučanstva od 1931. broji samo mjesto Samobor 2.913 duša. Samobor je središte istoimenog kotara; u njemu je pošta, brzojav i telefon, te pučka škola. Najljepše pak što ima jest župna crkva sv. Anastazije, djevice i mučenice. Ta crkva zidana je 1671.—1674. godine, a posvećena je istom 1. kolovoza 1688. po Ignaciju Mikuliću, biskupu zagrebačkom, za župnika Matije Kurila (1682.—1712.). Sama župa, koja broji preko devet hiljada duša, mnogo je starija. Brigom župnika i dekana Franje Forka crkva je iz nutra posve obnovljena zamjernim novčanim žrtvama blagopokojnoga kanonika zagrebačkoga i archidja-

kona dubičkoga Adama-Luke Rumplera († 20. veljače 1899.), rodjenog Samoborca. I župljani se takodjer tome mnogo doprinijeli dobrovoljnim darovima.

Osim župne crkve nalazi se u Samoboru i crkva B l. D j e v i c e M a r i j e u nebo uzete, kojom upravljaju braća sv. Franje, hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda. Ova crkva sagradjena je 1733. godine, a posvetio ju biskup zagrebački Juraj Branjug na 8. srpnja 1736., kako to natpis nad ulazom svjedoči.

Na mjestu gdje ta crkva danas stoji, sazidao je po kazivanju Glavinićevom, godine 1235. (ili 1241.) kralj Bela III. (IV.) kad se bježeći pred Tatarima sklonio u Samobor, kapelicu koja se zvala :»E c c l e s i a B. V. M. G r a t i a r u m d e C a m p o«, (extra et prope muros antiqui seu pristini oppidi Samobor) [1]. Ova je crkva g. 1901. za gvardijana O. Lamberta Golowskoga lijepo uredjena i oslikana. Osobito je lijepa stara fresko-slikarija abside, koju je godine 1752. dao načiniti Antun Josip Auersperg za 100 for. [2].

Nuz ove crkve ima još u zapadnom dijelu Samobora kapela sv. Mihalja, arkandjela; zatim na južnom brijegu kapele sv. Ane i sv. Juraja, viteza i mučenika. Ova posljednja opstojala je već god. 1555. Zapadno od Samobora u selu Gradišće je kapela sv. Filipa, a sjeverno u Vrhovčaku sv. Vida i u Otruševcu sv. Križa.

U Samoboru ima uz mnoge novije, moderno gradjene kuće, i više starijih plemićkih dvorova. Od

---

1) Franciscus Glavinich: De origine Provintiae Bosnae, Croatiae et Carnioliae; nro. 31.

2) Vj. Noršić: Franjevački samostan u Samoboru. Zagreb 1929.

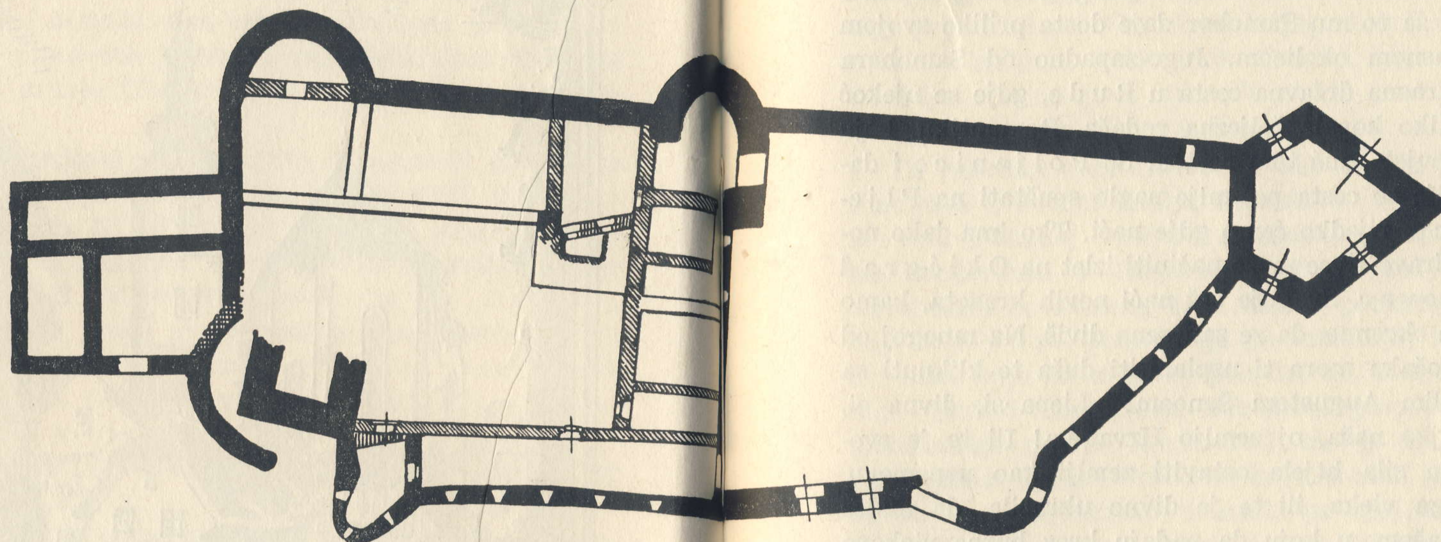
ovih je najstariji bivši Praunspergerov u Gornjem kraju. Sjeverni dio toga dvora dozidao je g. 1666. plemić Franjo Saić. Stara pisma zovu taj dvor: c u r i a P o d o l y e.



ŽUPNA CRKVA S ISTOČNE STRANE

Pol sata od Samobora prama sjeveru, nuz cestu što vodi u Kranjsku, leži seoce sv. Helena sa krasnim i ljekovitim sumpornim kupalištem (23,3° C). Ne daleko ovog kupališta, na jednom brežuljku, sta-

jala je još u prvoj polovici prošloga stoljeća kapelica s v. H e l e n e, po kojoj je ovaj kraj dobio svoje ime. Tu kapelicu, zatim zemlju oko nje dvije rali veliku, mlin na potoku Gradni, tri vinograda (nedaleko crkvice) i jednu zemlju u Samoboru, darovao je dne 10. travnja 1277. Ivan, sin Jaroslava Okić-



Tloris grada Samobora. – Crtao prof. Gj. Szabó.

koga, cistercitima na otoku sv. Jakoba kod Save »za oproštenje svojih grijeha« (pro remissione peccatorom nostrorum[1]). Kad su koncem 15. stoljeća cisterciti ostavili Zagreb, prijedje taj posjed u ruke biskupije, koja ga dade zagreb. kaptolu. Biskup Petar Domitrović isposlovao je, da su g. 1621. svi dohotci cicercitske prepoziture Bl. Dj. Marije: »De campo Zagrabiensi« predani zagrebačkom biskupskom sjemeništu. Tako je sjemeništu medju inim

[1]) T. Smičiklas: Codex diplomaticus; svez. VI. str. 296.

pripao i posjed sv. Helene u Samoboru[2]). Sjemenište je taj posjed s vremenom po malo prodavalo. Zadnji ostatak — vinograd u Jelenšćaku — prodan je početkom ovoga stoljeća samoborskom gradjaninu Antunu Filipcu.

Godine 1925. brigom i nastojanjem zaslužnog samoborskog učitelja g. Milana Langa i darovima pobožnih duša podignuta je na istom mjestu nova mala kapela na čast sv. Heleni.

Od sv. Helene prama sjeveru vide se kule grada M o k r i c e, čiji najstariji gospodar, kako Valvasor[3]) tvrdi, bijaše neki S e b r i a c h. Godine 1457. spominje se Sigismund Sebriach a 1499. David pl.

[2]) Vidi: Kat. List 1913. str. 125—126.
[3]) Valvasor: Ehre D. H. Kreins, B. XL. str. 387.

Sebriach[4]) i kasnije Ambroz Gregorijanec. U 17. stoljeću bijaše u vlasti grofa Josipa Moškona, od kojega udajom njegove kćeri Ane-Elizabete za grofa Herbarda Auersperga dodje u ruke grofova Auersperga, koji su ga držali do nedavno.

Komu se hoće izleta, svježeg gorskog zraka i vidika za to mu Samobor daje dosta prilike svojom prekrasnom okolicom. Jugo-zapadno od Samobora vodi krasna državna cesta u Rude, gdje se njekoć na veliko kopala željezna rudača. Romantiku, koju vidi čovjek idući tom cestom do Poljanice i dalje, gdje se cesta počimlje naglo spuštati na Plješivicu, rijedko ćemo gdje naći. Tko ima jake noge i zdrave živce može načiniti izlet na Okić-grad i Lipovac. Svagdje ćeš naći novih krasota, kamo god se okrenuo, da se zaneseno diviš. Na mnogoj od ovih točaka mora ti usplamtiti duša te kliknuti sa neumrlim Augustom Šenoom: »Liepa si, divna si, oj majko naša, oj zemljo Hrvatska! Ili te je svestvorna sila htjela ostaviti zemlji kao uspomenu zlatnoga vieka, ili te je divno ukrasila, da budeš alem-čašom, u koju da padaju kroz burne viekove krvave suze tvojih sinova. Ali čemu uhoditi razlog tvojoj ljepoti? Da si krasna, kaže nam oko, da te ljubimo, kuca nam srdce, jer u tebi rodili se, a tebe ne ljubiti, bio bi grieh do Boga!« Nije stoga nikakovo čudo, da je Samobor i njegova bližnja i dalnja okolica u zadnje vrijeme postao omiljelo izletište domaćih i stranih — osobito zagrebačkih — ljubitelja prirode i planinara, koji ga od godine do godine sve više posjećuju.

[4]) Gl. Dr. J. Gruden: Zgodovina slovenskega naroda. II. str. 273. i: Izvestja muzejskega društva, Ljubljana god. 1893., str. 20.

S južne strane trgovišta Samobor proteže se brdo zvano Tepec. Na onom obronku toga brda, koji se prama sjeveru spušta do kapele sv. Mihalja, dižu se ponosno i slikovito ruševine starodrevnoga grada Samobora, kao nijemi spomenik drevnih, burnih dana. Dolazeći od istoka u Samobor već ih iz daleka zamijećuje oko gledaoca. Sa zapadne strane zatvaraju pogled na ruševine strmi brijegovi, koji se dižu s desne i s lijeve obale potoka Gradne, koja od Ruda dolazi, te se grad iznenada stvori pred očima, kad je čovjek već skoro u Samoboru.

Do ruševina vode dva veća i više manjih puteva. Prodjemo li s trga Kralja Tomislava preko mosta, što vodi k župnoj crkvi sv. Anastazije, te se uspnemo Bregovitom ili Jurjevskom ulicom dodjemo za četvrt sata do krasnog i na daleko poznatog perivoja Anin-dol, prozvanoga po tamošnjoj kapelici sv. Ane, koju su u prvoj polovici 18. stoljeća podigli grofovi Auerspergi, nekadanji gospodari samoborskoga grada. Anin-dol bio je do godine 1883. gusta šikara i krčevina, koju su neki gradjani od obćine iznajmljivali i sadili po njoj krumpir. Načelnik Šmidhen preobrazio je ovu šikaru u lijep perivoj zasadivši ga različitim drvećem bjelogoričnim i crnogoričnim, izgradivši zgodne putove i puteljke. Danas je to najljepša točka Samobora, najljepši njegov ures[1]).

Od kapelice sv. Ane vodi sredinom sjevernog obronka brda Tepec lijep šumski put (Zavoj) do gradine, kojim su se po svoj prilici njekoć vozila odabrana gospoda u grad. I sa zapadne strane, od Rudarske drage, vodi isto tako širok put, koji je za

[1]) Zbornik za život i običaje južnih Slavena. Knj. XVI. Dio I. Lang Milan, Samobor — narodni život i običaji, str. 9.

pravo samo nastavak prije spomenutoga puta. Manji puteljci što vode do grada jesu onaj uz kapelu sv. Mihalja, zatim onaj što iz Starogradske ulice (kod Zidanice) skreće prama vrelu: Pod starim gradom. Još ima jedan novi put od vrela Vugrinšćak načinjen 1910. godine, kojim se bez velikog napora dolazi do grada. Danas je lahko i strancu, bez vodića, pogoditi do grada, pošto je »Planinarsko društvo« sve puteve označilo posebnim bojama na kućama i drveću ter postavilo i tablice, koje tumače znakove.

U ruševinu ulazi se s istočne strane, gdje je i njekoć bio glavni ulaz, a pred njim most za dizanje i spuštanje, koji je za vrijeme slučajne navale sprječavao i otešćavao neprijatelju ulaz. Grad sastoji od dva dijela, i to sjevernog, niže ležećeg, i južnog, više položenog. Što se gradiva tiče razabire se, da je gradjevina sagradjena dijelom od kamena lomljenaka bez osobitoga ležaja, dijelom od mješovitog zidja (opeke i kamena), a najmanjim dijelom od kamena klesanca.

Sjeverni dio grada služio je kao dvorište te je valjda samo uz zid bio nadkriven polukrovom. Služio je kao prebivalište vojnicima i slugama. Sjeverna četverouglasta kula služila je po svoj prilici kao oružana. U južni, glavni dio grada, ulazilo se iz dvorišta sa sjeverne strane tik uz srednju zapadnu kulu. Prošav vrata došlo se u mali hodnik. Naprotiv ulazu bila su vrata u veliki gradski podrum. Zakrenuv od ulaza na lijevo išlo se stubama najprije istočnim, a za čas južnim smjerom i došlo se u gornji dio grada, koji bijaše zidan u obliku četverokuta sa okruglim kulama sa zapadne strane. Tuj su bile sa sjeverne strane nekakove male izbe, koje se

i sada dobro raspoznavaju, a ispred njih vodio je uski hodnik istočnim, a onda u pravom kutu zakrenuo južnim smjerom do gradske kapelice. Kod čišćenja gradine nadjeno je par okruglih stupova oko 140 cm. visokih u sredini malo debljih sa bazama, koje nas jako sjećaju na one atičkoga sloga. Sudeć po tim stupovima, morao je grad imati prizemno, a možda i u prvom spratu, u hodniku otvorene arkade. — Kad se jednom gradina posve očisti od kamenja, vidjet će se točno kako je barem prizemlje izgledalo, a po tom moći će se zaključivati i na gornje prostorije. U gradu bijaše cisterna iz koje se vadila voda za kuhanje, pranje pak i za pilo. Kad je presušila morali su iz doline nositi vodu, što je bilo dosta naporno. Kod samoborskoga grada možemo razlučivati jošte i treći dio, a to je onaj najjužniji. Taj dio zovu stari spisi »Aytych-haza« (Ajtićeva kuća) po Petru Aytychu, koji se g. 1606. spominje kastelanom gradskim. Ovaj dio po svoj prilici je kasnije sagradjen. Grad samoborski gradjen je na dva maha, ako ne i na tri. Za ovu prvu tvrdnju imamo dokaza u očitovanju nekog svjedoka Petra Vragovića, koji je g. 1590. preslušan prigodom reambulacije medja, te je medju inim iskazao, da je u vrijeme kad je Ambroz Gregorijanec držao u zakupu polovicu grada, on u gradu dugo vremena boravio i pomagao zidati isti grad (quod ipse testis in eodem castro multum mansisset, iuvassetque aedificare idem castrum). Ta dogradnja je bila izmedju godina 1567.—1578. Koji dio je gradjen to se stalno ne može reći. Zidje gradine, kako je danas, veoma je različite visine. Sjeverna četverouglata kula bit će visoka kojih 8 metara. Zidovi su joj vrlo debeli i goli jer je žbuka otpala. Zapadna je kula, što se

tiće visine zidja, jošte najbolje sačuvana. Visina će joj dosegnuti do 15 metara; nu i ona je na dva mjesta po cijeloj visini pukla. U toj se kuli jošte nalazi sačuvani klesani doprozornik, a u njem škulje za željeznu rešetku, koje već nema. Jugoistočna četverouglata kula, do koje je sa sjeverne strane kapela, danas je veoma derutna[1]).

Gradska kapelica pokraj ove kule jest dosta nepravilno gradjena, kako vidimo u tlorisu. Duljina joj iznosi 8 metara, a visina 6,50 metara. Svod kapele je skoro cijeli porušen kao i pročelje, nu još se dobro razabire ulaz. Pročelje bijaše široko 3,56 metara. Kapela bijaše potaracana običnim mortom, kakvim su i stijene ožbukane. Na podu se dobro razabire gdje je stajao zidani oltarni stol (mensa, 150×140 cm). Za stolom je na podu četverouglata udubina (27×18 cm), koja je služila kao shranište (sacrarium) kamo se izlijevala voda, kojom si svećenik oprao ruke, zatim druge istrošene stvari kao pepeo, pamuk, i drugo. U absidi kapele vide se jošte uporišta nekadanjih gotskih svodova; u sjevernom zidu je jedan posve sačuvani gotski prozor od tesanog kamena. Drugi niži prozor samo je na pol sačuvan.

Kapelica je bila posvećena majci Bl. Dj. Marije — s v. A n i. Ovu kapelu spominje već g. 1334. Ivan arcidjakon gorički u svom zborniku ovim riječima: s a n c t a e A n n a e d e Z a m a b a r[2]). Kanonička vizita od g. 1622. veli za tu kapelu, da je dobro uredjena i da ima jedan posvećeni oltar. U toj kapelici češće su se služile sv. Mise, kad je tko

[1]) Sravni: Nalaz o ruševini samoborskoga grada, od 25. srpnja 1907.

[2]) Gl. Tkalčić: Mon. eppiscopatus zagr. II. p. 89.

od gospoštije u gradu prebivao. Vizita od g. 1642. spominje već dva oltara u njoj, glavni i pokrajni za kojega ne veli kome je posvećen.

Oltari ovi bili su čisti i svim potrebnim providjeni. Vizitator ne opisuje ostalog namještaja s toga razloga, jer je kapela i namještaj privatno vlasništvo grofice Elizabete Moškon[2]). Kasnije vizite uopće više te kapele ne spominju[3]).

Kapelica imala je, kako vidimo na skici grada od g. 1750., drveni tornjić a u njem jedno zvonce, koje se — kako nam predaja kaže — sada nalazi u crkvici sv. Mihalja ispod grada. Oblik toga zvonca, koje je visoko 48 cm. a široko 45 cm., odaje nam veliku starinu. Napisa na njemu nema nikakvog. Posve je vjerojatno, da je to zvonce stavljeno u toranj sv. Mihalja, kad se grad počeo rušiti.

[2]) Gledaj: Kanoničke vizite u nadbiskupskom arkivu.

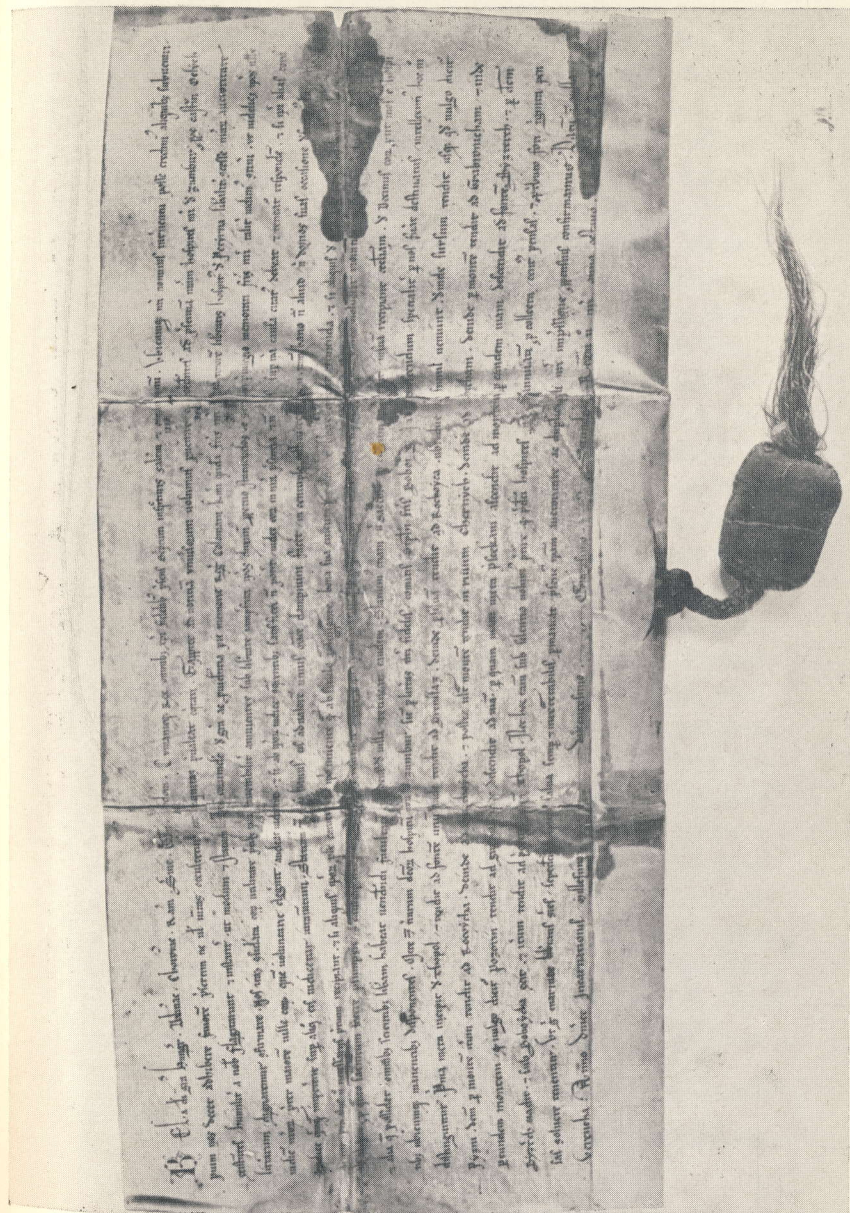
[3]) U ovoj kapeli (in Capella s. Anae arcis Szamobor) redio je dne 20. siječnja 1711. biskup Mirko Esterhazi franjevce hrvatsko-kranjske provincije i to za djakone: Fr. Wolfganga Semenića, Fr. Kvirina Stokl, Fr. Hristijana Hildepold; za svećenike: Fr. Juraja Sidar, Fr. Juraja Škopac. Prvu trojicu je 25. siječnja o. g. u istoj kapeli zaredio u svećenike Juraj Patačić. (Gledaj knjigu redjenika od 1668—1751. u nadbisk. pisarni).

II.

POSTANAK GRADA I NJEGOVE ZGODE DO 15. STOLJEĆA. — GRAD U VLASTI CELJSKIH GROFOVA. — BITKA KOD SAMOBORA 1441. GODINE. — INI GOSPODARI GRADA DO IVANA UNGNADA (1525.)

Kada je samoborski grad podignut o tom u spomencima nema stalne godine. Povod gradnji bio je slijedeći kako nam to Klaić opisuje[1]). Smrću austrijskog hercega Fridrika II. Ratobornoga (1246.) iz kuće Babenberga ostanu vojvodine Austrija i Štajerska u polovici 13. stoljeća bez gospodara, pošto je Fridrik bio posljednji muški potomak te kuće. Za tu bogatu baštinu otimahu se mnogo njemački car Fridrik II. Hohenstaufovac, češki kralj Većeslav I. sa svojim sinom Otokarom i hrvatsko ugarski kralj Bela III. (IV.). Dugotrajni i veliki ratovi vodili su se za bademberšku baštinu. Pobjednik ostane češki kralj Přemisl Otokar II., koji oblada Koruškom i Kranjskom, pa je sada odanle radio da zagospoduje i Slavonijom (Hrvatskom). U tom ga je pomagao ban Henrik II. Gisingovac, koji je po smrti kralja Bele (umro 2. svibnja 1270.) sa svojim sinom Ivanom pribjegao k češkomu kralju, te mu sve svoje gradove na medji ugarsko-štajerskoj i slavanskoj (hrvatskoj) predao. Tako je čitava dolina Sutle, zajedno sa Zagorjem, došla pod vrhovnu vlast češkoga kralja, koji je onda za osiguranje svo-

[1]) Gledaj: Vj. Klaić, Sutla. U kolu Matice Hrvatske; knj. VI. str. 137 i 138. Pao je u bitci sa Madžarima kod Litane, dne 15. VII. 1246. (dr. J. Gruden: Zgodovina slov. naroda, dio II. str. 198. Celovac 1912.).



(Foto: Sveuč. knjižnica)

Povelja Bele III. (IV.) od g. 1242.

je vlasti u tim krajevima dao podići čvrsti grad Samobor tik istoimenoga trgovišta nasuprot utoku Sutle u Savu. Prema tome bio bi grad podignut negdje izmedju 1268. i 1271. godine. Kukuljević stavlja njegov postanak izmedju godine 1260. i 1264., što će biti prerano. Medjutim, bilo koje mu drago mišljenje ispravno, stalno je da su ga sagradili pristaše Otokara u spomenutim ratovima, kako nam to kralj Ladislav izrično spominje u jednoj svojoj listini od 1274. godine.

Novo podignuti grad samoborski ne ostane dugo u rukama češkoga kralja Přemisla Otokara II. Belin nasljednik Stjepan VI. (1270.—1272.) odmah u početku svoga vladanja zametne s Otokarom rat, jer nije mogao mirno gledati kako taj moćni vladalac stiče Korušku, Kranjsku i Hrvatsku[1]). Taj rat svršen je primirjem u srpnju 1271. Otokar bi imao Stjepanu vratiti Zagorje i ostale kotare i gradove, medju njima i Samobor. Stjepan pak se morao, za sebe i svoje nasljednike, odreći svih prava na Štajersku, Kranjsku i Korušku. Nu čini se da Otokar ipak nije htio dragovoljno predati samoborski grad te mu ga morade velikim trudom, mukom, novcem i krvlju oduzeti junačina Ivan, sin Jaroslava Okićkoga, koji je u blizini Samobora posjedovao čvrsti Okić-grad, a imao je svoj posjed i u Samoboru do kranjske medje[2]). Zauzeti samoborski grad predade u ruke kralja Ladislava III. (IV.) Kumanca.

Ivan Okićki bio je hrabar junak i od svoje mladosti dušom i tijelom odan kralju. Osobito se odlikovao svojim junaštvom u borbi protiv divljih Tatara kao i u bojevima proti češkom kralju Otokaru

[1]) F. Šišić: Hrvatska Povijest; dio I. strana 121. Izdala Matica Hrvatska 1905.
[2]) T. Smičiklas: Codex diplomaticus; svezak VI. str. 99.

II. Te njegove zasluge po krunu i prijestol visoko je cijenio kralj Ladislav III., pak mu je zato godine 1274. dao mjesto Samobor i vratarinu (Tributum portae), koja se kod Samobora na kranjskoj medji pobirala[1]). U toj darovnici se ne spominje da bi mu i grad darovao, nu sva je prilika, da mu ga je dao ili mu barem upravu nad njim povjerio.

Grad samoborski ostane u rukama kneza Ivana blizu 20 godina. Nije nam poznato zašto je knez Ivan izgubio samoborski grad. Stalno je samo to, da ga je godine 1293. kralj Andrija III. zajedno sa zemljama i gradovima vrbaškim, glažkim, petrinjskim, vinodolskim, želinskim, okićkim i podgorskim darovao knezu Radoslavu Baboniću, banu Slavonije za njegove zasluge i vjerne službe. Babonića uveo je (27. rujna iste godine) u posjed Samobora i spomenutih zemalja i gradova kaptol zagrebački po svom kanoniku Gueraldu, arhidjakonu sanskovrbaško-dubičkom. Tome uvedenju od prisutnih plemenitaša nije nitko prigovorio[2]).

---

1) Smičiklas: Ibidem... Ivan knez Okićki dobio je, za svoje zasluge po krunu g. 1249. od Stjepana bana čitave Slavonije brdo Lipovac kod Samobora, da na njem podigne grad na obranu kraljevstva. Ivan se odmah prihvati posla te za kratko vrijeme podigne svojim troškom čvrsti grad Lipovac na istoimenom brdu. Radi toga nagradi ga kralj Bela dne 3. travnja 1251. brdom i gradom Bregana sa svim zemljama oko toga grada.

Navalom Kumana na kralja Ladislava III. Kumanca godine 1282. nastalo je u Slavoniji (današnjoj Hrvatskoj) vrlo nesnosno stanje. U to doba skoro su posvema opustjeli posjedi i zemlje grada Lipovca i ostali lišeni svojih stanovnika. Zato već slijedeće godine, dne 26. studena knez Ivan proda grad Lipovac sa svim pripadajućim posjedima knezu Radoslavu Baboniću za sto i pedeset maraka zagrebačkih dinara. (Sravni: Klaić: Povjest Hrvata, svezak I., strana 237 i 238, zatim Smičiklas: Codex diplomaticus, svezak IV., strana 449).

2) Smičiklas: Codex diplomaticus, svezak VII. str. 151.

Babonići, knezovi vodički ili gorički, imali su u Hrvatskoj velike posjede. Njihova vlast sizala je od Gvozda do Kupe i Save i od medje Kranjske do Bosne. Na tim posjedima držali su najznatnije gradove. Posjede ove držali su braća Stjepan, Ivan i Radoslav u zajednici. Godine 1314. dne 12. svibnja braća se medjusobno podijele, u kojoj diobi zapadnu Stjepanu najzapadnije oblasti od kranjske medje do Gline sa stolicom u Steničnjaku. Tako dodje i samoborski grad zajedno sa Lipovcem i Okićem, u njegove ruke[1]). Po smrti Stjepanovoj darova kralj Karlo Roberto dne 28. siječnja 1322. grad Samobor i Želin njegovomu sinu Ivanu[2]). Ne zna se do kada je taj Ivan držao samoborski grad i imanje u svojoj vlasti. Po svoj prilici, da ga je izgubio radi odpora proti kralju i njegovim banovima.

U 14. stoljeću, dok je grad bio u kraljevskim rukama, upravljali su njime hrvatski banovi, koji su tamo namještali svoje kastelane. Kao takovi spominju se godine 1341. 19. travnja meštar Ivan. 1351. 23. kolovoza meštar Petar, koji bijaše i župan zagrebački. 1358. 4. travnja Petar; bit će istovjetan sa predjašnjim. Godine 1355. 28. travnja meštar Nikola, sin Jakoba i župan zagrebački. Iste godine 1. srpnja spominje se meštar Bakouch. Ovaj će biti ista osoba sa predjašnjom[3]). Napokon god. 1395. spominje se Mirko od Korute[4]).

---

1) Klaić: Povjest Hrvata, knjiga III. strana 28 i 56. Smičiklas: Cod. dipl., svezak III., strana 359.

2) Cod. dipl., svezak IX., strana 49.

3) Smičiklas: Cod. dipl. X., str. 614; XII., str. 32; XII., str. 463; XIII., str. 437; XIII., str. 450.

4) I. K. Tkalčić: Monumenta l. r. civ. Zagrabiensis. I., str. 200.

*

Sve do konca 14. ili početka 15. stoljeća ostao je samoborski grad u kraljevskim rukama, a zatim ga dobi porodica Celjskih grofova, koji su se zvali gospodari od: Soneka. Ova je porodica gledala da postigne čim više imanja u Hrvatskoj bilo ženidbom, bilo kupom i zajmovima na založena imanja, a koji put i silom. Za vjerne službe, koje je grof Hermann II. Celjski iskazivao caru Sigismundu, osobito pak što ga je pratio na bijegu i povratku u Hrvatsku i Ugarsku iza poraza kod Nikopolja (28. rujna 1396.), darovao mu je Sigismund 1397.—1399. prostrana imanja u Hrvatskoj: Varaždin, Vinicu, Vrbovec (danas Mali Tabor), knežiju Zagorje sa Krapinom, Loborom, Oštrcem, Belcem, Trakošćanom, Lepoglavom i Cesar-gradom. Tako postade Hermann velikašem hrvatskim i ugarskim, a uz to ga car obaspe svim mogućim častima[1]). Prigodom ovih darovanja dobije Hermann po svoj prilici od Sigismunda s drugim gradovima i imanjima u Hrvatskoj i grad Samobor makar i ne znamo točno, koje godine je to bilo.

Hermann Celjski držao je grad u svojim rukama samo par godina. Kad mu se sin Fridrik II. oko godine 1405. oženio sa Elizabetom Frankopankom, kćerju kneza Stjepana I. Frankopana, predade mladom paru na uživanje Samobor i Steničnjak u Hrvatskoj, a Krško, Kostanjevicu, Novomjesto i Mehovo u Kranjskoj[2]). Fridrik je redovito stanovao u Krškom (Gurkfeld). Buduć u novčanoj neprilici,

[1]) Klaić: Osnutak manastira Lepoglava. Vjesnik zemalj. arkiva g. 1908., strana 160.

[2]) Vjek. Klaić: Povjest Hrvata. Knjiga III., strana 104.

[3]) Laszowski: Povj. spomenici plemen. općine Turopolje, svezak I.

a nemogav nigdje dobiti zajma, već g. 1414. založi samoborski grad za 4000 zlatnih forinti svojim rodjacima Albenima: Ivanu, hrvatskom banu i bratu mu Eberhardu, biskupu zagrebačkomu, gospodarima Medved-grada. No već za dvije godine (1416.) iskupi ga natrag od njih te sad ostane u rukama Celjskih grofova sve do izumrća ove porodice. Celjski grofovi malo su stanovali u samoborskom gradu. Ponajviše imadu tamo svoje kastelane. Kao takav spominje se g. 1427. neki Nikola sin Jakobov[1]).

Za gospodstva Fridrika II. nad samoborskim gradom bijena je godine 1441. krvava bitka kod Samobora. Smrću Albrehta Habsburgovca (umro 27. listopada 1439.) nastale su silne borbe u Hrvatskoj i Ugarskoj za nasljedstvo prijestolja. U toj borbi pristajali su Celjski grofovi uz kraljicu udovu Elizabetu i vodili krvave ratove s pristašama poljskoga kralja Vladislava Jagelovića. Dok se sam kralj s glavnom vojskom zadržavao u željeznoj i zaladskoj županiji, poslao je kao prednju stražu Stjepana Banića od Lendave s jednim odjelom u Hrvatsku. Banić prodre sve do Samobora, gdje se na samu pepelnicu, 1. ožujka 1441. sukobi s Ivanom Vitovcem, vojvodom celjskih knezova. Kod močvara, što ih tada kod Samobora činila Sava i Gradna, planu žestoka borba, koja svrši porazom vojvode Stjepana Banića, koga Vitovec zarobi[2]).

Fridrik II. umre 1454. godine, a grad Samobor i ostala njegova imanja naslijedi sin mu Ulrik II., koji bje oženjen za Katarinu Branković, kćerku srp-

[1]) Laszowski: Povj. spomenici pl. općine Turopolje, svezak I.

[2]) Gledaj: Celjska kronika; Klaić: Op. cit. strana 181. Laszowski: Samobor. U Vijencu I. c.

skoga despota Gjorgje Brankovića. Ulrik II. Celjski oštro se zavadi za vrijeme turskih ratova sa Ivanom Hunjadijem. Mržnja ova ne prestane ni smrću Ivanovom već predje na sina njegovoga Ladislava. Iz te mržnje rodi se u glavi Ladislava strašna misao, da se osveti neprijatelju svome i svojega roda. Smišljeno, učinjeno. Kad je dne 8. studena 1456. dopratio Ulrik kralja Ladislava IV. (V.) u Beograd, bude odmah zatvoren u tvrdji. Drugi dan ga Hunjadi pozvao k sebi i počeo mu predbacivati ponašanje spram otca i njega samoga. Radi toga se porječkaše i napokon povuku sablje. Ulrik se dugo borio, pošto bje zaštićen gvozdenom košuljom, nu napokon priskoči i Hunjadova družina te mu izrani noge, baci ga na zemlju i odrubi glavu[1]). Smrću Ulrikovom izumre moguća porodica Celjskih grofova, koji su Hrvatskoj mnogoputa zadali teških udaraca. U svim gradovima i posjedima Ulrikovim naslijedi ga njegova žena K a t a r i n a.

Smrću Ulrika II. nastale su velike borbe za bogatu baštinu Celjskih grofova. Sa svih strana našlo se odmah silnika spremnih Katarini oteti posjede Celjskih. Katarina se najviše pouzda u svoga službenika Ivana Vitovca od Greben-grada, bana hrvatskoga, koji je potajno radio najviše za sebe, a ne za nju. Dakako da je uz ovakovog štićenika slaba udova zlo prošla.

Odmah iza smrti suprugove založila je Katarina samoborski grad štajerskom plemiću A n d r i j i B a u m k i r c h n e r u za 4000 forinti, a već godine 1460. prodade ga s drugim gradovima u Hrvatskoj njemačkom caru Frideriku, koji ali nikad nije do-

1) Klaić: Op. cit. III., strana 284 i 285.

šao u posjed toga grada[1]). Kako je Katarina bila velika neprijateljica kralja Matijaša Korvina, prisili ju ovaj, da je g. 1463. morala ostaviti Hrvatsku, a gradom su upravljali njemački kastelani. Još godine 1475. bio je u gradu samoborskom kapetan Pankracij Auersperg i kastelan J a k o b Č o h, koji zajedno sa časnikom Sebastijanom Laubscerom silom prisvoji u Samoboru desetinu zagrebačke crkve. Kad oteto crkveno blago nijesu hotjeli vratiti, bili su sva trojica iz crkve izopćeni po opatu zagrebačkih cistercita Vimandu[2]).

Kako dugo je udova Ulrikova držala grad u svojim rukama nije nam poznato, kao ni to, kojim načinom je došao u ruke senjskoga kapetana P e t r a T a r n o k a od M a č k o š a (de Machkos). Tarnok je bio samo njekoliko godina vlasnikom grada, a zatim ga godine 1488. proda kralju M a t i j a š u K o r v i n u. Ovaj ga još iste godine preda u druge ruke. Na medji Hrvatske i Štajerske stajao je jaki grad Ormužd (Fridau), koga je Korvin smatrao važnom točkom za uščuvanje sigurnosti i mira u svojem kraljevstvu. Zato se sporazumi sa vlasnicom Ormužda B a r b a r o m, ženom Dujma Frankopana, te joj dne 16. studena 1488. dade S a m o b o r-g r a d u zamjenu za Ormužd, koji je ona dobila od svoje braće Schamburg. Već 16. prosinca iste godine uvedena je Barbara po kraljevskim i zagr. kaptola izaslanicima u posjed grada i m j e s t a S a m o b o r (!) ter okolišnih mjesta, koja spadahu tada pod grad samoborski: B r a s l o v j e (Brazlovie), S l a n i-d o l (Zladidol), B e d e r (Be-

1) Arkiv za jugosl. povjest. Knjiga III., strana 97. i »Dogodjaji Medvedgrada«, strana 69.

2) B. Krchelich: Historia ecclesiae zagrabiensis, strana 187. i Kukuljević: Samobor.

dra), Kostanjevec (Koztanyevecz), Javorek (Javorovecz), Draganja-sela (Dragana Luka), Podvrh (Podverh), Mali Otok (Malyotok), Veliki Otok (Velikiotok), Klokočevac (Klokocheuecz), Gradna, Farkaševac (Farkaseuecz), Domaslovec (Domaszlouecz), Kladje (Kladie), Velika i Mala Rakovica (Rakouicza), Dubrava (Dobraua), Otruševec (Othroseuecz) i Vrhovćak (Verhouzlauecz). Ovo uvedenje, kojemu su medju ostalima bližnjim i dalnjim susjedima prisustvovali župnici ispod Okića (plebani de sub Okics): Martin, župnik Bl. Dj. Marije pod Okićem i Mirko, župnik Sv. Martina pod Okićem[1]) (plebani de sub Okich), bilo je gledom na samo mjesto Samobor posvema nepravedno. Kralj se je mijenjao sa Barbarom samo za grad i mjesta koja su spadala pod vlast (jurisdikciju) grada, nipošto pak i za samo mjesto Samobor, koje je darovnicom kraljevskom podignuto na slobodno kraljevsko mjesto i tim bilo posve isključeno iz jurisdikcije zemaljske samoborske gospode. Na žalost kod toga uvedenja ne bijaše od strane samoborske općine nitko nazočan, da protiv te nepravde prosvjeduje, pak je uvedenje bez prigovora obavljeno. Ali poslijedice toga bile su teške i gorke po Samoborce, kako ćemo to kasnije vidjeti. Možemo reći, da je ovdje klica i korjen svim jadima i krvavim borbama, koje su Samoborci za kasnijih gospodara grada trpjeli više od 200 godina.

Odsada samoborski grad nije više nikada bio u

1) Ovaj se spominje još 1501. u popisu župa zagrebačke biskupije.

kraljevskim rukama, već je kao privatno vlasništvo prelazio u ruke raznim gospodarima.

Postavši Barbara Frankopan udovom bila je preslaba, da u svojim rukama drži tako važan grad, pak ga zato dne 11. prosinca 1492. godine pred zagrebačkim kaptolom proda gospodaru Susjed-grada Ivanu Heningu za 4000 forinti čistoga zlata. Proti ovoj prodaji prosvjedovao je knez Mihalj Frankopan[1]). U tom kupoprodajnom ugovoru osim grada i pristojališta njegovih izrično se veli, da mu prodaje i mjesto Samobor (Oppidum Zamobor) kao i patronatsko pravo na župu i kapele. Odmah iza Bogojavljenja 1493., po nalogu kralja Vladislava, uvede Heninga u posjed kaptol čazmanski po svom zastupniku Ivanu. Ni kod ovoga uvedenja nije nitko prigovorio proti očitoj nepravdi, koja se time činila Samoborcima glede mjesta (Oppidum) i patronatskoga prava. Odsada se u sve kupo-prodajne ugovore meće i to dvoje.

Skoro iza toga umre Ivan Hening ostaviv iza sebe udovu Sofiju sa petero djece. Nemogav kao udova s tolikom djecom upravljati i brigu voditi nad susjed-gradskim i samoborskim imanjem, proda ovo potonje u rujnu 1495. za 4000 forinti u zlatu ženi Nikole Frankopana Tržačkoga imenom Elizabeti (kći Nikole Petöffi-a od Gerse). Tome ugovoru stavi Sofija Hening klauzulu, da Elizabeta grad i imanje samoborsko ne smije i ne može nikome ni prodati, ni založiti, ni dati, tko nije podložnik ugarske krune. Elizabeta Frankopan bude iste godine na 23. rujna po zagrebačkom kaptolu uvedena u posjed. Tome uvodu prisustvovali su Stjepan Tomaše-

1) Gl. Vjesnik zem. ark. VII., str. 177.

vić, kastelan Okićki i neki Lajoš, kastelan grada Lipovca, koji je tada bio vlasništvo Ivana Korvina, sina Matijaša Korvina.

Jedva godinu i mjesec dana bio je samoborski grad ovaj puta u rukama Frankopana i već prijedje u druge ruke. U strašnom boju na krbavskom polju (kod Udbine), što su ga djedovi naši bili s Turčinom dne 9. rujna 1493., bilo je oko 13000 Hrvata što ubijeno, što zarobljeno. Medju mnogim hrvatskim velikašima zapade u tursko sužanjstvo i suprug Elizabetin Nikola Frankopan te bude odveden u Carigrad. Sirota žena neprestano je za njim tugovala te se od tuge i žalosti posve posuši, a najposlije i oboli. Ne mogav više trpjeti, da joj muž čami i pati u sužanjstvu, zamoli g. 1496. zagrebački kaptol, da iz svoje sredine pošalje k njoj na njezin posjed u Podvrhu dvojicu kanonika. Kaptol usliši njezinu molbu te u subotu pred Šimunjem dodju u Podvrh kanonici Stjepan od Hrastovice i Nikola Buč, pred kojima ona dade slijedeću izjavu: »da je ona gledajuć i razmišljajuć, iz izvjesnih i zakonitih uzroka i dobrih obzira, koji su ju na to potakli, a ponajviše radi težke i okrutne kazne tamnice kneza Nikole, gospodara svojega i supruga, u koju je boreći se vjerno za ugarsku krunu, dopao prije stanovitog vremena u ruke bijesnih Turaka, neprijatelja Križa Kristova i katoličke vjere, gdje zasužnjen čami i trpi strašne muke; i da je često o tome razmišljajuć i dozivajuć se tužna to u pamet za njegovo oslobodjenje predala i prodala svoj grad zvan Samobor z a j e d n o s a t r g o v i š t e m pod istim gradom takodjer Samobor zvanim te maltarinu, koja se ondje pobire, kao i p a t r o n a t s k o p r a v o na crkvu i kapele ležeće u kotaru grada Samo-

bora, velemožnomu gospodinu Jurju pl. Thurry de Valsasna et de Kerchky za 3600 zlatnih forinti«.[1]) Nije nam poznato zašto ga je već slijedeće godine 1497. prodala natrag udovi Sofiji Hening. Razlog tome, kako drži Kukuljević, biti će taj što se nije držala gore spomenute klauzule, pak su Heningovi prosvjedovali što ga je prodala čovjeku, koji nije pripadnik ugarske krune[2]). No Turij je ipak ostao u posjedu grada dotle, dok se Nikola Frankopan vratio iz sužanjstva. Turij je stanovao u svom gradu Krško, a u Samoboru držao je kastelane. Godine 1505. nalazimo tamo kastelana Vida P akšacer-a (Paksaczerr), koji je u nedjelju poslije Tijelova i. g. kupio za Turija plemički posjed (sa kućom i drugim zgradama) zvan Z l a ž e n a-g o r a (Zlaxenagora) od Pavla Zlaženića (Zlaxenich) altariste (prebendara) Bl. Dj. Marije u Samoboru i brata mu Ivana[3]).

Da li je Turij još za svoga života izgubio grad ili su ga izgubili njegovi nasljednici nije poznato. Stalno je samo to, da ga je god. 1513. dne 26. svibnja kralj Vladislav Češki poklonio N i k o l i F r a n k o p a n u, koji se vratio iz turskoga sužanjstva, radi velikih zasluga za krunu. Toj darovnici stavi kralj uvjet, da ga Nikola ne smije ni prodati, ni dati, ni založiti bez kraljeva dopuštenja. Frankopana i ženu mu Elizabetu uvede u posjed dne 18. lipnja iste godine zastupnik zagreb. kaptola prebendar Nikola Koprivnički (de Kaprancza) u prisutnosti kralj. čovjeka. Prigodom ovoga uvedenja ulože u

---

1) Ovaj spomena vrijedan čin Elizabetin lijepo je opjevao naš pjesnik Gjuro Arnold u Viencu 1877. pod naslovom: Jelisava Frankopanka (1493.—1496.).

2) Kukuljević: Opus citat.

3) Gdje je bio taj posjed teško je ustanoviti.

ime Turijeve udove Toma Horvat i Bartolomej Budački (de Bucha) oštar prosvjed. Sad je nastala izmedju Frankopana i Helene udove Turijeve, parnica koja se tako svršila, da je nasljednik Vladislavov Ljudevit II. (1516.—1526.) dne 24. veljače 1519. godine darovao samoborski grad udovi Turijevoj i njezinoj kćeri Ani. Ove dvije uvede poslije Spasova i. g. u posjed čazmanski kaptol. Pošto su uvedene i u posjed patronatskoga prava na opatiju sv. Helene, koja je po odlasku cistercita pripala zagrebačkom kaptolu, to ovaj po svom čovjeku Ivanu Horvatu od Otočca uloži u petak prije sv. Trojstva prigovor proti tome.

III.

IVAN UNGNAD POSTAJE GOSPODAR SAMOBORSKOGA GRADA. — GODINE 1534. ZALOŽI UNGNAD POLOVICU GRADA LEONARDU GRUBERU. — KRIŠTOFOR UNGNAD SILOM ZAUZME GRAD GODINE 1578. — UNGNAD SPRAM SAMOBORACA.

Došav Turijeva udova Helena opet u posjed samoborskoga grada, skoro iza toga udade se po drugi put za Gašpara Herbsta de Loos, kojega je takodjer preživjela. Kći njezina Ana udade se za Ivana III. Ungnada Weissenwolfa, baruna od Soneka (Sonneg, Žineg u Koruškoj), koji bijaše sin carskoga komornika Ivana II. Ungnada starijega. Da Helena ne izbaštini svoju kćer, daruje joj na Blaževo 1525. u Budimu pred dvorskim sudcem Ambrozom Šarkanjem de Akochhaza grad Samobor i odreče se za uvijek svakoga prava nanj. Tako uz svoju ženu dodje Ungnad u vlast grada te si je na darovnicu svoje punice stekao potvrde kralja Ljudevita (1525.) i Ferdinanda I. (1528.).

U to doba prijetila je našoj domovini sve veća i veća pogibelj od Turaka. Samoborski grad bio je važna tvrdjava uz cestu, kojom su Turci mogli provaliti u susjednu Kranjsku i dalje, nu bio je u vrlo lošem stanju i zapušten. Gospodari njegovi često su se mijenjali pak su malo marili, da ga popravljaju. Ovako zapušten lahko je mogao pasti u ruke Turcima. Važnost toga grada jako dobro je shvaćao kralj Ljudevit pak zato, gledom na zasluge iskazane kruni po Ungnadovim roditeljima, pred Malu

Gospu 1525. pokloni sve redovite i izvanredne dohodke kr. komore (lucrum camerae), što su ih Samoborci plaćali, Ivanu III. Ungnadu, njegovim nasljednicima, majci mu Margareti i sestri Elizabeti. U darovnici ovoj veli izričito Ljudevit, da poklanja te dohodke: »za uščuvanje i popravak grada istoga Ivana Ungnada zvanog: Samobor, u županiji zagrebačkoj i u Hrvatskoj ležećega, koji grad je vrlo trošan, a stoji nedaleko ceste kojom, kažu, običavaju Turci kadkada navaljivati u Sloveniju (Corinthiam) i zemlje cesarsko-kraljevskoga veličanstva sa najvećom štetom i pogibelju; pa i same naše kraljevine Slavonije (Hrvatske).« Godine 1528. potvrdi Ljudevitov nasljednik tu darovnicu istim osobama i njihovim nasljednicima. Medjutim, koliko nam je poznato, nijesu Turci nikada došli do Samobora prem su se znali kadkada zaletjeti do Okića i Kerestinca.

Ivan III. Ungnad (rodjen 1493.) bijaše veliki župan varaždinski i vlastelin u mnogim gradovima. Carstvu je služio 37 godina i to osobito u ratovima protiv Turaka u Hrvatskoj i Ugarskoj. On vrlo rano pristane uz protestantsku vjeru (lutoranstvo), te je mnogo radio za njezino proširenje po Austrijskim zemljama i po Hrvatskoj. Radi toga mu je više puta kralj Ferdinand prigovorio, ali bez uspjeha. Napokon pade kod kralja u nemilost te mu više nitko nije mogao sklonost njegovu isposlovati. Godine 1555. zahvalio se na službi ratnoga zapovjednika na hrvatskoj i slovenskoj granici i na svim častima. Svoja imanja predade sinovima i preseli se najprije u Sasku, a onda u Württenberšku. Ungnad je više

puta pokušao steći naklonost kraljevu i nadao se još uvijek, da će se vratiti u domovinu, ali sve badava. Svaku nadu izgubi kad Ferdinand god. 1557. izda stroge odredbe protiv protestantizma istaknuvši onu: »cuius regio, illius religio«. Sad napusti sva svoja imanja u habsburškim zemljama i stalno se naseli u Urachu. Umro je 27. prosinca 1564. naglom smrću u Winteritzu u Češkoj blizu Karlovih Vari, gdje je bio sa svojom drugom ženom, rodjenom groficom Barby, u pohodima kod svoje sestre. Mrtvo tijelo prevezeno je mjeseca lipnja 1565. u Tübingen i ondje pokopano u Stiftkirche. Za Ungnada vele da je bio zanimljiv čovjek, visokog stasa i impozantna izgleda. Smrt Ungnadova bila je žestok udarac lutoranskom podhvatu u Hrvatskoj[1]).

Ivan Ungnad bijaše pregorljivi širitelj protestantizma. U toj svojoj gorljivosti nije se bojao nikakovih žrtava. Radi toga se i silno zadužio pak oko g. 1534. proda u povratno ime polovicu svoga grada Samobora kranjskom trgovcu i plemiću Leonardu Gruberu, gospodaru samoborskih Ruda. Gruber bijaše vrlo poduzetnog duha, ali i vrlo lakom, pa je kao zakupnik samoborskog imanja isto nemilice iscrpljivao samo da izvuće što više koristi. Već g. 1530. vadio je bakar u Rudama i tako došao do velikog imetka. I njemu izda kralj Ferdinand I. godine 1535. darovnicu na dohodke kr. komore u Samoboru, ali samo tako dugo, dok bude živ (vita sua durante), a ne i njegovim nasljednicima[2]). Dobiv Gruber u svoje ruke Samobor-grad, počeo se na veliko baviti trgovinom. Kako bijaše pohlepan za

1) Dr. Fr. Bučar: Povjest hrvatske protestanske književnosti. Izdala Matica Hrvatska u Zagrebu 1910., str. 54. i slijedeće; zatim 224. i Klaić: Povjest Hrvata V., 211.

2) Kukuljević: Samobor.

dobitkom, otvorio je na svojem zemljištu pred Samoborom novo tržište na kojem se je morala roba prodavati i zamjenjivati na štetu zagrebačke tridesetnice, kralja i grada Zagreba. I raznim stranim trgovcima činio je mnoge nepravde i neprilike, da su se tridesetničari i gradjani zagrebački morali proti njemu pred kraljem potužiti. Kralj Ferdinand mu na 20. lipnja 1535. strogo naloži, da se okani na samoborskom imanju ma kakove novotarije glede trgovine i malte uvadjati[3]). Slijedeće godine (1536.) dao se Gruber po zagrebačkom kaptolu uvesti u posjed grada, ali ga nije dugo uživao pošto još iste godine umre i ostavi iza sebe udovu Doroteju (rodjenu knjeginju Blagajsku) i sina Krstu[1]).

Od sada nastanu razne borbe i trganja za samoborski grad, koje se svrše istom godine 1578. U jednoj polovici bijaše vlasnica grada udova Gruberova, u drugoj Ivan III. Ungnad do godine 1555., a kasnije sinovi njegovi Ivan, Ljudevit i Krištofor.

Udova Leonarda Grubera udala se za Nikolu Frankopana Tržačkoga, koji preuze upravu nad polovicom grada i imanja samoborskoga u ime malodobnoga Krste. Kad je Krsto odrastao, oženi se sa Klarom Tahi Susjed-gradskom i započne parnicu sa Frankopanom, buduć mu ovaj ne htjede predati očinstvo. Godine 1559. dobije ipak Krsto Gruber svoje očinstvo, polovicu grada i imanja, te ga odmah založi svojoj ženi za 8500 forinti. Frankopan

---

3) Vjesnik zem. arkiva. Zagreb 1905., svez. VII., str. 248.

1) Gruber će biti po svoj prilici pokopan u kapeli sv. Mihalja, gdje se još danas nalazi grobna ploča s napisom: HOC SUB GRA(DU) IACET (GENEROS)US (LEO)NARDUS... GEN.. DE SAMOBOR. QUI DIES VITE SUE CLAUSIT. ANNO D. MDXXXVI.

niti poslije presude ne htjede predati grada Gruberu, pak je ovaj morao pozvati u pomoć sinove Ivana Ungnada: Ivana, Ljudevita i Krištofa, da pomognu Frankopana istjerati, koji je već skoro posve i drugu polovicu prisvojio. Tome pozivu odazove se Krištof te teškom mukom potjera godine 1564. Frankopana, navaliv oružanom silom nanj' u Samoboru[2]). Krištof se dade još iste godine s braćom uvesti u polovicu grada. Kako bijahu zaduženi, založe ju 13. rujna 1567. Ambrozu Gregorijancu za 13000 forinti, uz uvjet ako mu ne bi oni ili njihovi nasljednici tu svotu mogli isplatiti ili ako Gregorijanec ne bi — bilo radi navale Turaka ili drugih kakovih pustošitelja i neprijatelja — mogao tu polovicu mirno uživati ili bi s posjeda njenog bio protjeran, tada prelazi na Gregorijanca ili na njegove potomke Ungnadov grad Krško u Kranjskoj.

U svojoj oporuci — načinjenoj 10. lipnja 1571. u Mokricama — ostavlja Ambroz Gregorijanec založenu mu polovinu samoborskog grada svojim sinovima Stjepanu i Baltazaru, da ju tako dugo jednako uživaju, dok ju Ungnadi odkupe. Iz te oporuke saznajemo, da je Gregorijanec imao u Samoboru lijepi marof, konjsku štalu, svinjce, oranice, vrtove, kovačnicu, mnogo livada medju gradjanskim livadama, ovaca, koza i svinja[3]). Istom godine 1578. odkupi Krištofor Ungnad tu polovicu od žene jur pokojnoga Ambroza Gregorijanca Doroteje Mrnjavčić i sinova Stjepana i Baltazara.

Ungnadi su već dugo snovali, kako bi se riješili Krste Grubera s druge polovice grada i imanja.

---

2) Kukuljević: Samobor; i Laszowski: Samobor, u Viencu, str. 696.

3) Vjesnik zemalj. arkiva. Zagreb 1904., godište VI., str. 139.

Kako smo više spomenuli predao je Ivan Ungnad g. 1555. Samobor svojim sinovima Ljudevitu i Krsti Ungnad. Videći ovi, kako Gruber izrabljuje u zalog mu danu polovinu samoborskoga imanja, nastojaše dobiti ga natrag, dakako uz povrat dužne svote, kao svoje očinstvo, ali im ga Gruber ne htjede predati. Ungnadi su radi toga Grubera tužili banu, ali on je izjavio, da mu je grad ne založen, već baštinjen. Kad je ta njegova tvrdnja pobijena kao neistinita on se ipak kroz više godina služio raznim smicalicama i protiv svakog prava držao samoborski grad u svojim rukama i zatezao parnicu samo, da što više izvuče koristi. Banski sud je izrekao presudu, da ima bez svake naplate vratiti grad i uživane zemlje. Gruber uloži utok, da stvar zategne i zadrži grad u svojim rukama i dalje. Za vrijeme ove parnice podijelio je Gruber mnoge kmetove samoborskoga grada svojim službenicima. Od samoborskih gradjana tražio je izvanredna plaćanja, razne službe, podavanja gornice, žitka i druge terete, i tako je jadne Samoborce skoro sasvim opljačkao. Samoborskoj općini oteo je neke zemlje te si prisvojio njihov prihod i dohodak. Hrastove i bukove gradske šume nemilice je haračio i dao ih stranim osobama sječi. Samoborce je spriječavao u podavanju voznih prilika, koje su oni davali vozeći žito i razni materijal za uzdržavanje tvrdjava na granici protiv Turaka. Pobirače poreza takodjer je spriječavao u službi. Bijednim kmetovima otimao je i plijenio blago, konje i ostale životinje. Kad su u korizmi god. 1563. nadvojvoda Karlo i hrvatski staleži na saboru naložili zagrebačkom kaptolu, da zajedno s jednim plemićkim sudcem zagrebačke županije popiše sve štete i nepravde nanešene Samoborcima po njego-

vom ocu i njemu samomu, usudio se Gruber spriječiti i smetati povjerenstvo u izvršivanju ovog naloga i nastavio još dalje svoja nasilja. I onda, kad je već primio nalog o popisu i procjeni šteta, iznudio je zatvorom i verigama više od 2000 forinti izvanrednog poreza. Usprkos proglašenoga po kralju Ferdinandu »salvus conductus«, prigodom krunjenja sina njegovog Maksimilijana II., dao je Gruber oko sv. Lovre zatvoriti i okovati deset najuglednijih gradjana, što nijesu htjeli platiti po njemu im nepravedno nametnuti porez. Sva ova Gruberova nedjela javili su sinovi Ungnadovi kralju Ferdinandu. Kralj izdade 4. XII. 1563. u Beču pismo na Grubera u kome navodi sva njegova nedjela i nasilja pak ga pozove, da u buduće toga ne čini, da zarobljene gradjane smjesta pusti na slobodu, počinjene štete nadoknadi, a njegovog i kaptolske izaslanike ne usudi se nipošto spriječavati u izvršivanju gornjega naloga. Kako je stvar tekla dalje nije pobliže poznato. Čini se, da su Ungnadi htjeli Grubera oružanom silom istjerati iz samoborskoga grada, jer se je on na saboru 25. VII. 1565. na njih pritužio radi navale i osvajanja samoborskoga grada[1]). G. 1570. ishodili su i presudu dvorskoga sudca Nikole Bathora, po kojoj bi imali biti oni jedini gospodari grada i mjesta Samobor[2]). Gruber se ne htjede pokoriti toj presudi, tvrdeći da je njegov otac kupio polovicu u nepovratno ime. Ungnadi ponovno silom navale spomenute godine na samoborski grad, ali badava; Gruber se ne preda. I poslije njegove smrti ostane njegova udova Klara dulje vremena u Samoboru. Krištofor Ung-

---

1) Šišić: Hrvatski saborski spisi. III., str. 123.

2) Balt. Krčelić: Notitiae praeliminares str. 457.

nad postane u travnju 1577. g. banom hrvatskim i bi dne 5. veljače 1578. svečano inštaliran i predstavljen staležima[3]). Kako je time došao u povoljnije novčane prilike odkupi iste godine od Gregorijančevih polovicu grada, koju mu je založio, a glede druge polovice poče ugovarati sa udovom Klarom Gruber. Nu, kako se te godine već odmah nakon Ungnadove instalacije počela s naše strane spremati velika vojska na Turčina za oslobodjenje granica i krajeva uz Kupu, morade Ungnad kao ban sam glavom povesti u boj hrvatske čete i vojske obližnjih austrijskih zemalja. Hrvatske čete pod njegovim zapovjedničtvom sastale su se po starinskom običaju kod sv. Jurja na Odri i odanle dne 10. kolovoza krenule u boj[4]). Zaokupljen tako pripravama i samom vojnom, morao je ostaviti nedovršene pregovore sa Klarom sve do jeseni. Kad se pod konac mjeseca rujna vratio s te vojne, gledao je da se riješi Klare iz Samobora bilo na koji način. Puno vremena je Krištofor Ungnad potrošio, da sklone Klaru neka se odreče polovice grada, ali badava. Ona se nikako ne dade na to sklonuti osnivajuć svoje pravo na tom, što je zakonita nasljednica i žena pokojnoga Grubera. Vidjev Ungnad da to sve ništa ne koristi, odluči upotrijebiti silu i tako kratkim putem ženu upokoriti. Da mu u tom ne budu nikakove zapreke činili samoborski purgari to si s njihove strane osigura ledja raznim darovima i obećanjima. Na neki susjedni brežuljak, usuprot desne strane grada (to će biti valjda onaj, koji se danas zove: Gorica) dade postaviti topove i že-

3) Vjesnik zemaljskoga arkiva. God. XII., str. 228.

4) R. Lopašić: Bihać i bihaćka krajina. Zagreb 1890., str. 23.—27.

ljeznim kugljama počne udarati po gradskim prozorima. Kako su kuglje kroz prozore letjele u sve sobe, povuče se Klara sa svojima u niže, boltane prostorije. Ni tu nije bila sigurna, jer je navala bivala sve jača i žešča te se morade napokon predati. Klara pošalje Ungnadu gradske ključeve sa molbom, da joj dopusti pobrati svoje stvari i mirno otići[1]). Tako postane Krištofor Ungnad gospodarom cijeloga samoborskoga grada. Kod obsade grada izdašno su Ungnada pomagali Samoborci, kako to vidimo iz iskaza župnika vrabčanskog Juraja Vulkovića. Pristaše Klare Gruberove pokušali su godine 1579. oteti Ungnadu grad, ali im ne podje za rukom, jer ih je Krištofor sa svojim bratom Ljudevitom suzbio.

Prije nego li počmem opisivati držanje Krištofa Ungnada i kasnijih gospodara grada Samobora spram samoborskih purgara spomenut mi je par riječi o njihovim povlasticama (sloboštinama); to nam je za razumijevanje odnošaja u dalnjem raspravljanju upravo nužno.

Već oko godine 1240. dobio je Samobor od kralja rutenskoga i hercega slavonskoga Kolomana svoje posebne povlastice.

Nakon poraza Tatara povratio se kralj Bela III. (IV.) g. 1242. u Hrvatsku zajedno sa banom Dionizijem te mnogim vjernim mu velmožama i junacima i zadržao se ovdje više mjeseci obilazeći mjesta, koja su stradala od Tatara. Polovinom mjeseca studena i. g. boravio je sa svojom pratnjom u Virovitici. Tu dodju pred njega izaslanici občine Samobor

1) Rattkav Georgius: Memoria regum et banorum... str. 153. i 154.

Ovaj dogodjaj krasno je opisao A. Šenoa u svojoj na daleko poznatoj pripovijesti: »Zlatarevo zlato«, pogl. XVII.

i zamole ga, da joj podijeli iste povlastice koje je pokojni knez Koloman njima već g. 1240. podijelio.

Bela, koji je osobito radio u prilog osnivanju gradskih občina i naseljivanju stranaca (hospites) u pustu zemlju, rado usliši molbu samoborske občine, te ispravom izdanom na pergameni i pod svojim pečatom u Virovitici iza 14. X. 1242. podijeli »g o s t i m a« u Samoboru, blizu grada Okića, povlastice kakove je imala i Petrinja. Ujedno povjeri knezu Stjepanu, bratu Babonićevu, da ustanovi i popiše medjaše samoborske občine.

Ova povelja u prijevodu gospodina Emila Laszowskog glasi ovako:

»Bela, božjom milošću kralj Ugarske, Dalmacije, Hrvatske, Rame, Srbije, Galicije, Lodomerije i Kumenije svim vjernim Krista, koji će ugledati ovo pismo, pozdrav i sve dobro! Gdje godar držimo, da možemo kojima posredovanjem našega imena koristiti pristoji nam se, da upotrebimo našu naklonost, a osobito da se istima ne prikriva ili nepravednost da ne prevlada pravednost. Zato hoćemo da svi znadu, da su stupivši pred nas naši mješćani iz Samobora, blizu grada Okića, zamolili nas postojano, da blagoizvolimo krepošću našega pisma potvrditi način i stanje njihove slobode, što im je milošću i providnošću pobožne uspomene kralja Kolomana, pokojnog našeg premilog brata prema sadržaju slobode mješćana petrinjskih darežljivo podijeljena.

I tako mi uvidivši korist njihovu, uvaživši naklono njihove molbe, odlučismo ih po rečenoj slobodi za uvijeke urediti, koje niz vidjeli smo, da se tako imade u povlastici rečenoga našega brata: da ih naime ne smije suditi ni jedan od naših sudaca, izim starješine mjesta (maior villae), koga bi svojevoljno izabrali; i ako tužećima nebi se moglo zadovoljiti sa strane njihovoga sudca, dužan je i mora njihov sudac pred nama, a ne inače, pozvan glede iste parnice odgovarati. I ako bi oni pred sudcem kogagod glede česa tužili, ima im se dosuditi prisega.

Odredjujemo takodjer, ako bi im ban nanio štetu u vrijednosti jedne marke, ima im stostruko nadoknaditi; ipak nisu dužni banu prigodom (njegova) dolaska dati drugo već svoje kuće, a za druge potrebštine neka primaju novac. I ako tko od njih ne bude imao djece neka slobodno komu hoće tako živ kao seleći se s ovoga svijeta svoj imetak slobodno dade, da ga drži. I ako bi koji iz mjesta od koga bivao potvaran radi konja ili vola, i glede iznosa bi bio kadar priseći imade mu potvarač u prisuću svjedoka dati naknadu, i stvar glede koje se vodila parnica, ima pripasti tužitelju. I ako bi tko hotio ući u mjesto, da ondje stalno obitava, slobodno može, pošto to svi znadu, prodati sav svoj imetak, naime kuće i drugo što posjeduje; i odlazeći iz mjesta neka tu slobodu pridrži. Ustanovljujem takodjer, da si biraju za svoju crkvu svećenika koga budu htjeli, raspolagajući sa svojim desetinama kako je to običaj kod mješćana gdje goder bili.

Medje pako zemalja rečenih naših mješćana samoborskih, kako smo razumili iz pisma vjernoga našega kneza Stjepana, brata Babonevoga, koji je naročito za ovo saznati bio od nas odredjen, ovako se luče: Prva medja počinje od topola (Thopol) i pruža se do jednog vrela, zatim se pruža ka Brenilazu, zatim se pruža po šumi do Rakovice (Rocoycha), gdje se sastaju dvije vode;

zatim se pruža gore do što se općenito zove Giznik (Pyzni), zatim po brdu opet se pruža do potoka Crnca (Chenych), zatim k Lipovici (Lipoycha), zatim se pruža po brdu do Grabrovnice (Grabonicha), i zatim po istom brdu što se općenito zove Pozorin, pruža se k Gradni i odanle silazi k putu, po kojem putu pokraj Preseke (Presceka) uspinje se na brdo, i po istom putu silazi k vrelu Bistrecu (Bysterch) i po rečenom Bistrecu (Bysterch) ide i pod Bobovicom (Boboycha) izlazi, i opet se pruža k prvoj medji topolu (Thopol).

Niti to ne ćemo prešutjeti, da su nam dužni plaćati rečeni naši mješćani godimice za bir sto penza, a za daću trga trideset penza. Da dakle slijed rečene slobode često spomenutim mješćanima uvijek ostane čvrst i neopoziv ovu samu moći i privješenjem dvostrukoga našega pečata naklono potvrdjujemo.

Dano u mjestu Virovitici godine začeća Gospodnjega 1242., kraljevstva bo našega godine osme.«

Ove povlastice potvrdio je god. 1323. kralj Karlo Roberto; god. 1347. kralj Ljudevit I.; kasnije god. 1450. Ulrik Celjski; god. 1558. kralj Ferdinand I.; god. 1582. kralj Rudolf II.; god. 1610. kralj Matija II.; god. 1634. kralj Ferdinand II.; i napokon god. 1675. kralj Leopold I.

Ovom poveljom podignut je Samobor na: »SLOBODNO, KRALJEVSKO I POVELJENO TRGOVIŠTE«.

Dobiti ovakove povlasti u ono feudalno vrijeme, kad je kralj bio jedini vlasnik svekolike zemlje, koju je davao u leno svojim vjernim velikašima, a sve je drugo bilo rob i kmet, znači mnogo za jedno mjesto i rijedka su mjesta, koja se mogu ovakovim

povlasticama ponositi. Time je Samobor dobio svoju p o d p u n u n e z a v i s n o s t i postao slobodan od banske i svake druge vlasti — osim kraljevske. Time je dobio svoju samoupravu i sudstvo, kojemu na čelu je stajao sudac (»maior villae, iudex, hrv. rihtar«), koga si je občina slobodno i nesmetano svake godine birala na dan sv. Blaža. Od njegove osude bio je priziv izravno na kralja.

Osim te glavne povlastice dobili su, kako u povelji stoji, i više drugih. Medju inim pravo birati si župnika (ius patronatus), raspolagati svojom imovinom, oslobodjenje svih podavanja, osim onih kralju, i potvrdjen joj je njezin nezavisni teritorij. Kad občina ne bi dobila ovih povlastica ostali bi Samoborci jošte 600 godina obični kmetovi s kojima bi gospodari samoborskoga grada radili što bi htjeli a Samobor se ne bi nikada mogao razviti kao što se je razvio. Možda bi ga, kako je onda bio još malen, i nestalo s lica zemlje za vrijeme raznih silnika i gospodara samoborskoga grada i imanja. U ovoj darovnici je stavljen temelj budućem razvoju Samobora i njegovih stanovnika. Koje je onda čudo, da su Samoborci svoje ovako važne od kralja im darovane povlastice kroz stoljeća brižno čuvali, na njih ljubomorno pazili i neustrašivo ih branili spram svakog, koji ih je htio uništiti ili ih je u vršenju smetao. Oni su, kako nam kazuju mnogobrojni spisi sačuvani u trgovišnom arhivu, uz velike žrtve preko 300 godina iste branili sve do g. 1769., kad su im ljudskom pohlepom i zlobom, a u nebo vapijućom nepravdom, dosta okrnjene od onih, koji bi ih imali štititi, kako ćemo to vidjeti u daljnjem razlaganju.

Godine 1525. dobili su od kralja Ljudevita II. i svoj p e č a t poput ostalih slobodnih gradova.

Oni kroz to vrijeme sasma samostalno vrše svoje sudbene poslove, primaju u svoju sredinu pridošlice, biraju si župnika, slobodno prodavaju svoja zemljišta i t. d. Glava njihova bijaše s u d a c (maior villae, judex, rihtar), koji je mogao i na smrt suditi (ius gladii). Na žalost, samo nešto preko tri stotine godina, kako rekoh, uživali su Samoborci svoje povlastice i sloboštine. Postavši Krištofor Ungnad gospodarom grada i banom hrvatskim, poče nemilice gaziti samoborske pravice. Od godine 1578. nastaju teški i žalosni dani za samoborske purgare, dani neprestane borbe za svoja prava i obstanak. Čovjek se upravo zgraža nad nasiljima i opačinama, što su ih činili gospodari grada jadnim Samoborcima. Sve stranice općinskih protokola i pisama, od Ungnada dalje, gotovo nam i ne bilježe drugo van neprekidni niz najgadnijih nepravda i zločina. Koliko je pak toga što nam nije zabilježeno ili je propalo tijekom vremena! O! kad bi nam one nijeme stijene samoborskoga grada znale pripovjedati što su doživjele i vidjele, zaista bi se uvjerili, da općina samoborska od ovoga vremena nije drugo nego veliki mučenik i patnik.

Krištofor Ungnad bio je silnik i otimač veliki; silom je želio doći do velikih imanja. Njegovo nasilje teško su podnosili Varaždinci i Zagrebčani, kojima je grmio: »j a s a m k r a l j v a š!« kad im je otimao najbitnija prava[1]). I Samoborci, s čijom pomoći je oduzeo grad Klari Gruberovoj, oćute već druge godine njegova banovanja njegovu tešku desnicu. Upravo je nezasitno hlepio za što većim bogatstvom. Da Gruberovoj oteti grad samoborski, koji bijaše u dosta lošem stanju, popravi i proširi medje

---

[1]) Gl. Smičiklas: Povjest Hrvatska; sv. II. str. 74. Izdala Matica Hrvatska u Zagrebu.

njegovih zemalja, počme Samoborce tjerati i siliti na razne poslove i službe. Zatvarao im je njihove sudce i druge odlične purgare, te ih jedino uz veliku ucjenu puštao na slobodu. Da se što više obogati, tjerao ih je s njihovih djedovskih i kupljenih posjeda, od njihovih vinograda, koji su bili na općinskom teritoriju, pobirao je veliku gornicu, branio im drvarenje i ribarenje u njihovim šumama i potocima. Svojim vojnicima dijelio je purgarske livade i oranice, a što su Samoborci kroz ljeto pridjelali za živež, to su im Ungnadovi ljudi jednostavno iz kuća silom otimali. Za sve ove mnogobrojne zločine opomene ga dne 18. studena 1579. nadvojvoda E r n e s t i strogo mu zaprijeti, da ne krnji samoborske pravice. Koliko je ta opomena djelovala na Ungnada vidi ponajbolje odatle, što već slijedeće godine brani Samobrcima sjeći drva u njihovim šumama, otimlje im iz klijeti vino, plijeni goveda i traži od njih gornicu.

Iz gradjanskih kuća[1]) dao je izbaciti sve stvari te se grozio, da će svakog purgara dati smjesta objesiti ili mu glavu odsjeći, kog u Samoboru ulovi. Poslije tog zločina rekao im: »s a d i m a t e r a z l o g a n a m e n e s e t u ž i t i, p a k m e t u ž i t e«. Samoborci stenjuć od silnih nepravda i nasilja ponovno se potuže na Ungnada kod nadvojvode Ernesta. Ovaj ga opomene listom od 23. svibnja 1581. te medju ostalim piše: »Premda smo ti već višeputa ozbiljno zabranili, da stanovnike samoborske ne smetaš u njihovu pravu i sloboštinama, oni se opet tuže na tebe. Dvaput su već izmolili od nas poslan-

---

[1]) Od ovih gradjanskih kuća spominju se: Petra Zormana (Sorman); Tome Grudena; Stjepana Vukovića (Wkoúich); Tome Šušeka (Suseka); Martina Pljušća (Plywsch) i Ivana Osvalda (Oswalth).

stvo, koje bi imalo pregledati i istražiti prava jedne i druge stranke a ti niti si dopustio da to poslanstvo vrši svoj posao, niti si se pokorio našim nalozima. Što više, ti ne prestaješ do sada gradjane zarobljivati, uznemirivati, zatvarati, njihova dobra i marvu otimati na veliku štetu njihovu. Zato te ponovno opominjemo, da se ostaviš ovih nasilja, da pustiš na slobodu utamničene gradjane i da im vratiš otete stvari.« Pismom od 19. listopada ove godine grozi se isti nadvojvoda Ungnadovim činovnicima u samoborskom gradu — Petru Lastezinu, grad. prefektu i Matiji Čačkoviću, kastelanu — neka prestanu napadati Samoborce, ne će li pasti u njegovu nemilost. Ali sve to ne primi se Ungnada posve ništa. Čim se više i oštrije nadvojvoda grozi i što veću kraljevsku zaštitu Samoborci uživaju, to jače bjesni Ungnad spram njih. Upravo mahnito otimlje im njihovo siromaštvo i život im zasjeda tako, da ga mora godine 1583. kralj Rudolf II. ponovno opominjati i groziti mu se.

S banom, kakav je bio Ungnad, bilo je sve nezadovoljno. Sve ga je mrzilo, i staleži i vojska i vojvoda, a najviše narod. Vojvode se dapače proti njemu pobune i počnu snovati, kako bi se ga riješili. Videć sve to, bijaše Ungnad prisiljen zahvaliti se na banskoj časti. To učini početkom godine 1584. Cijeloj je zemlji odlanulo, kad se riješila takovoga silnika, samo ne jadnim Samoborcima. Za njih su istom nastale prave patnje i nevolje; protiv njih se istom sada bijes Ungnadov postostručio. Ove godine je gradski prefect i službenik Krištofora Ungnada: Petar Lastezin ulovio i zatvorio samoborske gradjane: Petra Zormana, Jurja literata Dianića, Bartolomeja Glasića, Andriju Krpčića, Tomu i Matiju Šušeka, i držao ih zatvorene. Osim toga je dao

porušiti na podrumima vrata i prozore. Pozvan po Tomi Lackoviću, plem. sudcu zagr. žup. dali je on to učinio svojom voljom ili po nalogu Ungnadovom izjavi, da ih je po nalogu Ungnada ulovio kao njegove podložnike buntovne i nepokorne i da ih neće prije pustiti dok to ne odredi njegov gospodar. U ožujku godine 1586. vidimo samoborske purgare: Martina V i d n i ć a (Wydnich), Jurja D i a n i ć a (Dyanich) i Šimuna M i š i ć a (Myxich) pred zagrebačkim kaptolom gdje se tuže, da ih Ungnad neprestano uznemiruje i napada koli u njihovim kućama, toli na javnim cestama. Četvoricu zarobljenih purgara pustio je na slobodu, uz ucjenu od 100 ugarskih forinti za svakoga, kakve ucjene samo Turci traže. — Iste godine, par dana prije sv. Katarine, podnijeli su Samoborci veliku otimačinu od Ungnadovih ljudi. Spomenuti Petar Lastezin, gradski prefekt, pošalje po nalogu Ungnadovom provizora Mihalja Maurovića sa blizu stotinu gradskih kmetova u varoš, da plijene Samoborce. Ovi, oboružani i sa mnogo kola, razbojnički upravo navale na purgarske kuće, žitnice, podrume i druge zgrade te otmu skoro sve žito, pače i ono koje bijaše još u snopovima, zatim vino, sijeno, slamu i ostali živež. Sve to odvezu na Ungnadov majur pod gradom, jadni Samoborci ostanu baš pred zimu bez najnužnijih životnih sredstava.

Radi ove otimačine potuže se pred nasljednikom Ungnadovim na banskoj stolici Tomom Erdödy. Ovaj naloži zagrebačkom kaptolu, da s mjesta pošalje u Samobor svoga čovjeka, koji će zajedno s banskim izaslanicima, stvar točno istražiti i na licu mjesta se uvjeriti o tim nepravdama. Izvještaj te komisije ima mu kaptol čim prije poslati a zatim će on stvar uzeti u svoje ruke. Kaptol odredi za tu

komisiju prebendara stolne crkve Ivana Mokrovića, koji zajedno s banskim izaslanicima podje 1 prosinca i. g. u Samobor. Došav u Samobor zbilja se uvjeri o istinitosti svih zločina počinjenih tom otimačinom pa je, kad se vratio u Zagreb, prisegom potvrdio da je sve onako istina, kako su se Samoborci pritužili[1]).

Nezasitnom Ungnadu to sve ne bijaše dosta. On i nadalje, usuprot kraljevih i nadvojvodinih opomena, muči i plijeni nesmiljeno jadne Samoborce. Godine 1587. oko Ivanja pozove gradski prefekt Lastezin u Ungnadovu kuću u Samoboru purgare: Franju Pisalića, Marka Pljušća, Valenta Hruškocija, Martina Žganjarića, Juraja Valentinčića, Leonarda Prišlina, Krištofa Jankovića, Ivana Krstolovića i Stjepana Vukovića, pod izlikom da će rješavati njihove pritužbe. Ovi ne sluteći ništa zla, dodju zbilja u

---

[1]) Da se jasnije vidi, koliko su ovaj put Samoborci pretrpjeli štetu i da se upoznamo sa imenima samoborskih purgara u 16. stoljeću, navesti ću iz Mokrovićeva izvještaja pojedine purgare, koji su prilikom ove otimačine nastradali. Grguru Valentinčiću (Walentynchych) su oteli 64 snopa heljde; Nikoli Gomilcu (Gomylecz) jedna kola zobi, 2 kabla i 6 pinti vina; Tomi Gomilcu: 1 kola zobi u snopovima, 2 kola pšenice, 1 kola heljde, 3 kola sijena, 2 kabla i 6 pinti vina; Ivanu Rabnaru: 3 i pol kabla vina; postolaru Ambrozu: 2 kola sijena; Tomi Grudenu: 15 kola žita, 6 kola heljde, 2 kola sijena, 1 kola slame i 3 i pol kabla vina; Ivanu Čudovcu (Chudouecz): 1 i pol kabla vina; Ivanu Pljušću (Plyusch): 8 kola žita i heljde u snopovima, 3 kabla vina, a k tome mu jošte poruše pivnicu; Nikoli Galjuku (Galyuk): 4 kola sijena, 1 kola heljde, 2 i pol kabla vina i uz to ga prisile, da je morao gradskomu vrataru dati 4 para potplata; Nikoli Pljušću: 4 kola sijena; Juraju Murniću (Murnith): 2 kola žita i heljde u snopovima; Ivanu Vukoviću (Wkowyth): 20 kola žita i heljde u snopovima, 8 kola vršenog žita i zobi, ter 8 kola sijena; Blažu Jakovliću (Jakowlyth): 2 i pol kabla vina i 5 vozova sijena; Marku Kuždeljaču (Kwsdelyath): 2 i pol kvarta vršenog žita i 2 i pol kabla vina; Petru Valentiću (Walentcth): 2 kola žita u snopovima; sudcu Bartolemeju Glasiću (Glasyth): 4 kvarta vršenog žita

Ungnadovu kuću, gdje su svi do jednog po njegovim ljudima pohvatani i u gradske tamnice odvedeni. Oružanim slugama i gradskim čuvarima zapovjedi zatim prefekt, da navale na kuću purgara Filipa Šurića, što i učine. Tom zgodom otmu jednu slaninsku kožu i zapale Šurićevu štalu. Sva sreća bijaše, da su susjedi odmah priskočili u pomoć te vatru ugušili, dok još nije preuzela veći mah.

Još nisu Samoborcima ove rane zacijelile već im Ungnad zadaje nove. Par dana prije Velike Gospe iste godine šalje on opet svoje činovnike, družinu i preko sto vojnika sa mnogo kola, da haraju i plijene samoborsko polje. I zbilja poharaju ga tako strašno, kao da je turska vojska preko njega prošla. Tom zgodom odvezu s polja mnogo kola sijena, ječma, zobi i pšenice. Iz gradjanskih vrtova pukali su luk i drugo povrće, a u dvorištima tukli i ubijali guske, kokoši, pure i ostalu domaću živinu. Ovo pljačkanje opetovalo se kroz više dana. Samoborci se rad toga potuže pismom od 3. listopada 1587.

---

te 1 kabal i 4 pinta vina; Matiji Šamcu (Samecz): 1 kabal i 5 pinti vina, zatim 2 voza sijena; udovi Juraja Gomilca: 1 i pol kabla vina; Ivanu Ložaku (Losak): 2 kabla vina; Valentu Hruškociju (Hruskoczi), koga zapisnik zove »literatus« (pismen): 100 kvarta žita u snopovima, 15 kvarta pšenice i 26 kola heljde; Leonardu Prišlinu (Pryslyn): 8 kola pšenice u snopovima; Nikoli Sušeku (Susek): 8 kola sijena, 9 kabli vina, 7 kvarta vršenog žita i 2 kola zobi u snopovima; Matiji Haraguzu (Haragusz): 5 kola zobi i heljde u snopovima; Stjepanu Vukoviću: 2 kola sijena, 5 kvarta vršenog žita i 3 kabla vina; Ivanu Krstoloviću (Kersztoloùyth): 2 kola žita i 5 kabli vina; Gašparu Cvetkoviću (Czùetkoúyth): 1 kola sijena ter 2 kabla i 6 pinti vina; Tomi Sečen (Szechen): 1 kabal vina; Matiji Janšekoviću (Ianssekoùyth) srušili su vrata od podruma i odnijeli 1 i pol kabla vina; Juraju Dristaku (Drysztak): 20 kvarta vršenog žita, 8 kvarta zobi, 4 kola pšenice u snopovima, 4 kola heljde i 14 kola sijena; Krištofu Jankoviću (Iankoùyth): 1 i pol kabla vina, koje si je natrag odkupio; konačno Ivanu Dorkinu (Dorkyn): 3 i pol kabla vina.

izravno kralju. Iz toga pisma razabiremo kako su već bili zdvojni. Pišu oni kralju, da bi im bilo bolje da je Turčin dva ili tri puta sve njihovo spalio, nego ovako preko devet godina trpjeti nečuvena nasilja i otimačine. U toj molbi tuže se, da Ungnad — usprkos kraljevom nalogu — nije još do danas njihovih sugradjana riješio okova i pustio iz tamnice, gdje ih njegovi ljudi sve većma muče gladom i batinama. Kad su — vele dalje — na dan sv. Mateja u ime utamničenih svojih sugradjana na saboru u Zagrebu predali staležima molbu, da se zauzmu za njih, to je ban Toma Erdödi doduše dopustio tu molbu pročitati, ali bez ikakovoga obrazloženja. Poslanicima Samoboraca ne dozvoli ni riječi izustiti. Napokon zamole kralja neka se zauzme za njih i primi ih pod svoju moćnu zaštitu ter brani njihov imutak, da ga sasma ne izgube, inače će biti prisiljeni drugamo se preseliti pa će i tursko ropstvo i tiranstvo laglje podnositi, nego Ungnadovo, koji se niti Bogu, niti vladaru svome ne pokorava. Ova molba zaista je suzama pisana ter nam pokazuje more žuhkoća i bridkosti, koje su samoborski purgari morali trpjeti od čovjeka tudjinca — bez srdca.

Ni kralj, ni ban, ni sabor ne mogoše Ungnadu stati na kraj. Što ovi ne mogoše, to učini smrt, koja negdje pod konac godine 1587. prekine nit života Krištofora Ungnada i tako jadne Samoborce riješi za uvijek toga silnika i otimača.

Krištofor Ungnad bijaše oženjen sa Anom Losanci (Loszanczy) te s njom imao kćer A n u-M a r i j u[1]) i sina Davida.

---

1) Godine 1583. 1. svibnja zaručila se u Požunu sa Tomom Erdödy (Vjesnik zem. ark. V. g. 236. str.).

IV.

SAMOBORSKI GRAD U VLASTI TOME ERDÖDY (1588.—1624.). — ERDÖDYJEVO DRŽANJE SPRAM SAMOBORACA. — NJEGOVA SMRT I POKOP.

Još za života Krištofa Ungnada udala se njegova kćerka A n a-M a r i j a za grofa Tomu Erdödya. Bilo je to godine 1585. Poslije smrti Ungnadove razdijele si njegova djeca otčinstvo te u toj diobi zapadne grad i imanje samoborsko Anu-Mariju. Tako dodje 1587. grad u vlast Tome Erdödya, gospodara grada Jastrebarskoga i Lipovca. Ovaj posljednji bio je već u to doba skoro sasma napušten pošto su Erdödy početkom 16. stoljeća njegov ogromni posjed usredotočili u jastrebarskom gradu[1]).

Čim je došao samoborski grad u vlast Tome Erdödyja, piše mu dne 14. siječnja 1588. nadvojvoda Ernest, brat kralja Rudolfa, i nalaže da sa svoje strane odredi dva poštena čovjeka, a isto tako i Samoborci, pak da preko njih po Bogu i po pravici izravna sve razmirice. Još mu naloži, da o tom podastre izvještaj i Samoborcima vrati dobra, koja im je Ungnad oteo. Ako je koji od njih jošte zatvoren u gradu, da ga s mjesta pusti na slobodu, kako je to sam već prije nadvojvodi obećao učiniti. Erdödy zbilja pokuša izmirenje, kako to razabiremo iz njegovoga lista na nadvojvodu pisanoga u Jastrebarskom 7. veljače 1589. U svrhu pregovora odredi podbana i vice-patronatora kraljevine. Kako se taj

---

1) Gledaj: Radoslav Lopašić: Jastrebarsko, u Viencu godine 1881.

pregovor vodio i kakove zahtjeve su Erdödyjevi punomoćnici stavili, nije nam pobliže poznato. Erdödy u tom listu samo veli, da se ne zna čijim nagovorom ne htjedoše Samoborci nikako pristati na njegove posve pravedne i ne težke zahtjeve. Pače dovedoše si nekog nevještog zastupnika, kao da je to nekakva parnica, a ne nagodba s menom: nijesu se stidili na moje zahtjeve odgovoriti neumjesnim i nečednim riječima i tako je cijela stvar badava pokušana i propala«. Stoga moli nadvojvodu, budu li ga u buduće još kada Samoborci tužili, da im ne vjeruje, niti njegovoj krivnji već njihovoj tvrdoglavosti zamjeri, što nije došlo do sporazuma.

Ako se i razbio ovaj pokušaj izmirenja, ipak bi čovjek mislio, da će nastati bolji, mirniji i sretniji dani po samoborske purgare; pogotovo kad mu je nadvojvoda sam pružio tako lijepu priliku. Ali, na žalost, ne dodje do mira. Sad istom nastaje nova epoha mnogo većih i brojnijih nasilja, negoli su bila za Ungnada. Čovjek ne bi upravo vjerovao, da je Toma Erdödy, čije je ime tako dično i slavno u povjesti hrvatskoga naroda, bio tolik silnik kad nam to nebi svjedočili upravo mnogobrojni spomenici onoga doba. On, koji se barem nekako zauzimao pod Ungnadom za jadne Samoborce; on koji je slao razne komisije, da istražuju i ispituju Ungnadove zločine i nepravde, on isti — postavši njihov susjed — postaje i zatornik njihovih sloboština i prava te ih hoće kao kmetove sasma pod svoju vlast skučiti. I banica, žena njegova, ne bijaše bolja te je mnogu i mnogu gorku zadala Samoborcima.

Godine 1588. daje Erdödy popisivati i procjenjivati kuće, gospodarska stanja, vinograde, sjenokoše i oranice samoborskih purgara, a njegove sluge

pasu blago i konje po njihovim livadama. Gradski prefekt navali jednom na dan tjednoga sajma, na trg samoborski s gradskim slugama i otme svu na prodaju izloženu robu kao kruh, meso, vino, sol itd. Ne samo da Erdödy nije ispunio danog obećanja nadvojvodi, da će povratiti Samoborcima ugrabljene po Ungnadu stvari, već je i sam dao ove iste godine oteti jedan općinski i dva privatna vinograda. Zabranio je purgarima sjeći drva i kolje u njihovim šumama, a uglednog sudca B a r t o l o m e j a G l a s i ć a i gradjanina M a r t i n a V a l e n t i ć a dao je uloviti i zatvoriti. — Na dan sv. Filipa i Jakoba rastjerao je i spriječio obdržavanje godišnjeg sajma i time općini nanesao znatnu štetu. Općina se zbog toga na dan našašća sv. Križa (3. svibnja) prituži pred kaptolom zagrebačkim, koji joj o tom izdade posebnu ispravu. Tu ispravu, zajedno sa tužbom, predadu nadvojvodi s molbom, da ih uzme u zaštitu.

Erdödy je nemilice haračio općinske šume. Tako godine 1589. dade prije Svijećnice posjeći lijepu hrastovu šumu te njegovi ljudi odvezu drva koje u grad, koje pak na Rude, gdje je imao ljevaonicu bakra i željeza. Osim toga si ti ljudi odvezu preko 100 vozova drva za vlastitu porabu. Poslije Svijećnice dade Erdödy posjeći i drugu šumu općinsku zvanu: G a y K o z t a n y e v. Najradije se osvećivao i napadao uglednije samoborske purgare; tako u noći od 23. na 24. veljače ove godine nahrupe iznenada oružani gradski sluge u kuću vrijednog i čestitog samoborskoga purgara Š i m u n a M i š i ć a i obruže ga nedostojnim riječima veleć mu: »A y k w r w a n e v e r n y k S i m o n M y s s y c h t h o t t u u l y z y, z a d a t h y e p l a t h i t h i s t o z i k a d a g o d e n e w e r e w c h y n i l p r o t h y w g o z-

p o d y n w B a n«. Na kući mu rastrgaše sva vrata i prozore. — Valentu H r u š k o c i j u dao je Erdödy po svojim slugama rastepsti sijeno iz kupova na livadi. Kad je Hruškoci došao na livadu i molio sluge, da to ne čine, povade oni svoje sablje i navale na njega. Jedva si je bijegom spasio život, no putem izgubi kaput (menten) zelene boje vrijedan 12 forinti i mač. — Nešto prije Vel. Gospe ove iste godine dala je Erdödyjeva supruga uhvatiti i u grad dovesti purgara Martina Ž g a n j a r i ć a (Sganyarych), gdje su ga na smrt izbatinjali a zatim onako izmrcvarena bacili u najhladniju tamnicu. Za sve ove nepravde saznao je nadvojvoda, pak u pismu od 3. siječnji spočituje Erdödyju, ne samo da Samoborcima nije vratio otete stvari, kaošto je obećao, već im i nova nasilja čini. Ozbiljno mu nalaže, da to čim prije učini i da se okani dalnjih nepravda. Kad je Erdödyju prebendar zagrebački Brašić predao to pismo, izjavi da je on poslije žetve i branja purgarima sve nadoknadio. Ujedno je prosvjedovao radi nepravda i nasilja, koje Samoborci njemu nanašaju na njegovim posjedima(!).

Kad su se godine 1590. htjeli Samoborci pritužiti staležima u saboru proti Erdödyju, protjera ih ovaj sramotno izmedju staleža i reče: n e s a m o d a i m o t e t o n e ć e v r a t i t i, v e ć ć e i m o d u z e t i i o n o, š t o i m j e p r e o s t a l o. I držao je — na žalost — svoju riječ! Uzimao blago, vozio iz njihovih šuma drva, njihove oranice za sebe obradjivao; koga bi našao u polju orati oduzeo mu blago i plug te odvezao na svoj majur pod gradom. Crkvi je oduzeo neke zemlje, koje su joj od pamtivijeka pripadale i spriječavao je držati tjedne sajmove, koji su se od njegda u Samoboru svakoga utorka obdržavali.

Na mnoge molbe ubogih Samoboraca odredio je nadvojvoda Ernest, da obje stranke dodju na 25. listopada 1589. godine u Požun na sud. Tuj dokaže branitelj Samoboraca, Petar Ebergeny, na osnovu Belinoga privilegija od g. 1242. i drugih starih i vjerodostojnih spisa, da su purgari Samoborski od vajkada slobodno i mirno, poput ostalih slobodnih kralj. varoša, uživali prava i sloboštine dane im po Beli III. (IV.). Dokazao je, da Samoborci nijesu bili dužni nikada davati gradu ikakve službe; da su od uvijek imali svoje posjede odijeljene od posjeda podanika Samoborskoga grada. Od svojih posjeda nisu bili dužni nikada išto plaćati osim crkvene desetine ter poreza i ostalih kraljevskih dužnosti, koje su plaćali kraljevskim porezačima. Sudbene stvari i razne prodaje i kupovnine vršili su slobodno medjusobno. Napokon vojnu pomoć na obranu kraljevine davali su izmedju sebe prema poreznoj snagi. Na osnovu jasnih i tvrdih ovih dokaza odredi sud, da se medje označene u Belinom privilegiju imadu po kraljevskom čovjeku i izaslanicima zagrebačkoga kaptola točno pregledati i Samoborcima vratiti na uživanje. Ovu odluku u cjelosti potvrdi kralj. namješništvo s tim dodatkom, da ima Erdödy pred poslanstvom dokazati, ako može, da Samoborci nijesu nikada uživali gore spomenutih prava. Jedna i druga stranka ima li kakvih dokazala, neka ih ponese sa sobom.

Dne 26. siječnja 1590. uputi se mješovito izaslanstvo u Samobor, da obidje i pregleda medje u Belinom privilegiju označene. Već kod prve medje — bila je to t o p o l a (die Pappel) — uvidjelo je povjerenstvo na kakav način gospoštija krnji medje samoborske općine. Tu topolu dao je Erdödy posjeći

po svom kmetu Matiji Mišiću iz Gradne, da se tako zabašuri do kuda se proteže teritorij općine. Ovo obilaženje (reambulacija) medja zateglo se puna tri dana, pošto su Erdödyjevi ljudi povjerenstvu svakojake zaprijeke stavljali. Kad su Samoborci točno pokazali medje svoga teritorija, koje su nesmetano do Ungnadovih vremena uživali, slijedilo je preslušavanje svjedoka koji su prisegom imali potvrditi, da su navodi Samoboraca istiniti i da su zbilja bili do Ungnada nesmetani u posjedu tih medja. Preslušavanje ovo trajalo je punih 26 dana i to na raznim mjestima kao: Samoboru, Podsusjedu, Zagrebu (na Kaptolu i Griču), Lomnici, Brezovici, sv. Heleni (blizu Lonje na imanju Juraja Mikulića), Berislavcu, Krapini, Krapinskim Toplicama, Brdovcu, Pušći, Stenjevcu, Stupniku, Novakima, Ivancu (u župi Bistra), Rakitju, Orešju, Luki, Kraljevcu, Šestinama, Gor. Lukavcu, Markuševcu, Dubrancu, Kurilovcu, Mraclinu, Dol. Lukavcu, Plesu; zatim u ovim mjestima Štajerske i Kranjske: Mihaljevec, Obrež, Kapele, Reglinovec, Rakovcu, Brežki Turen, Krško polje (Campus Kersko), Škopica, Krška-Vas, Sibinjavec, Krško, Čatež, Dobova, Kostanjevica i Brežicama (Brezetz, u Štajerskoj)[1]).

1) Preslušani su ne samo stanovnici navedenih mjesta, nego i okolice. Od svjedoka spomenuti ću ovdje samo nekoje i to: Andrija Glagolić, nekoć ključar susjedgradski; Grgur Božjačić, župnik kod Sv. Nedelje blizu Samobora; Matija Tukanović, svećenik kod crkve sv. Anastazije u Samoboru (valjda kapelan); Stjepan Budroci, arhidjakon katedralni, koji je bio nekoć 3 i pol godine ravnatelj samoborske škole; Ivan Stešić, župnik u Brdovcu; Juraj Vulković, župnik u Vrabču; Šimun Kovačić, župnik u Stenjevcu; Juraj Ratković, župnik u Vel. Gorici; Lovro Djaković, župnik u Odri; Mijo Šamptak, župnik u Krapini; Grgur Vitković, župnik u Krapinskim Toplicama; Juraj Baronjaj, župnik u Mihovljanima; Mijo Špurarić, sudac krapinski; zatim Petar Šalković (Szalkoùyth), župnik sv. Lovre u Brežicama; Fortunat Mužić (Musich), sudac u Brežicama; Matija Stanca,

Svi svjedoci, njih 683 na broju, izjave jednoglasno, da su Samoborci u uživanju svojih prava i medja, kako su ih sami naveli, do vremena Krištofora Ungnada bili uvijek slobodni i nesmetani. Protiv ovako jasnoga dokaza ne mogaše Erdödy sebi u prilog ništa istinita navesti pak dopusti, da se postave stari medjaši kako ih nabraja Belina povelja, nu ne svi, samo nekoji. Godine 1591. polovinom prosinca pukne konačna presuda, kojom se Samoborcima vraćaju medje njihove općine i njihova prava, ali na žalost — samo na papiru. Erdödy, kako je kao ban bio uplivan i moćan, znao je osujetiti izvršenje te presude. Još iste godine obnovi ovaj proces, koji se odsada vukao punih 60 godina (do g. 1650.).

Da Erdödyju ne bijaše stalo do ozbiljnoga izmirenja sa Samoborskim purgarima vidimo najbolje iz te činjenice, što on mirno gleda kako njegovi ljudi u vrijeme te parnice dan za danom Samoborcima čine nova nasilja. Tako su im, da ne spominjem drugo, dne 16. srpnja oteli 117 vozova dobroga sijena. Sve što je Erdödy nepravde učinio Samoborcima do ove parnice, bilo je upravo ništa spram onog, što je iza toga slijedilo. Iza godine 1591. progoni ih upravo strašno. Oni jadni od zdvojnosti već ne znadu, kako da si pomognu, gdje da traže pomoć i zaštitu. Mnogi su ostavili što im još nije bilo oteto te se odselili drugamo ne mogav dulje podnositi tih velikih patnja.

Za ilustraciju tih žalosnih prilika, ili bolje neprilika, navesti ću iz svake godine po koji samo slučaj, da si uzmognemo stvoriti barem malenu sliku Sa-

župnik sv. Ruperta na Vidmu; Juraj Plešković, kapelan kod sv. Martina u Kostanjevici (Landstrass); Andrija Arc (Arcz), opat crkve bl. Dj. Marije kod Kostanjevice; Matija Kučic (Kucsicz), župnik kod sv. Juraja na Čatežu.

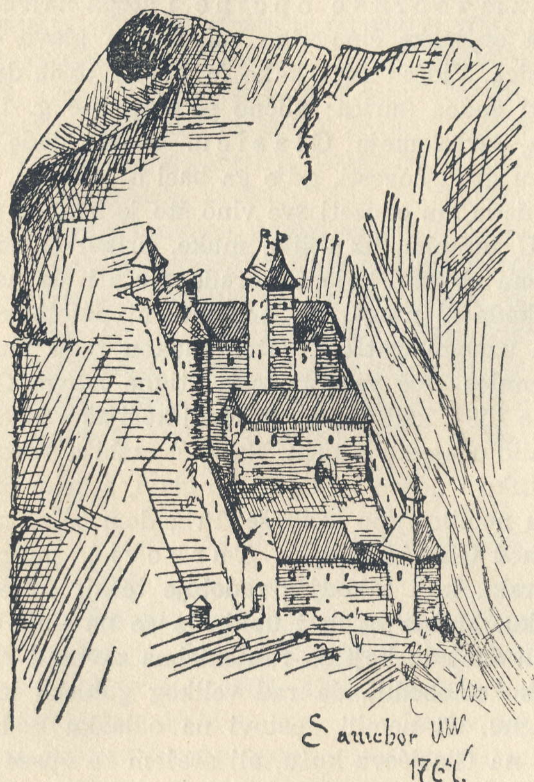
moborskih jada i nevolja. — Na Sesvete 1591. godine navali neki gradski sluga iz zasjede na samoborskoga sudca Filipa Šurića starijega, te ga do krvi izbije. Godine 1594. uhvati gradski provizor sa slugama purgara Matiju Poredna pa ga po volji izlupaju, oduzmu oružje te odvedu u grad, gdje ga tako izbatinjaše, da su ga u plahti morali odnijeti kući. Tome činu pribivao je i sam Erdödy. Iste godine navale službenici njegovi, Petar Franceković i Juraj Noršić, u kuću Juraja Valentinčića te silom puste iz okova nekog zločinca, koji je sudbeno bio okovan i bačen u tamnicu. Jedan spis veli, da su ova dvojica, sa ostalim gradskim ljudima, upravo bjesomučno proganjali Samoborce, da niti kokoš, ni guska, ni šačica sijena ne bijaše pred njima sigurna. Zapovjednik gradski sprječavao je višeputa obdržavanje sajmova oduzimajuć mesarima meso, ženama kruh na prodaju izložen i zabranjivao krčmarima točiti vino. — U predvečerje sv. Katarine i. g. navalili su gradski ljudi u kuću purgara Nikole Padarčića i odnijeli mu 6 pari podplata vrijednih 1 ugarsku forintu.

Rad svih ovdje spomenutih i drugih mnogobrojnih nasilja prosvjeduju Samoborci pred Zagrebačkim Kaptolom dne 1. veljače 1595. Ali to im slabe koristi donese. Erdödyjevi ljudi ne boje se nikoga dok im za ledjima stoji njihov gospodar, koji to sve mirno gleda. Dana 11. srpnja pošalje Erdödy Juraja Pleškovića, gradskoga provizora sa svojim ljudima u samoborsko polje, da požanju sve purgarske usjeve i na gradski majur odvezu. Makar su Samoborci nepozvane i nasilne goste opomenuli, da ostave njihove usjeve u miru i protestovali u nazočnosti plemićkog sudca zagr. županije Luke Černkocija, nije

to ništa koristilo. Erdödy dade pače kasnije zemlje, gdje su bili ti usjevi, preorati i obratiti u svoje svrhe na očitu štetu Samoboraca.

Erdödyju bijaše najvećma zazorna samouprava samoborske općine i stoga najviše vreba na općinske činovnike, napose na glavu općine — sudca. Vidjeli smo, kako je godine 1593. dao zlostaviti sudca Šurića; slično se dogodilo g. 1596. i sudcu Bartolomeju Glasiću. Ovoga dade uhvatiti i u grad dovesti, gdje ga baci u tamnicu, a kod kuće dade mu oduzeti sve vino što je imao u podrumu. U tamnici, uz velike muke, prisili Glasića na pismenu obvezu, kojom morade obećati, da neće više nikada ni njega, ni žene mu, ni potomaka njegovih uznemirivati(!). Istom nakon toga pusti ga iz tamnice. Još veća nevolja stigne istoga Glasića godine 1597. kad je neki gradski kočijaš s više sluga provalio u njegovu kuću. Na kući razbiju vrata, njega istuku i udare sjekirom po glavi, a ženu mu Doroteju nemilosrdno izšibaše. Prigodom te navale bijaše kod Glasića Stjepan Turković, purgar samoborski, koji takodjer zadobije tešku ozljedu na zatiljku. Možda bi ih i ubili, da se na viku nijesu sletjeli susjedi, koji su ranjenicima zavezali rane te ih tako oslobodili, da rad velikog gubitka krvi ne podlegnu. Ti nemili gostovi na odlazku podmetnu vatru na Glasićevu kuću, ali srećom to opaze njeke žene te vatru u zametku uguše. — Kad su na Blaževo (3. veljače) 1597. obavljali Samoborci reštauraciju svoga magistrata, bane medju njih, po nalogu Erdödyjevom, gradski provizor Plešković te zahtijevaše od njih, da prisegnu vjernost i ovisnost njegovom gospodaru. Dakako, da toga ne htjedoše za živu glavu učiniti. — Mnoga nasilja poduzimali

su gradski provizori na svoju ruku. Tako dade 22. veljače 1598. provizor Petar Ajtić[1]) (Aytych) navaliti na samoborski trg, gdje se obdržavao sajam, i oduzeti svu robu purgarima. I slijedećeg tjedna



SAMOBOR-GRAD GODINE 1764.
Po nacrtu Antuna Praunspergera)

(29. veljače) opet navale na tjedni sajam ter zagrebačkim trgovcima Antunu Delfanu i Pavlu Pallo otmu robu u vrijednosti od 120 rajnskih forinti.

1) God. 1594. spominje se kao kastelan grada Samobora.

I ove godine pretrpio je Bartolomej Glasić znatnu štetu, jer mu iz štale odvedoše dvoje goveda. Osobito su pak stradale purgarske klijeti u Jelenšćaku, Stražniku, Gizniku i drugdje, iz kojih odvezu gradski ljudi preko 150 kabli vina. Da se zabrani Samoborcima pristup u njihove šume i vinograde, postavljeni su na više strana čuvari, koji bi plijenili svakog tko im se usudio približiti, a uhvačene stavljali su u gvoždje i zatvor. Kad je g. 1601. došao tadanji samoborski sudac Matija Poreden sa prisežnicima u plemićku kuriju Petra Ajtića pred Erdödyja i molio ga, da prestane već jednom s tolikim nasiljima, dao ga ovaj po slugama baš nemilosrdno izbiti rogljama. Erdödy je i crkvu oštećivao. Bio je naime običaj, kad tko umre bez potomaka i rodbine, da sve njegovo pripadne crkvi. No Erdödy je takove ostavine silom sebi prisvajao.

Gradski službenici bili su do skrajnosti obijesni i drzoviti. Tko bi im se samo jednom riječi opro i pokušao ih odvratiti od kojeg zločina, odmah bi ga napali ter sjekirama i bodovima nemilosrdno izmrcvarili, kako se to dogodilo Margareti, udovi nekog Janžeka i jednoj njezinoj rodjakinji. Kad su g. 1601. došli neki gradjani samoborski pritužiti se Erdödyju u Jastrebarsko na zločine njegovih službenika, nije ih skoro niti preda se pustio. Slijedeće godine 1602. daje opet Erdödy plijeniti purgarske kljeti iz kojih je oteto preko 100 kabli vina. Oko Sesveta provale njegovi ljudi u kuću Mirka Diakovića i svezana ga u grad odvedu a nekoliko dana kasnije odnesu iz njegove kuće jednu lumbardu (bumbardam). Iz sveg ovog vidimo, koliko je uspjela kod Erdödyja molba samoborske deputacije. — Godine 1603. i 1604. oteto je Samoborcima iz klijeti 211

kabli vina. Uopće, od godine do godine, od dana u dan, ugnjetava Erdödy siromašne, na prosjački štap spale purgare. Oni jadni traže na sve strane pomoć i zaštitu i kod bana i kod kralja, ali sve u zalud. Godine 1604. dne 10. travnja piše kraljev brat Matija II. banu Ivanu Draškoviću, da pošto poto uzme Samoborce u zaštitu proti svim napadačima njihovih prava i posjeda, naročito pak protiv Erdödyja, koji ih neprestance, ljeti i zimi sa svojim slugama i vojnicima muči i uznemiruje. Iz cijeloga ovog spisa jasno razabiremo, kako je nadvojvodi dobro i u tančine poznato okrutno postupanje Erdödyjevo sa Samoborskim purgarima. No i ova opomena nije upravo ništa koristila. Erdödy obeća izaslaniku zagrebačkoga kaptola, koji mu je tu opomenu uručio u jastrebarskom gradu, da će opravdanje na te potvore dati skorih dana u Zagrebu na saboru pred staležima i redovima; ali toga ipak nije učinio i nije mogao učiniti, jer su zloće njegove bile predobro poznate i banu Ivanu Draškoviću i kaptolu i staležima.

I tadanji župnik samoborski P e t a r K u p r e s bijaše protivnik Samoboraca, a prisni pristaša Erdödyjev, što vidimo iz ponašanja njegovog sluge Matije Ravenšćaka pa i samog njegovog. Godine 1604. dne 11. veljače sastane spomenuti sluga na ulici sudca Bartolomeja Glasića te ga bez ikakovog povoda napane ovim prostačkim riječima: »h o d y z y m o k w r u i n a k o s l o w a b r a d a«, i počne ga izazivati na tučnjavu. Kad je Glasić pomoću Ivana Vugrina htio tog drskog slugu zatvoriti, rani ga ovaj nožem. — Župnik Kupres, rodjen u Cerju (župa Kotari) gdje i danas ima žitelja ovoga prezimena, polazio je početne škole u Samoboru i od Samoboraca je dobio njihovu župu, očito je držao uz Erdödyja, a protiv Samoboraca, te se hvalio da mu je Erdödy dao župu, a ne oni. I on ih je ljuto vrijedjao, kako to razabiremo iz istražnoga spisa zagrebačkoga kaptola protiv njega. Svjedoci, njih 28 na broju, pod prisegom su iskazali pred kaptolskim izaslanikom sve uvrede, koje im je nanio. Erdödyjevi ljudi silili su g. 1605. purgare, da imadu voziti, po njemu u zakup uzetu, desetinu kaptola na njegove udaljene majure. Kupres je odobravao postupak ovaj, što je Samoborce vrlo boljelo.

Iz godine 1607. zabilježeno nam je malo nasilja; općenito se samo spominje, da su Erdödyjevi ljudi plijenili i otimali na sajmovima različitu robu. Tim veću štetu pretrpjeli su Samoborci godine 1608. kad su im iz klijeti u Gizniku, Zavrtnjaku, Jelenšćaku i Stražniku oduzeli 372 kabla mošta i neke vinograde sa prirodom ove godine. Slijedeće godine oduzeto im je 186 kabli vina. Gradski službenici sa kastelanom Vidom Mišićem provale ove godine (1609.) oružani u kuću vrijednog višegodišnjeg sudca Bartolomeja Glasića te ga zajedno sa notarom Fr. Prišlinom, koji se kod njega desio, uhvate, odvedu svezane u grad i bace u tamnicu. Tom zgodom izbili su i suprugu Matije Budija — Helenu; kad ih je Budi molio da mu ženu ostave u miru, odvedu i njega u tamnicu. I slijedeće godine bilježe nam mnogobrojna nasilja. Tako na pr. vidimo opet purgare samoborske, na dan sv. Emerika, 5. studena 1612., pred kaptolom zagrebačkim, gdje se tuže na mnoga nasilja i otimačine. Medju ostalim spominju, da je Erdödy silom oteo župnoj crkvi sv. Anastazije livadu zvanu: k a p e l a n š ć a k i nekoje crkvene kmetove te sve to predao samoborskim Franjevcima. Dok je bio župnikom Kupres, koji se Erdödyju pri-

lizivao, nije ovaj crkvi otimao njezina dobra. To se sve dogadjalo za župnika Grgura Brozovića (župnik do g. 1628.). Da se Kupres priliže Erdödyju, činio mu je različite službe i usluge; medju inim na nedjelje i blagdane vršio službu božju u gradskoj kapelici. Postavši Brozović samoborskim župnikom, ne htjede ni čuti o kakovim službama. On odrješito odkreše Erdödyju: »Purgari samoborski dali su mi župu samoborsku i u nju me uveli, a ne gospoštija; i štogod imam, to imam po dobroti purgara. Nijesam stoga nipošto dužan služiti gospodinu grofu ni njegovom gradu.« Možemo si misliti kako ga je radi toga zamrzio. Radi toga oduzme Erdödy Samoborcima prebendu i crkvicu sv. Marije te ju dade Franjevcima, prem se tomu biskup zagrebački Šimun Bratulić protivio.

Sudac Marko Dragošević pretrpio je takodjer dosta sramote. Kad je godine 1617. došao u grad pred Erdödyja i potužio se na zulum njegovih ljudi, osobito što su popasli purgarske sjenokoše, dade ga strašno izbatinjati. Drugom zgodom istoga sudca činovik Nikola pl. Maurović baci na zemlju i nemilosrdno ga izbije, kao i gradjanina Juraja Pavlešića, da je malo živ ostao. Kako je Maurović mrzio Samoborce vidi se iz ovoga, što je provaljivao u njihove podrume i klijeti te na punim lagvima odbijao čepove i pustio po zemlji vino isteći. Zapisnici iz godine 1618. i 1619. bilježe nam takodjer mnoga nasilja. Ovaj posljednji veli na jednom mjestu: Od dana u dan nanose gradski sluge premnoga i teška nasilja; od purgara traže neobičnu gornicu, brane im ići u njihove šume, uzimlju pokošeno i suho sijeno, a s vinom kao obično. Slične stvari bilježi nam i godina 1622.

Erdödy htjede godine 1623. podijeliti svoje samoborsko imanje medju svoja dva sina. U tu svrhu dade popisivati i zemlje samoborskih žitelja, kao da su njegovi kmetovi. Oni se tome oštro opru i digoše protiv njega. Slijedeće već godine vidješe Samoborci posljednji put svoga silnika hladna i mrtva[1]). Mnogobrojni ratovi u kojima se borio protiv Turčina, pak k tome starost i nadošla bolest, istroše mu životnu snagu, te dne 17. mjeseca siječnja 1624. u 66. godini učini smrt kraj njegovom životu. Umro je u Krapini kamo je došao pohoditi svoju rodbinu. Savremenik njegov Juraj Ratkaj opisao je ovako njegov sprovod: Cijeli tjedan ležalo je mrtvo tijelo u Krapini na odru, a odavle bijaše prevezeno u Samobor. Najprije stupahu konji pokojnikovi, nakićeni sa mnogo zlata. Za njima 300 kopljem oružanih konjanika, koji svi bijahu odjeveni u crno odijelo. Za njima su išli sinovi i nećaci pokojnikovi, na čelu im Sigismund, kojega je osobito volio. Iza sinova pratila ih lijepa svojta plemića. Iz Samobora dovezeno bijaše mrtvo tijelo u Zagreb i položeno najprije na odar u župnoj crkvi sv. Marka. Drugi dan obavljao se svečani sprovod iz crkve sv. Marka u stolnu crkvu sv. Stjepana. Prvi koracahu zastavnici, zatim dva štitonoše sa štitovima, na kojima bijahu urezani grbovi obitelji Erdödyjeve. Iza njih nosio je jedan plemić zlatni lanac, odliku sv. Spasitelja, što no je dobi pokojnik za bitku kod Siska. Zatim su slijedili konjanici u crno obučeni, a onda nećaci i ostali rod, množina svijeta, onda svećenstvo, za njima mrtvačka kola. Najzadnji išao sin mu Sigismund s braćom, prvaci kraljevine i poslanstva sa svih strana. Sprovod bio je tako velik, da

1) Gl. Kukuljević: Samobor.

su prvi već ulazili u crkvu sv. Stjepana, a zadnji još nijesu izašli iz gornjega grada. Svečane zadušnice služi biskup Petar Domitrović, a poslije njih drži žalosno slovo. Kad su mrtvo tijelo spustili u raku, 300 kopljanika o zidove polomi svoja koplja, u znak da je slomljen život slavnoga junaka[1]).

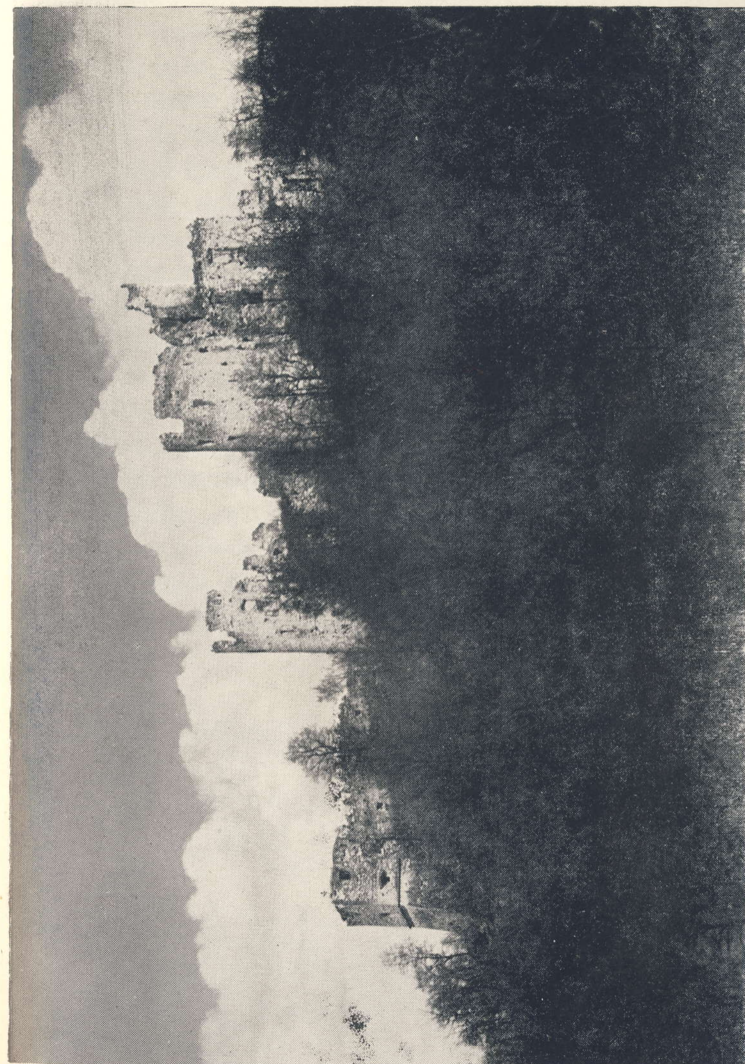
Još danas vidi se u prvostolnoj crkvi u Zagrebu, na lijevoj strani žrtvenika B. D. Marije, mramorni spomenik s njegovom slikom u viteškom oklopu. U desnoj ruci drži šlem počivajući na stupu, a lijevom je prihvatio mač. Pred njim visi raspelo, a pred o-vim u lijevom kutu stoji izšarani Erdödyanski grb. Nad glavom banovom urezana je poslovica njegova: In Deo vici. Oko slike izvajan je okvir, u kom se vide razni vojnički, historijski i turski trofeji. Od zgora u sredini grb trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, a sa strane ime Isusa i Marije. Pod slikom stoji slijedeći napis:

EPITAPHIVM ILLMI DD. COMITIS THOMAE ERDODYE MONIOROKK. MONTIS CLAUDII & COTTUS VARASD COMITIS PERPETUI. SACRI ORDINIS REDEMPTORIS EQUITIS. THAVERN. REGAL. MAGRI. SACR. CAES. REGIAEQUE MATTIS CONSILIARII. AC REGNOR. DAL. CRO. & SCLA. OLIM BANI QUI 17. IANV. ANO. DNI 1624. & AETATIS SUAE AN. 66. IN DNO PIE OBIIT[2]).

Tako evo smrt riješi Samoborce njihovoga silnika, koji ih je kroz 35 godina gnjavio i mučio. Ovih 35 godina neprekidni je niz nebrojenih nasilja, nepravda i zala, koja su Samoborci teško podnašali. Ako se i ima mnogo toga pripisati neobuzdanoj samovolji i zlobi Erdödyjevih ljudi — provizora, kaš-

[1]) Sravni: K. Horvat: Toma Erdödy-Bakač. Zagreb 1900. str. 100.

[2]) Gl. Kukuljević: Nadpisi. Zagreb 1891. str. 331. Tu je pogriješno označena godina smrti. Mjesto 1624., kako je na spomeniku, ima 1621.



Stari grad sa zapadne strane.

(Foto: Iv. Sudnik)

telana i drugih službenika — ipak su se ta sva nasilja, sa malim izuzetkom, činila njegovim znanjem, a ponajviše i njegovim nalogom. Da je Erdödy te sve nepravde odobravao i bio sporazuman s tim, što su njegovi ljudi činili, vidi se najbolje po tom, što nije mario za kraljevske prijetnje i opomene, kao što i iz onih slučajeva, kad je dao mnoge purgare i sudce pred svojim očima batinjati, kad su došli u grad moliti, da prestane već jednom sa svojim nasiljima.

Želimo li ipak kako ispričati držanje Tome Erdödya spram samoborskih purgara, to moramo imati na pameti prilike onoga doba. Tada su Turci baš najjače navaljivali na našu domovinu, od koje bje slobodan jošte dio zagrebačke i varaždinske županija (ostatci ostataka slavnog njekoč hrvat. kraljevstva). Erdödy, kao ban i glavni vojskovodja, imao je silnih potreba za uzdržavanje mnogobrojne vojske, pak koje čudo, da nije birao sredstava ni načina, kako da te potrebe namiri.

V.

DJECA TOME ERDÖDYJA I DIOBA U GRADU G. 1623. — JELISAVA MOŠKON SA SVOJIM SUPRUGOM POSTAJE GOD. 1639. VLASNICA GRADA. — JELISAVINO POSTUPANJE SA SAMOBORCIMA. — SVOJATANJE PATRONATSKOG PRAVA I DIRANJE U SLOBOŠTINE SAMOBORSKIH FRANJEVACA. — GODINE 1650. SVRŠENA RASPRAVA IZMEDJU GOSPOŠTIJE I SAMOBORACA. — DALNJE ZGODE DO GODINE 1653.

Toma Erdödy bijaše sretan u braku te je imao više djece. Od tih znamo za Sigismunda, koji 1627. postane hrvatskim banom, Krištofora, Stjepana, kasnije biskupa srijemskoga, Ivana, kasnije biskupa jegarskoga. Spominju se i četiri kćeri, od kojih jedna imenom Julijana, umre već u desetoj godini; Ana, udala se za Melkiora Alagy (de Bekeny); Suzana, udata za Krištofora Turzo; i napokon Jelisava, udata ponajprije za grofa Nikolu Draškovića a kasnije za štajerskoga grofa Josipa-Justa Moškona.

Još za svoga života pobrinuo se Erdödy, da iza njegove smrti ne dodje do svadje medju brojnom mu djecom. Zato pozove dan iza svetih Trih Kralja u svoj grad Želin protonotara kraljevstva Stjepana pl. Patačića od Zajezde te pred njim razdijeli grad i imanje samoborsko medju svoju djecu. Svaki je dobio jedan dio kmetova, dio prostorija u samoborskom gradu te dio ostalog pokretnog i nepokretnog imetka. Jedino su samoborske Rude, gdje se je kopao bakar i željezo, ostale zajedničkim dobrom braće a čista dobit ima se jednako dijeliti. Ujedno naruči djeci, da vode osobitu brigu za rudnik i ne dopuste, da opusti i propadne. Ovu diobu provelo je 17. siječnja 1623. posebno povjerenstvo na čelu sa Grgurom Žugnetićem. Povjerenstvo je točno sve pregledalo i stavilo svoj predlog, koji je Erdödy prihvatio.

U gradu je ostalo zajedničko: kapela, toranj, vrata, kuhinja, soba gdje se peče kruh, stan više kastelana, zdenac, staje, prostorije za oružje i streljivo.

O toj diobi izdao je na temelju protonotarevog izvještaja ban Juraj grof Zrinjski 1. veljače 1623. u Vidovcu posebnu povelju za buduću obranu prava svekolike braće.

Ta podjelba stupila je u krijepost istom smrću Tominom (1624.). Iza njegove smrti nastale su medju braćom svadje i razmirice za baštinu. Najpohlepniji bijaše Sigismund, koji htjede svu braću iz Samobora istisnuti ter sam postati gospodarom. Kad je Nikola Drašković sa ženom Jelisavom, prema spomenutoj podjelbi okupirao dio svoje žene u gradu Samoboru, navali Sigismund na grad oružanom silom i sa zemaljskim haramijama te poče obsjedati Draškovića i ženu mu. Podjedno je okupirao i zadržao ne samo svoj dio, već takodjer dijelove svoje braće Ivana i Stjepana Erdödy. O tom je bilo govora i na saboru držanom u Varaždinu dne 5. ožujka 1625. gdje se muncij Sigismundov tužio na Draškovića, da je nasilno provalio u grad Samobor te iz obiteljske riznice ugrabio neke stvari, vrijedne mnogo tisuća forinti te iste kod sebe zadržao. Nuncij Draškovićev obrani svoga gospodara te dokaže nasilje i krivicu Sigismundovu[1]).

---

[1]) Vjesnik kr. zem. arkiva; god. XII., str. 249.

S novim gospodarima ne nastanu mirniji dani po samoborske varošane. Za tih gospodara — kako ćemo vidjeti — ponavljaju se jednake nepravde, kakve su i prije bivale. S gradom samoborskim baštinila su djeca Tomina tako reći i njegovu mržnju na jadne Samoborce. Dugo i dugo ne bih bio gotov, kad bi ta razna nasilja htio i s p l e s t i u j e d a n ž a l o b n i v i j e n a c. Spomenuti ću ih samo par i to ona, koja jače vrijedjaju prava i sloboštine samoborskih mještana. Polovicom ožujka 1628. oduzme Krištofor Balagović, prefekt sa strane Jelisavine, samoborskom sudcu Matiji K u n o v i ć u jednoga vola rad toga, što je na somoborskom tlu (teritoriju) dao posjeći par hrastova za kapelicu sv. Jurja na brdu Tepec. Gradjanina Matiju S a i l a dao je javno na trgu šibati. Isti prefekt ubere od bivšeg samoborskog sudca Jurja P a v l i n i ć a, silom dvostruku vinsku desetinu (10 kabli) prem kao sudac — po starinskom pravu — ne bijaše dužan ni jednostavne davati. — Na 22. kolovoza (1628.) otmu gradski službenici po nalogu Sigismunda Erdödy područnu kapelicu sv. Mihalja s njezinim posjedom, kao i sve dohodke župne crkve sv. Anastazije pak oboje zajedno predadu gvardijanu samoborskih Franjevaca Antunu T e l e t i n o v i ć u. Uz to dadu gradski službenici srušiti čvrsti zid do varoškog tornja (penes turrim oppidi) te odatle nastane pogibelj, da se i sam toranj sruši.

Svaki od braće imao je u gradu svoga prefekta (provizora) i više drugih činovnika. Ti njihovi službenici mnogo su jada zadavali samoborskim purgarima. Oni su silom vršili nad njima sudbenu vlast, potvrdjivali i dozvoljavali razne ugovore i zaloge, branili ribarenje u Gradni, sjekli općinske šume i

silili purgare, da im davaju godišnje nekoliko kabli vina. Sva ta nedjela vodio je u prvom redu Krištofor Balagović. On je sprječavao i branio obdržavanje sajmova; njekim purgarima oduzeo je na sajmu zakonitu žitnu mjeru. Silio ih da voze u grad desetinu a tko bi ju dovezao, dobije za plaću — batine.

Godine 1633. činili su Rudari i gradski kmetovi Samoborcima velike štete. Sjekli su njihove šume i krčili te onda na tom zemljištu sadili trsje. Kad su se Samoborci radi te nepravde pritužili Sigismundu Erdödyju, tada banu hrvatskomu, poruči im ovaj po letovaničkom kapetanu Farkašu Jelačiću ovako: »D o b r o z n a j u d a s z u p o d p r a v d u m z n a m i; n e k a i m R u d a r i d o h i s s s z e k u a k o h o c h e«. — Sudac samoborski Pavao V a l e n t i n č i ć došao je g. 1635. kupovati u grad heljdu te bude po gradskoj družini bačen u tamnicu.

I dični samoborski župnik Andrija B i a n k i n i (1628.—1636.) mnogu je gorku podnio od nasilnih gospodara samoborskoga grada. U plemenitosti svoga srdca nije mogao odobravati nasilja, koja su samoborski purgari trpjeli sa strane gospoštije. Zato se stavi odvažno na stranu ugnjetavanih purgara a protiv silnika i otimača. On je za njih išao posredovati čak u Beč pred kralja a branio ih je i zastupao godine 1635. na oktavalskom sudu držanom u Požunu. Gospodari grada tražili su ga, pače i u ispovijedi nagovarali, da ne prizna Samoborce svojim patronima (kolatorima), što on dakako ne htjede učiniti. Rad svega toga silno ga zamrzi gospoštija te protiv njega digne tužbu godine 1636. Protiv ove tužbe on se je sjajno branio, a još odušev]jenije branio prava samoborske općine. Iz pritužbe Samoboraca pred zagrebačkim kaptolom dne

13. prosinca 1636. razabiremo, da gospoštija ide od dana do dana za tim, da mu oduzme župu.

Oko Miholja godine 1636. nalože gospodari grada, da im Samoborci od kaptola u zakup uzetu desetinu i gornicu imadu voziti na Rude. Ne budu li to htjeli, zagrozi im se gospoštija, da će doći sama po nju, ali onda će pobirata d v o s t r u k u.

Iz ovih spomenutih dogadjaja možemo si stvoriti barem malu sličicu, koja nam pokazuje kakav je bio odnošaj tih novih gospodara grada spram samoborskih purgara.

Od spomenute djece Thome Erdödyja bila su već godine 1639. sva mrtva, osim Elizabete. Zadnji je umro Sigismund dne 28. lipnja 1639. u 43. godini svoga života, te bje pokopan u crkvi braće sv. Franje u Klanjcu. Još i danas vidi se u raki samostanske crkve njegov olovni lijes, koji je na uglovima pozlaćen ter ima obširan napis[1]). Nijedan od pokojne braće ne ostavi iza sebe potomaka osim Krištofora, koji bješe oženjen za Barbaru Turzo. On ostavi iza sebe sinove: J u r j a, G a b r i j e l a i M i r k a te kćer E l i z a b e t u.

Po smrti Sigismundovoj imalo se sve Erdödyjansko imanje podijeliti na dvoje: medju Jelisavu, udatu Moškon, i djecu pokojnoga Krištofora. Ovi pozovu kaptol zagrebački, da pošalje svoje zastupnike pred kojima će se podijeliti. Izaslanici kaptolski Franjo Jandrijević (lektor) i Gašpar Vrbanović (kustos) dodju na dan sv. Lucije (13. prosinca) u grad Samobor pred kojima je medju dijelnicima načinjena slijedeća pogodba. Djeca Krištoforova — Gabrijel, Juraj i Mirko — u ime svoje i svoje sestre ustupe Jelisavi gradove Rasinju i Jelensku (Jelekocz) u križevačkoj županiji te Samobor sa rudnikom u Rudama. U to doba bile su šume samoborske gospoštije već posvema izsječene. Da Jelisava uzmogne i nadalje tjerati rudarski posao, dozvole joj da smije u tu svrhu potrebna drva kroz četrdeset godina sjeći iz šuma u području očinskog — odnosno djedovskog — grada Lipovca, koji jur tada bijaše posve napušten. Jelisava pak ustupi djeci svoga brata Jastrebarsko i posjede Lipovca, zatim gradove Jókeo u požunskoj i Szomoljan u nitranjskoj županiji i sva prava s tim gradovima svezana. Tako eto postade Jelisava sa svojim suprugom Josipom-Justom M o š k o n o m samovlasnica cijeloga grada i imanja samoborskoga.

1) Kukuljević: Nadpisi, str. 89.

Jelisava bijaše prava krvnica i neprijateljica samoborskih purgara. Sve ono, što su pretrpjeli za Ungnada i Tome Erdödyja, upravo je ništa spram toga, što oni trpe od nje. Do samoborskih pravica držala je toliko, koliko čovjek drži do lanjskog snijega, i još manje. Skupa sa svojim suprugom smatra Samoborce svojim podložnicima i kmetovima.

Nadu u bolju budućnost davao je Samoborcima poziv od 19. srpnja 1640. godine, k o j i m i h k a o č e t v r t i s t a l i š k r a l j e v i n e, Vuk Frankapan-Tržački i biskup zagrebački Benedikt Vinković pozivlju na svečanu inštalaciju novoga bana Ivana Draškovića, koja se imala obaviti dne 23. i slijedećih dana istoga mjeseca. T i m p o z i v o m j e s a n a j v i š e g a m j e s t a u k r a l j e v i n i H r v a t s k o j j a v n o i o t v o r e n o p o k a z a n o, d a s e S a m o b o r c e n e s m a t r a n i č i j i m k m e t o v i m a. Žalibože ta im se nada nije ipak ispunila te oni i nadalje ostaju mučenici i stradalnici za svoja prava, košto su bili i do sada. To nam svjedoče ponajbolje slijedeći dogadjaji.

Oko Triju Kralja 1641. godine dade gradski provizor iz šuma na općinskom teritoriju: O r e š j e, R e b e r i D r a g e zvanih, odvesti preko sto vozova drva, koja upotrijebi na korist svojih gospodara. Na sličan način posječena je iste godine 7. svibnja šuma i kolosjek Nikole Sušeka u Gizniku — Tri dana prije Spasova (na prvi prosni dan) iste godine, kad je došla procesija iz župne crkve u kapelu sv. Mihalja, dade Moškon i žena mu Jelisava, bez ikakove krivice i povoda, po provizoru Jurju Noršiću i kmetovima došlim iz Rasinje, uhvatiti sudca Martina V u k o v i ć a na groblju (in coemetrio) iste kapele. Uhvaćena svežu i odvedu u grad, gdje su ga tako zvjerski izmrcvarili, da su komadi mesa s njega padali. Kad se Vuković prizvao na četiristogodišnje pravice samoborske, bace ga u najdonju tamnicu jedne kule (ad imma petrosae turris) i ostave ga tuj više dana bez jela i pila. Samoborci tim činom ljuto povrijedjeni potuže se pred zagrebačkim kaptolom, kako se njihove pravice ljuto vrijedjaju. Kaptol pošalje 16. svibnja u Samobor kanonika Ivana Mišića, da ispita cijeli dogodjaj i izvidi, dali je provizor gradski uhvatio sudca na samom groblju ili pred grobljem. Preslušavanje svjedoka obavljeno je na samom groblju sv. Mihalja. Svjedoci, podložnici Jelisavini jednoglasno izjave, da je provizor to učinio osam koračaja od groblja blizu puta, kojiv odi u grad, i tuj da je predao sudca slugama neka ga vode u grad. Provizor izjavi, da je sudca užetom ulovio po naročitoj zapovijedi svoje gospodarice i to osam koračaja od groblja. Svjedoci pak sa strane Samoboraca izjave, da ga je uhvatio na samom groblju ili na vratima, kojima se na groblje ulazilo. Svjedok Petar Vugrin izjavi,

da je pet koračaja pred crkvenim vratima provizor sudca prihvatio za ruku i rekao mu, da ide malo s njim, jer mu želi nješto reći. Kad su došli k vratima predade ga provizor slugama. Svjedokinja Marija Pavlešić izjavi, da je sudac uhvaćen neposredno pred vratima crkve, gdje mu reče provizor neka dodje pošto želi par riječi s njime govoriti. Jošte jednom u toj stvari dade biskup Vinković povesti istragu, pošto prvi put nijesu bile prisutne sve one osobe, koje bi imale svjedočiti. Nije nam poznato kako se konačno stvar svršila. Kriva je tome bila Jelisava i suprug joj, pak ih zato biskup Vinković udari crkvenom kaznom zabraniv njima i njihovoj družini neko vrijeme prisustvovati sv. službi Božjoj.

Kako su Samoborci bili svijesni svoje samostalnosti i neovisnosti lijepo nam pokazuje slijedeća zgoda. Godine 1641., dne 28. kolovoza, dodju u Zagreb na sabor samoborski purgari Stjepan pl. H u n i ć, Matija pl. R a v a n š ć a k i sudac Martin V u k o v i ć. Poslala ih je općina kao svoje zastupnike. Tuj službenik Jelisavin, Luka Smolčić, uloži u njeno ime prosvjed proti njihovom plemstvu. To plemstvo dobili su godine 1638., a sabor hrvatski je to primio na znanje i potvrdio njihove plemićke listove (armales). Prema tome bio je prosvjed Smolčićev zakašnjen. Radi toga dodje do oštrog sukoba izmedju Ravanšćaka i Smolčića. Ravanšćak svojom odvažnošću spriječi, da Smolčić nije dobio od sabora potvrde o svojem prosvjedu, koja bi bila po Samoborce štetna i povod daljim uznemirivanjima. Kad su se u tu prepirku pustili nazočni Juraj i Mirko Erdödy, djeca Jelisavinog brata, odvrati im Ravanšćak slijedeće: »Misli li obitelj Erdödy, da su Samoborci njezini podložnici, neka to odmah

pred staležima i banom dokaže kakovom pisanom ispravom. Dokaže li to, tad ćemo prignuti svoje šije, inače nikada.« Na te riječi počne Smolčić pred banom i saborom vikati: Batinama ćemo vam dokazati; batinama, batinama! — Zgodno mu na to odgovore Hunić i Ravanšćak veleć: »Ako smo vaši podložnici, zašto se pravdate s vašim podložnicima pred kraljevskim sudom? Podložnik bo, po zakonu domovine, ne običaje se parbiti sa svojom zemaljskom gospodom! Mi imamo svoje sloboštine (privilegia) dane nam od sv. ugar. kraljeva i dvije oktavalske presude, po kojima nikoga ne pripoznajemo svojom zemaljskom gospodarom, već jedinoga kralja.« Smolčić ne mogaše na to ni riječi odgovoriti, pak se obori na sudca Vukovića, veleć mu da bi morao biti iz kraljevine izbačen i protjeran. Na to mu Vuković odrapi: »Ako gospodin ban i slavno kraljevstvo hrvatsko odsude i dadu me izbaciti iz kraljevine, bit će izbačen; ako pak ne, ostati ću i nadalje podložnik Njegovog Veličanstva i sudac njegovog slobodnog varoša.« Evo ovako dostojno i ponosno odbiju zastupnici općine navale na njihovu čast i slobodu.

Ne mogav podnašati jada i nevolja, koje im gospoštija zadaje, pošalje općina pred kralja u Beč purgare Stanka **Šurića** i Martina **Valentinčića**. Ovi su imali predati kralju tužbu i usmeno mu razložiti i kazati sve nepravde, koje trpe od gospoštije samoborskoga grada. Sam biskup Vinković dade im posebno preporučno pismo, u kom moli i zaklinje kralja, da se milostivo zauzme za samoborske purgare, koji trpe velike nepravde. Da i to sve ništa ne pomože, vidimo iz toga, što se i nadalje razna nasilja i nepravde čine. Tako na pr. godine

1642. doveze purgar Mirko Gomilac u grad gornicu, jer ga je na to gradski ključar prisilio. Poslije toga izbije ga isti ključar tako nemilosrdno, da je bio po tijelu posve modar. Dana 24. ožujka iste godine dodje gradski provizor Juraj Noršić u kuću Martina Terihaja i opazi mnogo riba, koje su Posavci dovezli na prodaju. Na pitanje: tko je kupio te ribe?, odgovori Terihaj: sudac. Nato mu provizor pokaže figu pod nos i reče: »Evo toliko vam dadem za vaše samoborske pravice«. — Juraj Vrančić, kmet Jelisavin, pohvatao je ove godine na općinskim pašnjacima i livadama veliki broj goveda. Uhvaćena goveda odveo je na njezin majur, gdje je za svaki komad, prije nego ga je vlasniku vratio, tražio osam dinara.

Dne 26. V. 1642. dovela je Elizabeta Erdödy u Samobor izaslanike čazmanskoga kaptola te je u hodniku župnoga dvora po svom službeniku i podžupanu Krištofu Balagoviću dala voditi istragu o pravu ribarenja, maltrine, drvarije i ostalog u čemu su samoborci tobože povrijedili njezina prava. Samoborci najodlučnije prosvjedovaše protiv izvedenja kaptola i istrage jer sve nepravde, koje je ona njima pripisivala, pretrpjeli su oni od nje.

Najveći i od svoga rodjenja zakleti neprijatelj Samoboraca bio je službenik Jelisave Moškon Krištofor Balagović, podžupan zagrebački i prefekt samoborske gospoštije. Za njega vele Samoborci u svojem prosvjedu pred zagrebačkim kaptolom 9. listopada 1642.: »da mu od mlijeka nije ništa milije, od nektara draže, od ambrozije mirisavije, od meda sladje, nego gradjane samoborske iz prirodjene mu mržnje vrijedjati, činiti im nepravde, gnjaviti ih i škoditi im gdje može.«

Za Jelisave Moškon pokazuje se više no ikada samovolja, obijest i zloba gradskih činovnika i službenika. Svakako, da ih je na to poticala sama Jelisava izravno ili pak neizravno, držanjem svojim spram samoborskih gradjana. Moškon sa svojom suprugom dao je mjeseca veljače 1643. po gradskom kastelanu Ivanu Mišiću silom vući Samoborce pred gospoštijski sud, što bijaše na prijezir i sramotu njihove slobode i sudbene nezavisnosti. Provizor gradski Juraj Noršić bio je do skrajnosti objestan i nasilan čovjek, koji je svakom zgodom i prilikom Samoborcima ljute jade zadavao. Uz prefekta Balagovića on se svakom zgodom ističe. Kad bismo htjeli opisati sve zločine, koje su ova dvojica počinili, morali bismo pisati posebnu knjigu. Pa ipak, sve to činilo im se upravo ništa. Provizor dade godine 1644. iz puke objesti izsaditi i razbiti vrata na župnoj crkvi te prisili Samoborce, da dadu nova načiniti. U prosincu 1646. zagrozi se on starome sudcu Vukoviću, da sve ono što su do sada Samoborci od grada pretrpjeli nije ništa spram onomu, što će istom slijediti.

Spomenute godine 1644., mjeseca listopada, provali gradski sluga Nikola Levak u Samobor, otrgne na varoškom tornju vrata od tamnice i pusti na slobodu Antuna Kelekovića, koga je sudac dao zatvoriti zbog nekog prekršaja.

Sudac Samoborski, koji je kaptolskim ljudima pomagao kad su ubirali desetinu i davao im hranu, imao je od davnine tu pogodnost, da je bio ne samo posvema oprošten od podavanja desetine, nego je od ubrane na samoborskom zemljištu desetine dobivao od kaptola svaki 17. kabal vina i svaku 17. mjericu žita. Gospoštija imajuć 1631. godine u za-

kupu desetinu zagreb. kaptola u Samoboru, nije marila za tu sudčevu povlasticu, već je od njega i od drugih općinskih službenika pobirala d v o s t r u k u desetinu.

Nema sloboštine koju nije Jelisava sa svojim suprugom krnjila i nogama gazila. Kako sam spomenuo prije, imali su Samoborci i patronatsko pravo na svoju župu. To pravo vršili su oni uvijeke nesmetano birajuć si župnika po svojoj volji. Ni Ungnad, ni Toma Erdödy nijesu dirali u ovo pravo. Po odlazku župnika Andrije Biankinia (1636.) počela se gospoštija miješati u patronatsko pravo, pa kad Samoborci ne htjedoše od svog prava podnipošto odustati tad im se poče Jelisava Erdödy groziti, plašiti ih i progoniti u njihovim kućama, na cesti, na polju i vinogradima i to po danu i po noći, da ne bijahu nigdje na samoborskom zemljištu sigurni. Mnogi, da izbjegnu tim progonima, razbjegoše se gladni i žedni u susjednu Kranjsku i Štajersku te okolo Zagreba. Ovako raspršeni sakrivali su se cijelo ljeto godine 1638. na svoju veliku štetu. Iza Biankinija nastali su crni dani po samoborsku župu; kroz pet godina bila je bez stalnog svog pastira. Biskup je samo na blagdane slao po kojega svećenika, da obavi službu Božju. Koga god su Samoborci htjeli za župnika ne dade im Jelisava, koja je s pomoću svojih rodjaka kanonika Ratkaja i podžupana zagr. Krištofora Balagovića osujetila svaki njihov predlog. Tužne ove prilike u svojoj župi obširno su Samoborci opisali biskupu Benediktu Vinkoviću u pismu od 29. rujna 1642. godine, u kom ga zaklinju raspetim Spasiteljem, strašnim prijestoljem posljednjeg suda, darovima Duha Svetoga, zaslugama blažene Djevice Marije i sv. Anastazije žaštitni-

ce njihove te djelima i krijepostima svih svetih, neka im pomogne i učini kraj tom zdvojnom stanju i za njih se pred kraljem zauzme i teškoće njihove opiše.

Godine 1642. predloži Moškon i žena mu za župnika Petra D r a g o v a n a. Proti ove povrijede svoga prava pritu že se Samoborci velikom prepoštu zagrebačkoga kaptola, pošto je baš u to vrijeme smrću biskupa Vinkovića († 2. prosinca 1642.) bila biskupska stolica prazna. No veliki prepošt (Martin Bogdan) ne primi njihove pritužbe i reče, da će Dragovana dati uvesti u župu a oni, ako im nije pravo, neka prosvjeduju pred kaptolom. I zbilja; dne 19. prosinca pošalje prepošt u Samobor kanonika Ivana Mišića, rodjena Samoborca, koji slijedeći dan uvede Dragovana u područnu kapelu sv. Mihalja, koju dade silom otvoriti s pomoću bravara. Drugi dan uputi se u župnu crkvu sv. Anastazije, koju dade takodjer silom otvoriti. Protiv toga prisutni Samoborci najsvečanije prosvjedovaše, te zazvav prestveto Ime Isusovo, Bl. Dj. Marije, sv. Anastazije i imena vjernih mrtvih čija tjelesa počivaju u župnoj crkvi, izjave da će se protiv toga nasilja potužiti pred ugarskim palatinom i hrvatskim banom kao i pred apoštolskim muncijem i ostalim duhovnim i svjetovnim poglavarima na koje to spada. Jošte izjave, da pod nikakov način ne će odustati od svog patronatskog prava. Jelisava Moškon niti ima kakvo pravo, niti kakvu vlast nad Samoborcima i njihovim crkvama. Samoborske crkve svoja dobra i posjede, čijim dohodcima se imadu popravljati i župnik pristojno uzdržavati, nijesu dobile od gospodara samoborskoga grada, već sve što imaju, imaju od Samoboraca, koji su i crkve i župnika obskrbili (dotirali). Kad izaslanik prepoštov ne uvaži toga prosvjeda, pošalju Samoborci na sam Božić u Zagreb posebno poslanstvo, koje pred kaptolom uloži prosvjed proti toj nepravednoj povrijedi njihovog prava, kojim su se kroz 400 godina nesmetano služili. K tome izjave, da nametnutoga župnika — kao najmržu osobu — ne će nikada priznati svojim duhovnim pastirom, niti mu davati kakovog dohodka, niti dopustiti, da uživa ikoje dobro njihove crkve i župe.

I samoborske F r a n j e v c e nije Jelisava Moškon pustila u miru. Baš pred njihovom crkvom, gdje su bili pokopani mnogi Samoborci, naredila je ona bučne sajmove, što je i te kako smetalo službu Božju. Po nedeljama i blagdanima, kad su kod kuće imali najviše posla, silila ih je da u gradskoj kapelici služe sv. Misu ne dajuć im za to nikakove nagrade. U vrijeme berbe branila im je, da nesmiju pobirati prije mošt, nego je ona pobrala gornicu i desetinu, prem su to oni do njezinog doba vazda slobodno činili. I drvarinu im zabrani u općinskim šumama, koju su im Samoborci dozvolili a koju su već skoro četrdeset godina mirno uživali.

Ne mogav te nepravde dulje podnositi, potuži se gvardijan Franjo Termanini ne samo kod općine, već podje u toj stvari godine 1646. glavom u Beč pred kralja Ferdinanda III. Ocrta mu potanko sve što samoborski Franjevci trpe sa strane gospoštije te ga zamoli, da učini kraj toj nepravdi i neobuzdanoj samovolji. Kralj usliša tu molbu pak već 10. veljače iste godine strogo nalaže Jelisavi neka ne dira u prava samostana. Ovu opomenu uruči Jelisavi dne 13. ožujka mali sudac zagrebačke županije Baltazar Čegel u Sevnici (Lichtewald) u Štajerskoj,

gdje je baš boravila sa svojim suprugom. Kako je radi toga bila bijesna, odluči se ona oštro gvardijanu osvetiti. Dne 26. kolovoza 1646. napiše provincijalu oštru tužbu na Termananija. U uvodu spominje tobožnje klevete (!), kojima ju je pred kraljem ocrnio. Zatim ga tuži, da je u nedelju 8. srpnja dao u samostanu gozbu, na koju je pozvao i buntovne Samoborce, pak su tom zgodom skovali nekakovo pismo po kom da su Samoborci osnovali samostan a ne obitelj Erdödy. Poslije toga — veli ona — slijedila je takova pijača, da su mnogi po hodnicima samostana bljuvali. Tom zgodom da su Samoborci prijezirno govorili: »Što je ona i njezina porodica?« Svemu tome dao je povod sam gvardijan. Napokon veli, kad je htjela po svojim ljudima uzpostaviti i obnoviti njeke medjaše svojih susjeda, da je gvardijan pobunio samoborske purgare i osobno ih naoružane okolo vodio, da to prepriječi. To pismo zaključuje ovako: »jer se ova sramota i šteta ne može tako lako prešutjeti i zaboraviti to prije nego se latim drugih sredstava, da dobijem zadovoljštinu, tražim da Termaninija ne samo svrgnete s časti gvardijana, nego tražim da i samoborski samostan ostavi.« U istom smislu piše provincialu dva dana kasnije i njezin suprug. Kakvim su uspjehom urodile te tužbe nije nam poznato. Termanini se radi toga brzo oduži Moškonu i njegovoj ženi. On se dne 14. kolovoza pismeno obrati na Gašpara Lipaja, carskoga savjetnika i predsjednika požunske komore i zamoli ga, da se kod kralja zauzme za Samoborce. Medju ostalim piše: »U ovom kraljevstvu ne mogu imati zaštitnika. Dodju li pred Njegovo Veličanstvo i potuže se, eto odmah za njima ljudi od strane gospoštije sa krivim informacijama. Tako bijedni moraju



Kapela sv. Mihalja pod starim gradom. (Foto: Iv. Sudnik)

ispred lica Njeg. Veličanstva otići prazni, ne obaviv ništa. Tako su ovih prošlih godina više puta otišli, prem su tražili ono, što je najpravednije. Ima li pravednije molbe nego ta, da im se dade sudac, koji će nepravde, nasilja, zarobljivanja i druga zla suditi i pravdu im na zemlji krojiti. Pa ipak, ni ovoj najpravednijoj prošnji tih bijednih purgara nije do sada udovoljeno radi krivih i nepravednih ljuskih informacija.«

Godina 1647. bilježi nam takodjer raznih nepravda, koje su Samoborci pretrpjeli. Gradski blagajnik uzme Petru Noršiću dvoje goveda, koje mu vrati uz odkupninu od 50 dinara. Istog ovog purgara dao je Moškon u prosincu ni kriva ni dužna baciti u tamnicu, iz koje se istom tada oslobodi, kad je platio dvije libre papra. Gradski ljudi svakom zgodom hvatali su Samoborce, tukli ih i bacali u tamnice, grabili i otimali njihovu marvu, pasli po njihovim livadama. Spomenute godine 1647. navali gradski provizor sa četom gradskih vojnika i kmetova u lijepo obradjene purgarske vinograde te ih dade do temelja što sasječi, što izkopati. Dok su kmetovi taj zulum činili, stražilo je 50 oružanih ljudi s puškama (sclopetarii). Gradska čeljad znala se često zaletjeli u purgarske hise (klјeti), na kojima su razbili vrata te onda držali razne pijanke. Što nijesu popili to su obično pustili izteći po zemlji. Za uspomenu odnosili bi iz hisova razne stvari kao ključanice, sjekire, motike, kosire, barile, čuture, svrdla i dr. na veliku štetu vlasnika.

Na mnogobrojne molbe samoborskih purgara naloži kralj Ferdinand III. dne 29. listopada 1647. iz Praga Tomi Mikuliću od Brukunovca, da u njegovo ime riješi razmirice izmedju Moškona i žene

mu Elizabete s jedne a samoborskih purgara s druge strane. Mikulić podje s nekoliko zagr. kanonika u ožujku godine 1648. u Samobor, da u nazočnosti obih stranaka izvrši povjereni mu nalog. Moškon se sa svojom suprugom tome oštro uzprotivi, jer se Samoborci kao njegovi podanici, ne mogu s njim parbiti i njega na odgovornost pozivati. Mikulić nije mario za taj prosvjed. On vrati Samoborcima — prama kraljevu nalogu — področnu crkvicu sv. Mihalja i župnu sv. Anastazije zajedno s patronatskim pravom; zatim župni dvor sa svim pripadnostima, vinograde, oranice, sjenokoše, vrtove i ribolov u Gradni. Osim toga zabrani Moškonu i ženi mu u buduće bilo kakova nasilja, nepravde i otimačine.

Od sada bivaju sve rjedje nepravde i nasilja te nam godine 1648.—50. jedva gdje koje spominju. Iz ovoga razdoblja spomenuti ću samo jedan slučaj. Godine 1650. bio je veliki glad (hoc famelicosissimo tempore), pak je za Samoborce bila velika blagodat, da se na njihov trg dovozilo žito iz drugih krajeva, koji su bili u boljim prilikama. I to bijaše gradskim ljudima zazorno. Gradski prefekt — Mihalj Sudčić — jednom zgodom sa španima i slugama bane na trg i silom otme na prodaju dovezenu pšenicu Krste i Vuka Frankopana Tržačkih, Mirka Erdödyja i Jurja Gorupa, podžupana varaždinskoga. Iza toga navale u kuću Jurja Pavlešića na kmetove, koji su tu pšenicu na trg dovezli pak ih nemilice prošibaju.

Kako jur spomenuh kod Tome Erdödya dobili su godine 1590. Samoborci svoja prava a god. 1591. vraćeni su im i medjaši, ali samo na papiru, jer je Erdödy obnovio parnicu. Različita preslušavanja svjedoka a ponajviše odgadjanja i upliv gospodara

samoborskoga grada učine, da se parnica otegnula kroz 60 godina te je konačno svršena mjeseca prosinca 1650. godine pred kraljevskom kurijom u Požunu. Ta presuda odredjuje slijedeće:

a) Obćina samoborska plaćati će i nadalje gradu onih 100 penza (računajuć svaku penzu 120 dinara), koje je prvobitno — do godine 1525. — plaćala kralju;

b) purgari samoborski plaćati će gospoštiji gornicu samo od onih vinograda, koji se nalaze na jurisdikciji grada i to prama veličini i vrijednosti njihovoj;

c) pravo krčmarenja (educillum) po zakonu zemlje pripada od Jurjeva do Miholja gospoštiji (zemaljskoj gospodi), a od Miholja do Jurjeva obćini;

d) maltarina (tellonium), koja se pobirala kod Samobora, pripada gradu a pijacovina (tributum fori) ostane obćini;

e) što se medja tiče, ostaju nepromijenjene kako ih spominje Belin privilegij od g. 1242. Samo se na granicama imadu postaviti čvrsti i trajni medjaši. Napokon:

f) patronatsko pravo (jus patronatus) pripada u prvom redu (primo et principaliter) gospodarima grada a izmjenično (subalternatim) i Samoborcima, ali tako, da ga ne izvršuju posve samostalno već u sporazumu sa gospoštijom.

Ovu presudu proglasi u Samoboru obim strankama dne 28. kolovoza 1651. mješovito povjerenstvo sastojeće se od palatinskih i kaptolskih ljudi[1]).

---

[1]) Protiv nje prosvjedovao je na 15. nedjelju po Duhovima kanonik i ravnatelj zagrebačkoga sjemeništa Ivan Mišić, da je nepravedna gledom na maltarinu i pijacovinu. Polovinu tih priroda darovao je godine 1281.

Premda s ovom odlukom ne bijaše zadovoljna ni gospoštija, ni Samoborci te su protiv nje uložili utok, ipak ju je — s neznatnim promjenama — godine 1651. još jednom palatin u cijelosti potvrdio i strankama oštro naložio, da joj se pokore. Tako se evo svršila ta dugotrajna parnica, kojom Samoborci ne samo da nijesu ništa dobili, nego su u svojim sloboštinama za korak dalje bili stegnuti i prikraćeni, osobito u pogledu patronatskog prava.

Kako rekoh, nijedna stranka ne bijaše s osudom zadovoljna. To nezadovoljstvo bilo je povod novim prepirkama i trvenju izmedju grada i samoborske obćine. Samoborci radi toga uskrate gradu godišnjih 100 penza a kad je godine 1652. poslije Jurjeva Moškon poslao u Samobor 25 kabli vina i naložio sudcu, da odredi pojedine gradjane, koji će to vino točiti, ne htjede ga sudac primiti. Vino pošalje natrag Moškonu uz poruku, da Samoborci nijesu dužni gospodsko vino badava točiti; neka si ga grad toči kako znade. Rad toga podigne Moškon tužbu proti sudcu Jurju Sorzi i cijeloj obćini.

Ročište držalo se u Samoboru (u kući Moškonovoj) dne 6.—8. svibnja 1652. a vodio ga podžupan zagrebački Matija Stanko u nazočnosti podbana, protonotara, nekih plemića i kanonika zagrebačkih. Obćina se opominje pod prijetnjom globe od 3 marke, da plaća gradu penzu i da se drži presude kraljevske kurije. Poradi tvrdokornosti, što je odbila

---

Ivan, sin Jaroslava Okićkoga, cistercitskoj crkvi sv. Helene u Samoboru, a po odlazku cistercista pripali su ti dohodci prepozituri B. dj. Marije u Zagrebu. Košto svi dohodci pripadoše od te prepoziture zagrebačkom sjemeništu, to joj moraju i ova dva. Taj prosvjed podupro je i biskup Petar Petretić.

gradsko vino, kazni se sa tri marke. Osim toga strogo je naloženo sudcu, da točno pazi u buduće na koga od purgara dolazi red točiti gradsko vino i da dotičnoga o tom obavijesti. Onim purgarima, koji toče to vino, ima gospoštija dati za trud i trošak od svakog vedra ne po jedan groš, kako to 36. članak požunskoga štatuta od godine 1550. odredjuje, već po dva groša, buduć Samoborci nijesu dužni gradu davati težake, od koje dužnosti bi se oslobadjali besplatnim točenjem gradskog vina. Svako vedro ima se računati po 16 pinta, a ne kao ugarsko po 32.

Istom ovom zgodom tužio je Moškon sudca, prisežnike i cijelu obćinu što je nekog tata i zločinca, koji je počinio razne kradje, nakon tro-dnevnog zatvora pustila na slobodu, mjesto da ga predade gradu. Ujedno ih tuži i radi preziranja i omalovaženja nekih zakonitih naredbi. Radi prvog sudjenja je obćina na 3 marke globe, a rad drugog raspušten je magistrat, dočim sudac i svaki prisežnik imadu platiti svaki 25 ugarskih forinti globe. Obćina se ima pobrinuti, da u što kraćem vremenu izabere novog sudca i prisežnike. K ovoj raspravi poslala je obćina samo prvi dan svoga zastupnika, kad se radilo o onih 100 penza. Druge dane ne htjede poslati zastupnika, hoteć time očito pokazati svoju nezavisnost.

Neprestana borba i trvenje izmedju grada i obćine dodija napokon obim strankama pak se godine 1653. pokazala s obje strane želja za izmirenjem, kako to vidimo iz jednog spisa od 12. veljače iste godine. Da li je zbilja došlo do kakovih pregovora i mira, nije nam ništa poznato. — Bilo kako mu drago, smrt Jelisavina († 1653.) zaključi opet je-

dan dugi niz patnja i nevolja, koje su Samoborci trpjeli od nje i njezinog supruga. Što su sve za njezino vrijeme trpjeli, težko se dade opisati. Veličinu svojih boli i potištenosti izrazuju u jednoj molbi na kralja, služeći se riječima koje podsjećaju na molitvu proroka Jeremije, ovako: »Rekordare itaque Domine, recordare, quid nobis acciderit: intuere et respice damnum et opprobrium fidelium servorum suorum et vide afflictionen nostram, quia haereditas nostra, ob secutas iniuriosas persecutiones, vertetur in alionos. Fundi et domus nostrae ad extraneos, ligna nostra pecunia comparamus, ab aquis fluviorum nostrorum prohibemur... Exurge Domine, exurge, adiuva et libera fidelem populum tuum a fremitu praelii hujus in tempore afflictionis nostrae!«

Držanje i postupanje Jelisavino, koju doduše Ratkaj zove: »herroina aevi nostri«, tim je odurnije i teže se dade ispričati, što je bila žena, čije srdce bi uz pravednost morala resiti osobito blagost i nježnost.

VI.

ANA-JELISAVA AUERSPERG, 1654.—1680. — TEODORIK AUERSPERG, 1680.—1700. — IZMIRENJE GRADA SA OBĆINOM 1700. — SAMOBORSKI GRAD PONOVNO U VLASTI OBITELJI ERDÖDY 1701.—1715.

Poslije smrti Jelisavine († 1653.), supruge Josipa-Justa Moškona, dodje samoborski grad u ruke njezine djece: Nikole, oženjena sa Martom Gregorijanec, i Ane-Elizabete, supruge Ivana-Herbarta Auersperga, »generala i velikog kapetana hrvatske krajine« (1652.—1669.). Upravu nad gradom vodila je Ana-Elizabeta. Za kratko vrijeme dodje cijeli grad i imanje posve u njezine ruke i muža joj Ivana-Herbarta Auersperga. Tako evo dodje grad u posjed bogate porodice Auersperg, koja je držala u svojoj vlasti grad Mokrice kod Samobora, Turn na Artu (kod Krškog) i druge njeke posjede.

Već prve godine za nove uprave počelo se raditi oko izmirenja izmedju gospoštije i obćine. Ana-Jelisava Auersperg sama zamoli zagrebački kaptol neka pošalje u Samobor svoje izaslanike, pred kojima će se sklopiti pomirba. Izaslanici kaptolski kanonici Ivan Mišić i Ivan Brašić, nadju dne 17. prosinca Anu-Jelisavu u Mokricama. Tu ona izjavi, da vraća Samoborcima sva polja, sjenokoše, vinograde i šume, koje im je radi raznih zločina (!) i neplaćanja penze njezina majka Jelisava oduzela. Još isti dan upute se izaslanici kaptolski u Samobor, gdje ih u kući Ravenšćakovoj dočeka sudac

Juraj Sorza sa prisežnicima obćine. Ovi izjave u ime obćine, da će se odsada pokoriti presudi kraljevske kurije od godine 1650. i u svem ju vršiti, nu i gospoštija neka pazi, da u buduće ne krnji njihova prava, koja im ta presuda priznaje.

Iz dodanog uvjeta razabire se, da Samoborci nijesu baš mnogo nade u njezino obećanje stavljali. Dok je Ana-Jelisava sama upravljala imanjem samoborskim, držala je još kako-tako to svoje obećanje; nu kad je imanje prešlo sasma u njezine ruke, okrene ona kabanicu te pokaže, da je zbilja prava kći svoje majke. Na molbu Samoboraca šalje zagr. kaptol 3. rujna 1692. u Samobor dva kanonika, da iztraže nepravde i nasilja, koja je nanijela samoborskim purgarima. U gradu predadu zastupnici obćine kanonicima tužbu protiv nje sa popisom raznih nasilja. Iz ovog, dosta obširnog popisa, vadim samo nješto, da se vidi kako je postupala sa Samoborcima. — Prigodom pobiranja desetine u Samoboru god. 1669. probode mačem njezin činovnik nekoga Ivana Kasteli-a, koji u najvećim mukama za par dana izdahne. Ne malu štetu trpjeli su Samoborci od Rudara, njezinih kmetova, koji su sjekli njihove šume i krčili ih a njih same tukli, plijenili i razne im nepravde činili. Njezini sluge napadali su i zlostavljali purgare na obćinskom zemljištu. Godine 1672., zadnji dan kolovoza, naložila je uhvatiti i zarobiti purgara Mihajla Križana; nu on nekako sretno umakne na groblje sv. Mihalja, gdje ga od daljnjeg napadaja oslobodi župnik Petar Nemanić. Uz ove nepravde navedu zastupnici obćine i mnoge druge, pak zatraže, da im Ana-Jelisava Auersperg nanesene štete nadoknadi i u buduće se

kani svakog nasilja. Nu, ona nije ništa marila za to; u nazočnosti kaptolskih izaslanika pljune pred obćinske zastupnike veleć: »z temszi nai malovredni lyudi bradu izbrissu«. — Glede zarobljenja Križana izjavi, da će ne samo njega uloviti, već i sudca i ostale purgare te njima napuniti gradsku kulu, jer ima zato od kralja nalog. Kaptolskim izaslanicima reče: »Kai mene moi kmeti po kaptolomu opominaju? Akoszte mogli nihove norie povidati, povechte nim moie iztinszke rechi«. — Što se tiče sječenja kolja, drva i krčenja šuma, reče da ima pravo to raditi pošto je to sve njezino a purgari su samo njezini kmetovi. Što njezini ljudi napadaju i šibaju Samoborce, izjavi da bi sramota bila, kad toga ne bi činili, jer Samoborci s njima jednako postupaju. To je u kratko malena slika držanja Ane-Jelisave Auersperg spram Samoboraca do godine 1672. Kako se držala dalje do g. 1680. nije nam ništa zabilježeno u sačuvanim spomenicima. Po svoj prilici, da je kasnije postala bolje miroljubiva i da ih nije toliko uznemirivala. Ako su i trpjeli Samoborci dosta nepravda od nje, ipak nijesu bile tako velike i mnogobrojne, kao one za prijašnjih gospodara.

Ana-Elizabeta Auersperg sazidala je, kao supatrona sa Samoborcima, još sada postojeću krasnu župnu crkvu sv. Anastazije. Glede gradnje te crkve sklopila je sa poduzetnikom dne 14. ožujka 1671. hrvatski pisani ugovor. I sva ostala pisma, koja je u gradu izdavala, pisana su hrvatskim jezikom, što ne bijaše kod nijednoga prijašnjeg gospodara.

* *
*

Dne 18. travnja 1669. umre Ivan-Herbart Auersperg, vrhovni general hrvatske krajine. On je dulje vremena poboljevao u Samoboru. Na savjet liječnika dade se prevesti u Zagreb, da se može laglje liječiti. Brineći se samo za tijelo a ništa za dušu stigne ga smrt[1]) ostaviv iza sebe udovu Anu-Jelisavu sa dosta brojnom djecom. Najstariji sin Teodorik pomagao je majci u upravi dobara. Kad su i druga djeca odrasla, predade im g. 1680. Ana-Jelisava grad Samobor i Rasinju. Upravu nad tim gradovima vodio je Teodorik do godine 1689., kad je došlo do diobe medju braćom. U toj diobi zapade grad Samobor Teodorika, protiv čega je prigovorila njegova sestra Marija-Suzana, žena grofa Trautmansdorfa, ali bez uspjeha.

1) Pogrebne svečanosti odredjene na 16. XI. obavljene su takvom pompom kakove ne vidješe u ovom kraju sva prošla vremena. Pisac kronike isusovačkog kolegija u Zagrebu obširno ih je opisao, da barem buduća pokolenja, kojim toga nije bilo dano vidjeti, mogu čitati.

U ckvi sv. Katarine bio je podignut ogroman i sjajan katafalk (castrum doloris), da se veći nije mogao podići. Urešen je nebrojenim svijećama, bakljama, ratnim trofejima i obiteljskim grbovima. Crkveni zidovi bili su do svoda presvučeni crnom tkaninom.

Sprovod je išao ovim redom: Prva su išla školska djeca. Ovu je slijedilo tri sto u crno obučenih konjanika na bijelim konjima. U ruci su držali koplje sa nataknutom crnom zastavom. Treći su bili krajiški kapetani sa svojim četama pod vodstvom Gjure Delišimunovića; bilo ih je preko 400 pod barjakom generalata. Za ovima su slijedili barjaci pojedinih kapetanija. Za vojskom su išli članovi dviju bratovština, zatim redovnici sv. Franje i sv. Pavla iz susjednih samostana i pozvani redovnici skoro iz cijele Kranjske njih 200 na broju. Iza ovih išao je svjetovni kler (župnici pozvani iz cijele Hrvatske), kanonici pojedinih kaptola i napokon biskup. Iza biskupa slijedili su konji urešeni zlatom i dragim kamenjem, barjaci i oklopnici sa štitovima. Neposredno pred ljesom išla su četiri pokojnikova sinčića sa ogromnim brojem velikaša i plemstva iz Hrvatske i Kranjske i napokon udova praćena velikašicama i plemkinjama. Pogrebni govor držao je na hrv. jeziku isusovac o. Baltazar Milovec, a o. Leonard Babbater na latinskom jeziku. Iza

Teodorik ne bijaše prijatelj samoborskim purgarima, pak su oni za njega mnogo više trpjeli i bili progonjeni nego li za njegove majke. Oko Ivanja g. 1690. — po naročitom nalogu Teodorikovom — zaplijene gradski ljudi 16 komada rogatog blaga na javnoj cesti, kad se vraćalo iz paše i odvedu ga u gradske štale. Oteto blago držali su tri dana zatvoreno te ga istom onda vrate vlasnicima, kad su platili veliku odkupninu. Još veći zločin počini Teodorik mjeseca lipnja 1691. kad je oružanim svojim ljudima naložio, da provale u kuću purgara Andrije Tonšetića. Ovi najprije sasjeku i sruše vrata od dvorišta, otmu četiri komada goveda a napokon

svršene sv. mise bio je objed u isusovačkom kolegiju za magnate; u Erdödyjevoj kući za krajišnike; u gradskoj kući za župnike a po samostanima za redovnike.

Poslije podne spušteno je mrtvo tijelo u olovnom lijesu, ukrašenom raznim emblemima, u grobnicu crkve sv. Katarine do zida svetišta s lijeve strane. (Starine sv. 37. str. 99). Na mjedenoj ploči urešenoj grbom obitelji Auersperg stoji ovaj napis: . . .

»EXCELLENTISSIMO AC ILIMO
DNO. DNO. IOANNI HERBARDO S. R. I. COMITI
AB AURSPERG ET GOTSCHE. DNO. SCHOEN ET
SEISENBURG. INCLYTI DUCATUS CARNIOLIAE
ET WINDISCHMARCHIAE SUPREMO HAEREDITARIO
MARESCHALCHO. S. C. RQUE. MATTIS. CONSILIARIO.
CAMERARIO. NEC NON INCLYTAE PROVINCIAE [CARNAE.
COMMISSARIO BELLICO AC CONFINIORUM CROATIE
PARTIUMQUE MARITIMARUM GENERALI. CARLO-[STADII
ET SEGNENSI SUPREMO CAPITANEO. PIE IN DOMINO
DEFUNCTO DIE XVIII APRILIS ANNO SALUTIS [MDCLIXX.
AETATIS SUAE LVI. CONSORTI SUO DESIDERA-[TISSIMO
ILLMA ac EXELLMA. DNA. D. ANNA ELISABETHA
COMITISSA AB AURSPERG NATA BARONESSA DE
MOSKON MOESTISSIMA POSUIT.

razbiju kućna vrata i sve prozore. Tonšetića, koji se dugo vremena sa djecom sakrivao po šumama, prisile da plati 320 renskih forinti odkupa za oduzete mu stvari. — Mjeseca srpnja iste godine uhvate Teodorikovi ljudi na obćinskom zemljištu purgara Banjavčića, svežu ga i odvedu u tamnicu. Tu su ga tjedan dana mučili gladom i istom onda — prošibav ga do krvi — pustili na slobodu. Sam Banjavčić reče, da ne bi ni za 100 for. hotio dragovoljno podnijeti onolike muke i boli. — G. 1691. 6. srpnja oko 9 sati ujutro, kad su ljudi išli k sv. misi i pred crkvom stajali vidjeli su, da je iz samoborskoga grada izašlo mnogo ljudi i došli u Samobor. Medju tima je bio provizor, gradski blagajnik, sluge na konjima, mnogo Rudara i kmetova. Pred ovima je jašio neki Madjar Jančin, Auerspergov sluga i vikao: odpri bestie lilek kurva y kurvin mus tha vrata, zad thiye potharem! Došav u Samobor navale na kuću fiškuša Jurja Jelinića sruše vrata, razlupaju sva stakla te odnesoše mnogo različitih stvari. U kući i oko kuće tražili su Jelinića a provizor je vikao: »Ischi gha y uessi gha bestie lilek kuruinogha musa«. Ovom prilikom provalili su i u kuću Nikole Bošnjaka, Jurja Ferkina i Nikole Bedečića, koje su sve odveli i bacili u tamnicu. Tu ih je Auersperg tako dugo držao dok mu je svaki platio 20 ugarskih forinti a Ferkin povrh toga jednog junca vrijednog jedan dukat. — Kako je taj novi gospodar bio pohlepan lijepo nam kaže slijedeći dogodjaj. Godine 1692. dne 10. ožujka pozove u grad 870 svojih gornjaka i naloži, da svaki donese sobom gorni list (fašiju) te se tako izkaže, dali je

pravednim putem došao u posjed svoga vinograda. Dakako, da su mnogi ostali bez vinograda, jer su im gorni listovi ili propali ili se izgubili. I onima oduzme vinograde, koji nijesu kroz tri godine od njih plaćali gornice i činža (censum); koji su pak s gornicom ili činžom zaostali jednu ili dvije godine, morali su platiti dvostruko.

Dne 15. IV. 1692. prituže se pred zagrebačkim kaptolom sudac Andrija Šušek i fiškuš Mihalj Ravenšćak u ime obćine: prem obćina i trgovište imadu od kralja svoja privilegija i usprkos istih grof Teodorik Auersperg, koli sam osobno, toli po svojim činovnicima i službenicima ne prestaje im dane i mjesece činiti razna nasilja i nepravde. Radi toga prituže se i banu Nikoli Erdődyju koji 8. srpnja 1692. odredi Pavla Ligutića plemičkog sudca i Ivana Orečića, plemičkog podsudca, da preslušaju svjedoke u toj stvari. Preslušavanje bilo je 30. kolovoza i slijedećih dana. Preslušano je u svemu 25 svjedoka.

G. 1692. 13. lipnja ulovili su gradski ljudi na samoborskom polju 17 komadi blaga. Iza blaga je išao ulovljen Nikola Vuković svezan i tjeran po slugama. Kad su došli do kuće (kurije) Antuna pl. Franciscija, skoči Vuković kroz mala vrata, koja su bila otvorena, u dvorište hoteći im pobjeći. Iza vrata pade na zemlju. Tada od gradskih ljudi stupe u dvorište neki Levak i Noršić te svezana Vukovića počmu nemilosrdno tući. Iza toga odvedu ga u grad te svezana i ranjena bace u tamnicu, gdje je ostao nekoliko dana ne dobiv ni vode ni kruha. Svaki dan su ga batinama tukli i opet bacali u tamnicu. Konačno se za njega zauzela njegova maćuha i odkupila ga za pet rajnskih forinti.

Iste godine dne 8. srpnja rano u zoru provalili su gradski ljudi u kuću gradjana Andrije Vukovića, Mihalja Vugrinovića i Jurja Regovića te poharali i odnijeli sve do česa su došli a to sve zato, jer su isti iz općinske šume otjerali grofove ljude koji su ondje sjekli drva.

Rad tih nepravda pritužili su se Samoborci kralju Leopoldu I. Ovaj, pismom iz Beča od 30. lipnja 1692., Teodorika oštro ukori i naloži mu neka pusti Samoborce u miru dok posebna komisija, koju je već odredio, cijeli spor svestrano istraži.

Da je i najviša oblast u Hrvatskoj smatrala Samoborce kao slobodne gradjane vidimo po tom, što ih je ban Adam Baćan godine 1694. kao »regnicolares« pozvao u tabor na rijeci Mošćenici. Toga ban za cijelo ne bi učinio, da ih je smatrao čijim kmetovima.

Teodorik medjutim nije ni malo mario za ukor i opomenu kraljevu, već ide neprestano istim putem kako je počeo. Godine 1695. pozove u grad gradjanina i ranarnika (chirugus) samoborskoga Petra Krajačića. Došav ovaj u blizinu grada, navali Teodorik sa slugama na njega te vukuć ga za vlasi odvedu u gradsko dvorište, gdje ga dade tako nemilosrdno isprebijati i izraniti, da ne bi — kako reče — ni za 300 forinti htio dragovoljno podnijeti onih boli. — Iste godine uhvate gradski sluge Katarinu Klingesar, što je tobože ukrala nekakvi prsten. Tu ju, i onako već svu isprebijanu, Teodorikova žena Ivana-Leopoldina á Barbo nemilo izbije govoreć: »ti kurva sztorlaszta, kadeye moj perszten?« Zatim ju dade baciti u tamnicu.

Sličnih dogodjaja ne samo iz ove, nego i slijedećih godina, puno se spominje. Godina 1698. bijaše puna raznih nepravda. Evo ih samo njekoliko. O Miholju obilazili su Samoborom gradski kmetovi Matija i Juraj Kos oko purgara i nagovarali ih, da dadu svoje svinje u žir u gospoštijsku šumu kod Višnjevca. I zbilja, neki se dali nagovoriti, poimence Matija Budi, Grgur Padarčić, Juraj Bišćan i Ivan Barbarić. Oni pošalju svinje u žir i prijave to gradskim činovnicima, koji im se nasmiju i rekoše: »Vrag je onde ne sir (žir); raise biszmo pol kvarte zobi, nego vesz on sir; dobroszte vchinili daszte viavili, ako kai sira bude zapisesze ter platite«. Za tjedan dana dotjera Kos s gradskim kmetovima iz Višnjevca u Samobor na Auerspergov majur sve svinje. Tuj su vlasnici morali iskupiti svaki komad po talir. — U isto njekako vrijeme dade Teodorik zaplijeniti 10 kabli vina Petra Mišića, koje je imao spravljeno u podrumu Matije Budija. Martinu Kocijaniću otme gradski vrtljar jednoga junca a gradski sluge uzmu Franji pl. Francisciju kola vrijedna 28 renskih forinti, drva i vola. Sami volovi bili su vrijedni 190 forinti. — Obćenito uzevši, ove su godine Samoborci toliko pretrpjeli, kako nijesu već od vremena Jelisave Moškon. Na ponovnu pritužbu Samoboraca nalaže kralj banu i staležima, da ih štite od nepravednih napadača, poimence Teodorika Auersperga. Nu to sve ništa ne pomaže; odnošaj grada spram purgara ostaje nepromijenjen, nepravde se sveudilj ponavljaju. Teodorik Aursperg sili Samoborce, da mu plaćaju godišnje 150 forinti, koja svota pripadala je zapravo kralj. fisku; otimlje im marvu i poljski prirod, po njihovim vinogradima lovi lov s mnogobrojnim ljudima i psima, purgare daje loviti, batinjati i zatvarati. Popis tih nepravda

od godine 1699. veli, da osim navedenih ima još mnogo drugih, koje se radi kratkoće vremena i odsutnosti ljudi, ne mogu točno izbrojiti pak završuje: »O! koji se kršćanin ne bi smilovao tolikoj nesreći i nevolji prebijednih purgara i varoša!«

Godine 1700. dogodi se važan i znamenit dogadjaj. Grad se iznenada pomiri sa občinom a da niti ne znamo pravoga razloga. Bit će valjda to uzrok, što su grofovi Erdödy htjeli uzeti u zakup samoborsko imanje, pak da ne budu imali sa Samoborcima pravda i neprilika, zahtijevali su od Teodorika Auersperga, da uredi odnošaje grada spram općine. Dne 6. travnja sastanu se zastupnici občine: sudac Stjepan Glasić, fiškuš Mihalj Res, notar Franjo pl. Francisci te prisežnici Mihalj pl. Francisci i Ivan Križan, u biskupskom gradu zagrebačkom. Tuj oni, sa Teodorikom Auerspergom i ženom mu, utanače slijedeći ugovor. Zastupnici občine izjave: prem bi občina za velike nepravde, otimačine i nasilja, koja je pretrpjela od sadašnjega gospodara samoborskoga grada, mogla tužiti i tražiti odštetu, ona se toga dragovoljno za uvijek odriče. Teodorik Auersperg pak izjavi u ime svoje, svoje žene, djece i roda gledom na dvojbeni i nesiguran svršetak parnice, koja bi nastala sa občinom, da daje občini za sve joj nanesene štete i nepravde, naknadu u svoti od 3800 renskih forinti. U to ime položi odmah u gotovom 600 forinti a ostatak će izplatiti u roku od 8 mjeseci t. j. kad zakupnici grada i imanja samoborskoga — grofovi Erdödy — polože zakupninu. Ne bude li Auersperg do toga roka spomenutu svotu položio, slobodno je Samoborcima putem pravde tražiti odštetu za sve im nanesene nepravde[1]).

1) Pod ovim ugovorom nalazi se vrlo zanimiva bilježka.

Tako evo — barem za kratko vrijeme — prestane neugodno trvenje izmedju grada i samoborske občine, koje je Samoborce mnogo žrtvi stajalo i mnogo im jada zadavalo. Kod toga izmirenja vrlo je karakteristično, da je baš gospoštija počela raditi za nj' i da je otvoreno priznala svoje nepravde, koje je občini činila. Teški kamen spade Samoborcima sa ledja. Jedno vrijeme iza toga izmirenja proživjeli su mirno kao slobodni ljudi. Ban hrvatski pozivlje ih 1701. (1. V. i 25. VII.), 1702. i 1704. (12. XII.) na hrvatski sabor, da zajedno sa ostalim staležima kraljestva vijećaju o dobroti i napredku svoje

koju je pripisao oko godine 1751. tadanji notariuš občinski Mihalj Glasić. U njoj je Glasić kratkim crtama na zgodan način opisao spor občine s gradom od godine 1700.—1745. Priobćujem ovdje tu bilježku u cijelosti, kako je u izvorniku da ju otmem od propasti, jer je tinta već sasma poblijedila te sam ju jedva pročitao. Glasi ovako: Nota bene. Ovo piszmo kada na let G. Bog szna komu szamoborszkomu detetu vu ruke na stanie doide, tako naisze od ovudy uchi, da Szamobor varos ab imemorabili vita iesze sz goszpodum grada szamoborszkoga pravdal, kak y ova copia iz proczesusa octavalszkoga szvedochi. I tako dugo sze ieszu pravdali, daszu dognani na transactiu koia ie ovo szpiszana iz szvoga originala. I od ove sume ie od grada varosu plachan interes chuda let, kak ieszu quietantie vu ladicze varoske. Ali sabivsi sze goszpoda isz transactje, pocheliszu szabletavati sza interes y nihovi officiani pocheliszu szahaiati nad varosem.

Varos, nemoguchi terpeti krivicz, ieszu posli od goszpode do goszpode y vu Bech po mandatume y po mandatumeh na pravde. Kade da goszpoda gracka sz pravdami niszu mogli varosa obladiti, pocheliszu loviti officziale (općinske činovnike) y druge purgare rusiti (ružiti) y robiti. Varosczi naszopet vu Bech, dobili szu mandatum revisorium per inclytum Regnum comisionaliter. Kade pochemsisze comisia, sztaracz grof Anton ab Ausperg gotov be y pripraven szkaszati pravicze gradcke. Interim po szvojem plenipotentiariusu Oreskem szblugen, odisal ie isz Zagreba. Goszpoda k comisie doiducha ieszu opravili, ali polak mandatuma y convincuvali grofa. I polak deliberatie executiu varos je vuchimil, tak sza ovo kai vu transactie sztoy, kak sza sztroske y kvare. Potomtoga szopet goszpodin grof donesze manda-

domovine. Na žalost ta sloboda i mir potraje samo kratko vrijeme.

* * *

Grof Teodorik Auersperg namjeravao je svoja imanja usredočiti u Kranjskoj i Štajerskoj, stoga ponudi udovi Ivana Draškovića, Magdaleni rodj. Nadaždi, grad Samobor kao zamjenu za njezin grad Sevnicu (Lichtenwald). Kad mu to nije uspjelo, dade godine 1700. ili 1701. samoborski grad i rudokop u Rudama na pedeset godina u zakup braći Alexandru, Jurju i Krištoforu Erdödy, sinovima starijeg Jurja Erdödy i žene mu Elizabete Baćani za 30.000 forinti[1]). Tako dobije samoborski grad nove gospodare a s njima i Samoborci nove nevolje. Savremeni nam spisi doduše ne navode onakvih nasilja, kakva su se za prijašnjih gospodara dogadjala, ali nova borba mnogo je opasnija po samostalnost občine nego dosadanje. Grofovi Erdödy imadu nakanu pošto poto Samoborce skučiti pod svoju vlast i učiniti ih svojim kmetovima.

Povod sukobu izmedju gospoštije i občine bio je slijedeći. Mjeseca kolovoza 1700. godine dao je samoborski sudac Stjepan Glasić uloviti na purgarskom zemljištu gradskoga kapetana Mihalja Ravenšćaka. Ljudi, koji su ga ulovili, sasiplju nanj svu silu pogrda. Bace ga zatim na zemlju, te gazeći po njem, baš ga ljudski izšibaju. Napokon ga odvedu u zatvor i bace u klade. Ravenšćak radi toga podigne pred zagr. podžup. Jakobom Ilijašićem tužbu. Kad s tom tužbom nije uspio podigne drugu pred gospoštijskim sudcem Ivanom Uzolinom. Pozivu toga suda ne htjedoše se Samoborci odazvati, jer bi se time odrekli svoje samostalnosti i priznali vrhovnu vlast gospoštije nad sobom. Samoborci protiv tome atentatu na svoju samostalnost ulože 30. III. 1703. po svom notarijušu Mihalju Resu pred zagrebačkim kaptolom oštar posvjed.

To bijaše samo početak; istom godine 1711. započmu Erdödy pravi boj protiv samostalnosti samoborske občine. Ove godine prituže se neki gradski službenici Jurju Erdödy-u starijemu radi raznih nepravda i nasilja, koja su im samoborski purgari nanijeli, moleć ga za pomoć. Erdödy imenuje požeškoga podžupana, da kao gospoštijski sudac stvar

---

tum od goszpodina bana novi iudicii.

Vento novo iudicio G. Bog vre ie oszudil Oreskove bludnie, po koiem vsza pomesana y re-executia vuchinena. To ie sztalo y sztalo, daszu pomerli kiszu szatem po Bechu hodili. Vumerli agensi kiszu bili vupucheni y vsza vre na perszteh imali; szatoga y cesar vumerl, posztavlena kralicza. Ovi mladi, bedaszti, nachinili mandat, kak szu nepriateli hoteli, ki bu do veka varosu isal szuprot. I nekak po goszpodinu biskupu be dobleno od kralicze piszmo, da inclytum Regnum ima praviczu dati. Inclytum Regnum ie dal decret, ut in tabula banali previde sze pravicze y vsza gravamina gradcka y varoszka. Tabula banalis pochelasze bese in mense maio anno 1745. Varos ne imaiuchi officzialov roieneh szinov szamoborszkeh nego priszlece ki nit szu kai imali, nit szu marali sa varos, to ie tak szaosztalo. Praeterea obchina bedaszti, neszlosni; on ie rekel ia nemarim, drugi tak, treti onak, y ovak ie szamuieno, da szakai szu vnogi sztroski, terplenia, kvari, rusenia. Ter ova vsza bila bi tabula banalis previdela y szudila y polak szuda dala goszpoda kralicze informatiu, y kralicza polak obechania y pravichnoga vupuchenia po tabule banszke pravicze nove. I kaiti to ie szamugeno, na moiu dusu iemlem, da ni drugi krivecz koiie sztari, gliboki y nevuszeti. On ie posztal od letta 1738-ga velika szbludnia, koy chiszto nikai nesznaiuch nego sza varosko piti y ieszti, y szbog prilike gosztitisze, ie obchinu szbludil daszu prislecze officziale posztavili a domache ki kai raszmeliszu pod spot. I dabi obchina pamet imala, bi ga na kolecz naboli szbog szmeszania y kvarov szad szamugenia pri tabule banszke. (Gl. arkiv trgovišta Samobor. Spisi 18. stolj. fasc. I. nro. 6.).

[1]) Laszowski: Samobor, u Vijencu.

izpita i riješi. Ročište bje odredjeno za 11. rujna 1711. i nanj pozvan sudac, notariuš, fiškuš i mnogo gradjana. K ročištu ne pristupi sa strane Samoboraca nitko osim njihovog zastupnika, koji prosvjedova proti nadležnosti ovoga suda, pošto Samoborci nijesu ničiji kmetovi. Prosvjed taj nije ništa koristio. Oreški osudi okrivljenike na globu i odmah dade provesti ovrhu. Osudjenima budu zapečaćene klјeti, oduzeti vinogradi, polja, livade, mlinovi, blago i t. d. Sad zamole Samoborci Erdödyja za obnovu ove parnice. On to dozvoli, ali uz uvjet da se odreknu svoje samostalnosti; da se priznaju njegovim podložnicima i da svoje parnice rješavaju pred gospoštijskim sudom. Ta obnovljena parnica trajala je skoro tri tjedna, jer se išlo za tim, da se stranke medjusobno nagode. Kad nije moglo doći do nagodbe, proglašena je osuda koja ispade jednako nepovoljno po Samoborce, kao i prije. Sad su još Samoborcima pali na ledja i novi parbeni troškovi. Ta je osuda zato tako izpala, jer Samoborci ne htjedoše pod živu glavu priznati svoju ovisnost od grada i nadležnost gospoštijskog suda. Dapače, da pokažu što veći prezir toga suda, ne htjedoše primiti osude koju im je njihov zastupnik donio. S najvećim prezirom pošalju ju natrag u grad po nekom kozaru (. . . per certum caprarium, seu pastoren caprarum . . .).

Nije nam potanko zabilježeno što su sve radili u to vrijeme sa purgarima. Sudeć po jednoj bilješci od godine 1713. možemo slutiti, da se baš nije dobro s njima postupalo. Ta bilješka veli da su: »goszpoda Erdödy okolu 100 liudi na Ballagov dvor poszlali, koy bi bili varos robili y purgare vu personah lovili.«

Skoro iza toga umre Juraj Erdödy stariji. Samoborci se obrate u travnju 1714. s molbom na njegovog sina Jurja za obnovu parnice. Medjutim je Juraj Erdödy na neko vrijeme otišao iz Hrvatske a oni izposluju uništenje gornje osude od protonatora kraljevine Jurja Plemića i zauzmu, što im bje zaplijenjeno. Poradi toga, što je Erdödy silio Samoborce pred gospoštijski sud, potuže se oni pred čazmanskim kaptolom, koji pošalje u Samobor 21. lipnja 1714. svoja dva izaslanika, kanonike Ivana Gašparića i Ivana Horvata. Pred ovim izaslanicima digne se zastupnik občine Ivan Križan te reče: ako se je ova parnica i vodila pred gospoštijskim sudom, ipak se občina time nije odrekla svoje samostalnosti i svojih prava. Svoj prosvjed završi veleć: »Mi goszpodinu grofu Erdödy Jurju nikai neszmo gresili; niti selimo gresiti, nego poleg pravdenoga pravde foliussa szuproti Besanu, Ravenschaku i Kollariu jeszmosze za szvoje imanje pravdali. I pokehdob da oni niszu pravdu branili, sztemszmo lese y berse dobili od nyih ono, vu kojem ladanyu jeszu bili te Besan, Ravanschak y Kollari y to y sad ladamo. Ako nym vu te pravde kai teszko jeszt, nai idu per novum (t. j. neka parnicu obnove); mi budemo odgovarjali in sua competentia (na nadležnom mjestu).

Kay sze pako dosztoi, dabi mi vu grad isli na pravdu, iliti coram substituto judice dominali (pred gospoštijskim sudcem) odgovarjali, vu to proszimo y molimo y Goszpodinu Erdödy Jurju y osztale goszpode, kakti y goszponu substitutusu, naj nas na to ne primarjaju (ne sile) ar znaju i moremo poszvedochiti, daszmo vszigdar szuproti tomu bili, da nechemo pred substitutusem odgovarjati, nego hoche-

mo poleg nasse pravicze sztati y osztati. I daszu vendar nasz primarjali odgovoriti y tuliko krat executiami y arestuni nasz terli y trudili y kvare vchinili, zato hochemo milosztivnoga poglavnika informerati y ponizno sze moliti, da nam praviczu da vuchiniti.« Medju ostalim reći će kralju i to, da oni imadu kraljevsku darovnicu na svoja prava i svoje imanje — »a ki takva dugovanja ima ne podlosen sedi dominali. Zato et ex hoc fundamento (na temelju toga) molimo sze, nai sztem nasz ne teru. Da pak to imamo, hochemo pokazati gde je vredno pokazati in sua competentia, ali (a) ne pred substitutussem, ar nima authoritassa takva dugovanya szuditi.«

Ni ovim odlučnim protestom Križanovim ne bijaše ništa postignuto. Erdödy javi cijelu tu stvar kralju Karlu VI. i moli ga, da ju on sam konačno riješi. Kralj, ne želeć nijednoj stranci krivo učiniti, obrati se 27. srpnja 1724. pismom na hrvatske staleže, da ga upute o pravnom i povjestnom odnošaju Samoboraca spram gospoštije. Hrvatski sabor bje urečen za 17. kolovoza u gradu Varaždinu. Staleži pozovu na taj sabor Jurja Erdödyja i braću mu osobno, a Samoborce da pošalju svog punomoćnika te dokažu svoju nezavisnost od gospoštije. Spomenutog dana iznesu Erdödy pred staležima presudu kraljevske kurije u Požunu od godine 1650. i time htjedoše dokazati, da su Samoborci njihovi kmetovi. Zastupnik obćine — Andrija Balog — nije imao sobom nikakvih dokazala. Zamoli stoga staleže neka pričekaju s odgovorom na kralja, da će u najkraćem vremenu predočiti im spise, koji neoborivo stoje u prilog i dokaz samostalnosti i neovisnosti

Samoboraca od gospoštije. Staleži stojeći očito uz Erdödyje, izgovarahu se da ne mogu na to čekati, pošto se nezna kada će se sabor opet sastati a oni moraju kralja čim prije izvjestiti. Rekoše jošte, da bi i onako dalnje dokazivanje sa strane Somoboraca bilo suvišno, buduć je Erdödy dovoljno dokazao svoje gospodstvo nad njima. Tako evo, nespretnošću Balogovom i ljudskom zlobom, zadobije samostalnost purgara opet jedan jaki i težki udarac.

Za sve ove parnice i s njima skopčane troškove moradoše obćina i mnogi gradjani platiti 11.044 forinta i 70 dinara. Ne čekajuć kraljev pravorijek, provedu Erdödy 29. kolovoza 1715. ovrhu. Ono što je imala platiti obćina sama, to su jednostavno odbili od svog pasivnog duga obćini[1]). Ostatak od 8.497 for. i 70 dinara pade na ledja ubogih purgara, koje su posvema oplijenili: »da ni Turchin vekshega haracha ne podnasha, negoga mi kako podlosniki milosztivnoga poglavnika kralia i czesara nashega podnashamo.« Medju Samoborcima nastane radi te ovrhe nemir i očito joj se usprotive te ulože prosvjed na kralja. Polovicom studena dovabi Erdödy vodje toga nemira i one koji su protest podpisali u grad i baci ih u tamnicu. Medju zatvorenima bijahu najodličniji purgari samoborski kao Matija Budi, sudac, zatim Ivan Križan, Franjo pl. Francisci, Nikola Bedečić, Stjepan pl. Glasić i Ivan Magdanić. Svima ovima sudio je gospoštijski sud. Francisci i Glasić osudjeni su na smrt; Bedečić i Magdanić imali su se: po grabantih van iz ovoga dominiuma szpa-

[1]) Taj dug preuzeli su Erdödy sa samoborskim imanjem od Auersperga.

lichiem frustati, prez vszega szvoga gibuchega y negibuchega y dasze nimaiu naizad nigdar povrnuti.« Poslije izrečene osude, dne 1. prosinca 1714., budu Francisci i Glasić okovani u željezje i bačeni u tamnicu a ostali neokovani. Sudac je, uz prisegu da će se vratiti, pušten pošto je išao za gospoštiju penzu utjerivati. — Za utamničene purgare zauzeo se ban Ivan Palfi, koji pismom svojim od 1. prosinca 1714. iz Zagreba gospoštiji strogo naloži, da ih pusti odmah na slobodu e se uzmognu braniti pred kraljevskim sudom u Požunu, koji će već u prvoj polovici prosinca započeti. Taj nalog ipak gospoštija ne izvrši, jer jošte 6. siječnja 1715. čame spomenuti purgari u gradskoj tamnici.

Prije nego je taj spor riješen, dodje grad i imanje samoborsko ponovno u vlast grofova Auersperga, koji ga od sada zadrže u svojim rukama četrdeset i devet godina.

Kakovo bijaše stanje Samoboraca u ovo vrijeme, kad je grad prošao u ruke novih gospodara, vidimo najbolje iz jednog pisma, što ga je obćina pisala svome zastupniku u Beč. To pismo, datirano 9. studena 1714., medju ostalim veli: »Tak szmo zevszema raszipani, da nasz nebi hereticzi Turczi, ni pogani tako raszipali y porobili, kakoszmo raszipani od officzialov Zamobora grada, da zevszema ne dersiju do nashega varasha, nego stimaju jedno szelo illi koiega fiembra[1]) kmete.«

[1]) föember = plemenitaš, odličnik.

VII.

GROF FRANJO-ANTUN AUERSPERG KUPI GOD. 1715. GRAD OD JURJA ERDÖDY. — NJEGOVE PARBE SA SAMOBORCIMA. — GOD. 1740. POSTANE VLASNIKOM GRADA JOSIP-ANTUN AUERSPERG. — ZAKUPNIK SINKOVIĆ.

Grofovi Erdödy, držeći od godine 1701. samoborski grad i Rude u zakupu, pali su u velike dugove. Ne mogav k tome nadzirati toliko gospodarstvo i rudnik, prodade Juraj Erdödy dne 26. rujna 1714. u Želinu i Rude i Samobor-grad grofu Franji-Antunu Auerspergu za 92.321 for. U ime kupovnine izplati Auersperg odmah 35.000 renskih forinti, zatim preuzme na sebe 46.835 for. i 6 dinara Erdödyanskog pasivnog duga[1]) a dužan ostane 10.485 forinti i 74 dinara.

Faktična predaja imanja u ruke kupca uzslijedila je dne 6.—8. veljače 1715. godine. Kod te predaje nazočni su bili zastupnici zagrebačkog kaptola, kanonici Marko Golubić i Ivan Horvat, zatim gvardijan samoborski Ivan Uzolin, sudac Matija Budi, prior pavlinskog samostana u Olimju Mirko Ratkaj i ostali Erdödyanski vjerovnici.

Zastupnici Auersperga predadu 8. veljače Erdödom sve njihove zadužnice a ovi njima Rude,

[1]) Grofovi Erdödy bijahu dužni: 1. Kaptolu zagrebačkomu 33.763 for. i 46 dinara; 2. Pavlinom u Olimnju (Uliminium; mjesto u Štajerskoj, kotar Drahenburg, opć. Sopote) 8.000 for; 3. samoborskim Franjevcima 1600 for; 4. Antunu Berečkom 255 for; 5. baštinicima pokojnog Teodorika Auersperga 2242 for. i 40 dinara; i 6. samoborskoj obćini 974 forinta.

grad i mjesto Samobor, kao i sve spise odnoseće se na ove posjede. Pokretnine, kao oružje, vino i druge stvari takodjer pripadnu Auerspergu, jer je ugovorom tako bilo utanačeno.

Sudac Matija Budi spomenuo je tom prigodom onu tražbinu občine od godine 1700. u iznosu od 3200 forinti, koja nije po Auerspergima namirena prema obećanju a Erdödy su od nje občini do sada samo kamate plaćali. Gradski prefekt Ivan Tomašić st. izkaže, da je na različite parbe, koje je občina blizu jedanajst godina vodila sa gospoštijom, potrošeno 2226 for. pak prema tome imade ona tražiti od Auersperga samo 974 for.; a i ta svota potrošena je na posljednju ovrhu, koju je gospoštija vodila proti občini.

Radi toga duga podigla je občina odmah po smrti Teodorika Auersperga († kon. 1705. ili poč. 1706. godine), tužbu proti njegovoj udovi Leopoldini à Barbo. Bilo je to godine 1706. Udova Teodorikova priznala je taj dug i sporazumi se sa občinom, da će točno plaćati kamate, dok glavnicu ne može za sada platiti, pošto joj obitelj Erdödy duguje oveću svotu. Dok su Edödy vladali samoborskim imanjem i Rudama barem su občini plaćali kamate od te svote. Postavši pak vlasnikom toga Franjo-Antun Auersperg, niti je mislio na kamate a još manje na isplatu duga. I to bijaše povod novim trvenjima i parbama medju obim strankama.

Občina pošalje u Beč pred kralj. kuriju svoga zastupnika Ivana Križana, koji izposluje, da je podžupan zagr. županije Sigismund Rauch dobio 8. kolovoza 1719. nalog, da povede parnicu glede toga duga. Ročište držano je u Samoboru u kući Ivana Kralića dne 15. studena. Prisutni bijahu podban

Adam-Daniel Rauch, podžupan varaždinski Juraj Cinderi, plemić Baltazar Magdalenić i još njekoliko plemića. Franjo-Antun Auersperg ne dodje niti sam, niti pošalje svog zastupnika na to ročište. Zastupnik občine zahtijevaše, da se Auersperg iz ogluhe osudi. Sud zbilja izreče osudu iz ogluhe, kojom se Auersperg osudjuje platiti občini dugovinu od 2825 for., kamate za 8 godina, 4 mjeseca i 2 dana u iznosu od 1613 forinti 27 dinara i parbene troškove 250 for. Svega dakle 4688 for. i 27 dinara. Zastupnik občine zadovolji se s tom osudom i zatraži, da se odmah proti Auerspergu provede ovrha. Na to je odredjeno, da županijski sudac podje u Samobor te za občinu sekvestrira od gospoštije 47 ručnih i 28 voznih kmetova, zatim 2 mlina na Bregani, oranicu zvanu Vidošička (10 jutara) pšenicom zasijanom, oranicu Zavrtnicu (11 jutara) i jednu sjenokošu na 60 kosaca. Ne bude li to prema procjeni izneslo 4688 for. i 27 dinara, tad će se pod sekvestar povući i drugi Auerspergovi posjedi u Samoboru.

Sekvestrirana dobra Auerspergova Samoborci su uživali — samo deset mjeseci. U rujnu 1720. zauzme Auersperg silom ne samo svoja zaplijenjena dobra, već pokosi purgarske livade i s polja pobere sav onogodišnji prirod i prisvoji si občinske šume: Brezinu, Šikavu, Tepec, Pozorin i Palačnik. U noći od 5. na 6. rujna dade uloviti zamjenika sudčeva Stjepana Glasića, purgara Nikolu Bedečića i dvije žene. Sva četvorica odvedena su u grad i bačeni u tamnicu. U tamnici upravo je okrutno s njima postupao. Tražio je, da priznadu

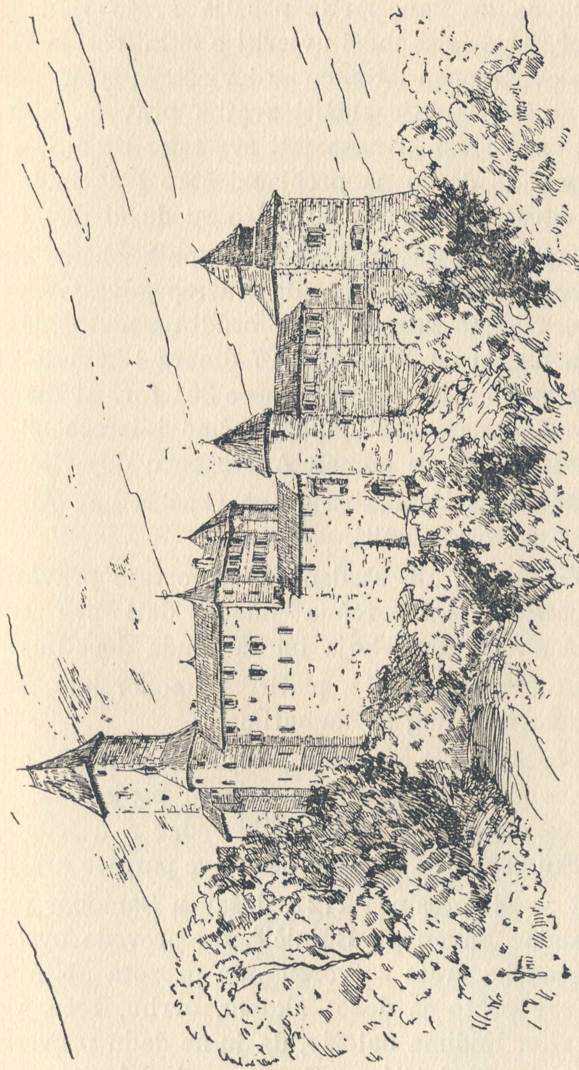
jurisdikciju grada nad purgarima. Iz Zagreba dao je dovesti Auersperg njekakvog krvnika (Henkera) u grad. Njegovi ljudi išli su od jednog utamničenika do drugoga i govorili im: »Vi neszrechni terdoglavi liudi, vezda vam ie szmert podieti; zakaisze szvoiem zemelzkem groffom truczate, pravdate i kvare gonite.« Iza toga pošalju grabante s krvnikom po Glasića u zatvor. Dovedavši ga do nekih vrata u gradu, na koja bijaše prislonjena ljestva za muke, rekoše mu: »t i m o r a š v u m r e t i!« Ni ta prijetnja ne slomi Glasića, koj poput okićke klisure ostane tvrd i reče divne riječi, vrijedne da se ovdje zabilježe: »H v a l a B o g u! T i B o g t e r p e l s z i v n o g o z a n a s z g r e s n i k e, y i a c h o c h u z a T v o i e s z v e t o I m e p o d i e t i o v u m u k u y s z m e r t. A l i s z e m i e v r e d e n a l i n e, T i n a i b o l i e z n a s y n a i s z e p u n i v o l i a T v o i a s v e t a«. Sad odvedu gradski ljudi Glasića u grabantsku sobu veleć mu, da će za uru ići na muke. Na to odu k drugim utamničenikom te ih kušahu zastrašiti govoreć: »vidiste vi neszrechni, Glaszich ie pogublien; y vi akosze nepodaszte pod ono kai vam ie govorieno, y vi morate biti pogublieni.« Ni ovi se ne dadoše prestrašiti već odgovore: »a k o d r u g a c h n i, n a i s z e p u n i v o l i a B o s z i a«. Glasić je zbilja bio kroz tri dana mučen. Poslije muka bačen je u zatvor k ostaloj trojici. Od svakog utamničenika, koji je želio doći na slobodu, tražili su, da prizna jurisdikciju gospoštije nad Samoborcima i 50 dukata odkupnine. — Rad toga okrutničtva pritože se Samoborci kralju Karlu III. koji na to piše 29. rujna 1720. iz Beča: »Buduć da je ovakav postupak odviše tvrd (minium durus) i štetan ne samo

tužiteljima, nego i proti obćem blagostanju, budu li se stanovnici mjesta na ovakav način mučili, da će morat ostaviti svoje kuće ter sa ženama i djecom razići se po svijetu i od kuće do kuće prosjačiti.... s toga da se to ne dogodi, n a r e d j u j e m o, d a p o d n i k a k a v n a č i n n e v r š i š s u d a, p r e d k o g a s i p o z v a o s u c a i o b ć i n u, ... i d a i m v r a t i š s v e o t e t e s t v a r i a z a t v o r e n e p u s t i š n a s l o b o d u; j e d n o m r i j e č j u, d a i h s t a v i š u o n o s t a n j e, k a k o g a o d r e d j u j e o s u d a o d 15. s t u d e n a 1719.

Ovim kraljevskim pismom riješena je obćina jurisdikcije samoborskoga grada. Jedino bijaše dužna plaćati gradu g o d i š n j i h 100 p e n s a, koje su nekad plaćali kralj. eraru a poslije gospoštiji samoborskoga grada, i g o r n i c u o d o n i h s v o j i h v i n o g r a d a, k o j i b i j a h u n a t e r i t o r i j u g r a d a. Ali Franjo-Antun Auersperg malo je mario za kraljev nalog. Od gore spomenute četvorice zarobljenika pusti na slobodu trojicu, pošto su njegovi ljudi jamčili, da će platiti odkupninu, nu Glasića ne htjede pustiti. Samoborcima otete zemlje i nadalje pridrži pak im 7. listopada 1720. otme još 30 komada rogate marve.

Čuvši kralj kako je Auersperg proveo njegov nalog, odredi 4. rujna 1721. da se proti njemu povede parnica. Kralj želi, da se stranke mirno medjusobno nagode. Ne uspije li to, tad nalaže da mu pošalju točne informacije o sporu i mnijenje, kako bi se imao najpravednije riješiti. — Sudac Ivan-Franjo Čikulini Susjedgradski odredi ročište u Zagrebu na 9. prosinca 1721. Obćina samoborska pošalje svoga zastupnika Vinka Vineka, koji zamoli sud da u ri-

ješenju toga spora postupa prema visokom kralj. nalogu. Auersperg ne dodje k ročištu već pošalje sudu obširno pismo ($14^1/_2$ araka), u kojem na temelju spisa nastoji dokazati, da su Samoborci podložnici grada a s takovima se ne će pravdati, jer bi time i sam priznao njihovu nezavisnost. Kako ovaj izvještaj osobito karakterizira Auersperga, to ga u kratko iscrpljujem. U njem je upravo izlio svu svoju žuč i mržnju na Samoborce prikazujuć ih kao vukove a sebe kao mirno janje. On zove Samoborce prevrtljivcima (perversi homines), varalicama (frandulenti), bedastim seljacima (temerarii rustici) i t. d. Medju ostalim navadja, kako je lih iz patriotičke nakane kupio od Jurja Erdödyja na prodaju mu ponudjeni samoborski grad, da ne dodje tudjincu u ruke. Nadalje veli, da je odmah čim je grad kupio, pružio Samoborcima ruku pomirnicu i vratio po Erdödyju otete im zemlje i na slobodu pustio utamničene purgare. »Kamo li sreće, da to nijesam učinio; time sam pustio zmije u svoje krilo.« Mjesto, da su mu ti ljudi sada zahvalni, oteli su mu njegova dobra i kmetove u vrijednosti preko 2000 forinti i napali njegovog provizora u Balagovom. Bog zna što bi s njime učinili, da ga osobita pomoć Božja nije štitila. I drugim njegovim službenicima su prijetili i na njih napadali. Radi toga je dao kolovodje pohvatati i sudio im. Zatvorenog Glasića ne može pustiti na slobodu bez očite štete svojih prava, koja ima nad Samoborcima: »jer ako njega pustim, dovodim natrag zmiju u svoje krilo. Očito je, ako bude taj čovjek pušten na slobodu, da ja sa svojim ljudima nijesam siguran. Taj čovjek je jedan od glavnih kolovodja, koji su skrivili da su se purgari toliko



Samobor-grad 1776. — Po nacrtu izradio dr. B. šenoa.

puta buntovno i ružno digli na gospoštiju.« Na koncu traži, da kr. kancelarija pošalje svoje ljude u Samobor, gdje će se moći uvjeriti o istinitosti svega, što je u ovom svom letimičnom izvještaju spomenuo. On će se i u buduće služiti svojim pravom, košto se i do sada služio i nastojati sve tako urediti, da Samoborci ne dodju na prosjački štap i da budu u stanju davati kralju i zemlji, što su dužni davati.«

Kad je taj spis pročitan, zastupnik občine dokaže nepobitnim dokazima, da Auerspegove tvrdnje ne stoje. Ujedno zatraži, da se osudi na platež duga občini u iznosu od 4.688 for. 27 dinara i kamate od te svote za 15 mjeseci, koji iznose 351 for. 61 dinar. Sud uvaži dokaze zastupnika občine i izreče slijedeću osudu, koja je odmah Auerspergu dojavljena:

1) Sudca zamjenika Stjepana Glasića ima Auersperg iz zatvora pustiti.

2) Osuda od 15. studena 1719. ostaje pravovaljana pak se Samoborcima imadu dati sva ona dobra Auerspergova, koja im ta osuda dosudjuje.

3) Auersperg imade platiti Samoborcima sav gore spomenuti dug sa kamatima i:

4) Nadoknaditi svu štetu, koju im je nanio bilo na njihovim, bilo na sekvestriranim posjedima. — Ovrhu će obaviti jedan plemićki sudac a u jednom primjerku poslat će se cijeli tečaj ove parnice kralju.

Kad je 14. prosinca 1721. došao u Samobor plemićki sudac Pavao pl. Bojničić, da provede ovrhu, nadje gradska vrata zatvorena. Sa prozora upita ga Auersperg pošto je došo; ako na ovrhu, reče, već sam svojim ljudima naložio, da ju ne dadu provesti. Zatim upita Bojničića: »Zar ne; vi dolazite radi zarobljenika (Glasića)?« Kad mu je Bojničić to potvrdio, reče: »Samo neka čeka vaše gospodstvo pred vratima.« Saznav Auersperg od svoga prefekta Andorffera razlog Bojničićevom dolazku, poruči mu po svom dvorskom kapelanu Andriji Šamcu (Szamecz) slijedeće: »Zarobljenoga Glasića ne ću nikako pustiti na slobodu a purgare ću hvatati i s njima ću postupati, kako bude moja volja.« Čuvši kralj za tu Auerspergovu tvrdoglavost, naloži 15. lipnja, 1723. zagrebačkom velikom županu, da pod svaki način provede ovrhu i brani Samoborce proti svim napadajima Franje-Antuna Auersperga.

Dne 4. rujna 1723. dodje Bojničić ponovno na ovrhu i preda zastupnicima občine Auerspergove kmetove i zemlje, kako to odredjuje osuda od 15. studena 1719. Kad Auersperg ne htjede Glasića pustiti iz zatvora, to prema zaključku zagreb. županije od 28. kolovoza, naloži podban i veliki župan zagrebački Adam-Danijel Rauch, da se silom provali u samoborski grad i Glasić izbavi iz tamnice. Bojničić uzme početkom rujna 125 pješaka i 83 konjanika i dodje u Samobor. Vidjev Auersperg što se sprema, uloži po svom zastupniku prosvjed i poruči: »Tkogod će se usuditi samo u blizinu gradskih vrata taj će osjetiti moju strogu i pravednu obranu.« I zbilja; Auersperg bijaše spreman na obranu. Dan i noć bijahu gradska vrata zatvorena, gradski most bijaše uzdignut i straže su na sve strane neprestano najtočnije pazile dali se približuje županijski brahium. Na gradskim zidinama bijahu postavljene velike lumbarde na prikladnim mjestima, čekajuć da sasiplju vatru na neprijatelja. — Saznav Bojničić za te pripreme i poznavajuć naravni položaj grada, da ne će moći unj' prodrijeti, odustane od navale. U društvu sa zagreb. plemićkim podsud-

cem Jurjem Culifajem i križevačkim Josipom Sibilinskim podje Bojničić u grad. Auersperg dade spustiti gradski most, otvoriti gradska vrata i pusti ih unutra. On sam ne htjede s njima govoriti, već im pošalje svoga činovnika Jurja Pečara i poruči: »zarobljenika ne ću pustiti, već ću ga na čast gospodina podbana i gospodina Antolčića u još strožu tamnicu staviti.« Poslije toga uzmu sudci konjanike i pješake te predadu Samoborcima Auerspergova dobra, da ih obćina uživa tako dugo, dok se odšteti za dug. Po želji sudčevoj i mnogih purgara ostalo je u Samoboru 20 pješaka, da brane Samoborce ako bi Auersperg na njih navalio.

Kad su treći dan vojnici ostavili Samobor zauzme Auersperg pomoću svoga provizora Mihalja Francekovića oružanom silom opet svoja dobra. Oko 10.—12. listopada godine 1723. pošalje oružane vojnike i sluge, da po mjestu — bilo na trgu, bilo u kućama — hvataju samoborske purgare. Tom zgodom su nekoji purgari ranjeni hitcima iz pušaka a neki ulovljeni i odvedeni u grad, gdje su stavljeni u klade ili nemilosrdno batinjani. Mnogi su se spasili time, što su se sklonili u toranj župne crkve gdje su bili 5—6 dana sakriveni, jer su oko tornja i po susjednim ulicama dan i noć Auerspergove straže obilazile. Kasnije su ipak sretno pobjegli iz tornja u svijet, koje kuda se sakrivali ne budući kod kuće sigurni. — Dne 20. listopada iste godine podje Auersperg osobno sa svojim ljudima u župnu crkvu te odanle uzme novu obćinsku zastavu vrijednu 138 for. i odnese ju u grad veleć: »Zastava se ova pristoji ne seljacima, već više kojemu gradu.« Zastavu ne htjede vratiti pod drugi uvjet, već da dva purgara dodju u grad i klečeć ga za nju mole.

Tužno i žalosno stanje bijaše u to doba po jadne Samoborce. Oplijenjeni i na prosjački štap stavljeni po raznim gospoštijama, posve su zdvojili i izgubili već skoro svaku nadu u pravicu. U skrajnjem siromaštvu mnogi su naumili ostaviti svoj rodjeni dom i otići svijetom za kruhom. Uz to bila je medju gradjanima velika nesloga. Mnogi su u svojoj zdvojnosti bili za to, da se posvema predadu pod vlast grada, dočim drugi o tom ni čuti ne htjedoše. Materijalno posve izsisani nijesu imali sredstava za vodjenje dalnje parnice.

I opet se Samoborci tuže kralju Karlu III., koji dne 13. siječnja 1724. nalaže iz Beča, da im Auersperg ima sekvestrirana dobra predati na uživanje, učinjene štete popraviti i u buduće pustiti ih u miru. Ima li on što protiv Samoboraca, neka zakonskim putem protiv njih postupa. Ne će li se pokoriti tome nalogu, to kralj nalaže banu, da ga prisili na pokornost banskom vojskom (brachio banali) i tako samoborske purgare uzme pod kraljevsku zaštitu.

Ban izvrši kraljev nalog i pomoću brahiuma ponovno vrati Samoborcima, što im je Auersperg oduzeo.[1]) Samo kratko vrijeme su oni to uživali, jedva

1) Brahium od 101 vojnika vodio je Franjo Matačić, zapovjednik zrinjske krajine. Ovaj brahium bio je Samoborcima na veliku štetu. Došav 6. VI. 1724. u Samobor morali su Samoborci njega i vojsku uzdržavati dva dana i dvije noći. Dne 8. o. mj. otišao je Matačić s vojskom u Auerspergovu kuriju: Balagov — dvor, gdje nije našao drugo već 50 vagana žitne smjesi, 8 vedara »chigera« i 3 odojka. Sve drugo spremio je Auersperg po svojim kmetovima u grad Mokrice. I sami kmetovi po zapovjedi Oreškog, gospoštijskog sudca, ostave Balagov-dvor i otidju nekamo. I ovdje u Balagovom-dvoru morali su Samoborci uzdržavati vojsku. Auersperg nije pustio zarobljenog bivšeg samoborskoga sudca Stjepana Glasića, pače je rekao: «ako budem morao tri imanja izgubiti, neću Glasića pustiti!« (Si tria dominia deberem omittere, non praefatum Glassich dimissurus sum«). U Samoboru pronio se glas, da se kmetovi i Rudari groze,

blizu tri godine. Videći Auersperg, da silom ne može ništa, uteče se banu Ivanu Palfyu i zatraži obnovu parnice. Izpričao se, da radi stanovitih razloga nije ni sam, ni po svom zastupniku, mogao prisustvovati parnici godine 1719. i veli, da ima mnogo dokazala, koja kad iznese, da će stvar po njega pravednije izpasti. I zbilja; pod konac godine 1727. obnovljena je parnica po zagreb. podžupanu Sigismundu Rauchu, koja po Samoborce zlo ispade. Tu je Auersperg tvrdio, da sud od god. 1719. nije bio kompetentan, pošto Samoborci nijesu slobodni ljudi već podložnici samoborske gospoštije. Makar je zastupnik občine pobijao, na temelju presude kr. kurije od god. 1651. navode Auerspergove i dokazao, da Samoborci nijesu ničiji podložnici, ipak bje osuda od 1719. ukinuta. Samoborci su osudjeni, da vrate Auerspergu sve njegove zemlje i kmetove, koje su sekvestracijom dobili, kao i plodove i svu dobit iz tih dobara izvadjenu do konca godine 1727.

Kako se stvar dalje razvila, nije nam ništa poznato iz sačuvanih spomenika. Franjo-Antun Auersperg držao je samoborski grad u rukama do svoje smrti 1740. godine.

* * *

---

kad prodje vojska, da će Samobor na sve četiri strane zapaliti i samoborske gradjane pohvatati. Po danu i po noći držao je Auersperg u samoborskom gradu oružane svoje ljude, da love gradjane, uništavaju im polja i vješaju ih na pripravljena vješala. Dne 13. VI. dobio je Matačić od bana pismo te slijedeći dan ujutro s vojskom otidje. Sve ovo javlja sudac zastupniku občine te na kraju veli: »Za ljubav božju neka nam u našoj teškoći Vaša presvjetlost što brže pomogne, jer padnemo li u ruke i tamnice Auerspegove trpjet ćemo više, nego smo trpjeli u jeseni. Upravo podižu vješala i grad je pun oružanih ljudi.« Još dodaje: »Zapovjednik brahiuma traži od nas bijednih gradjana plaću. Neka izvoli Vaša presvjetlost posredovati kod preuzvišenog gospodina bana, da nas mine ovaj kalež.«

Smrću Franje-Antuna Auersperga dodje samoborski grad u vlast sina mu J o s i p a-A n t u n a. Kako su Samoborci neprestano radili da dobiju svoju tražbinu od gospoštije, došlo je dne 15. travnja 1750. do ponovnog ročišta. Gospoštija je iz ogluhe sudjena. da plati stari dug od 3.200 for., zatim kamate od ove svote u iznosu od 6.976 for. i parbenih troškova 459 for.; u svemu 10.635 forinti. Ne znamo zašto občina nije htjela provesti ovrhu, nego je zatražila da se gospoštija pozove ponovno k ročištu kao i kaptol zagrebački, kojemu je Auersperg dugovao oko 24 hiljade forinti. Sad je slijedilo jedno ročište za drugim, kojima se Auersperg ugibao i na sve moguće načine stvar zatezao. On je tvrdio, da njegov otac Franjo-Antun nije dobio grad samoborski od svoga brata Teodorika i njegove žene, već ga je kupio od Jurja Erdödyja. Prema tome nije dužan platiti občini dug, koji je od Teodorika Auersperga prešao na grofove Erdödyje. Nakon mnogih parnica izreče banski stol, u svom zasijedanju dne 16. siječnja 1754. konačnu osudu. Uvidjev da je tražbina Samoboraca pravedna i da zbilja tereti samoborsko gospoštijsko imanje, u k i n e s v e d o s a d a n j e o s u d e i p r o g l a s i p r a v o m o ć n o m o n u o d g o d i n e 1719.

Za vrijeme tih mnogobrojnih parnica trpjeli su samoborski purgari vrlo mnogo od Josipa-Antuna Auersperga i njegovih službenika. Osobiti silnici bijahu gradski prefekt Martin Sinković, upravitelj Blažeković i pisar Juraj Pečar. Ta trojica zadavali su svakom zgodom Samoborcima ljutih jada. Oduzimali im blago, vino, žito i osobno ih napadali. Za primjer navesti ću samo koji dogadjaj. Poput prijašnjih gospodara samoborskoga grada i Auersperg

si je prisvajao medju ostalim i patronatsko pravo na samoborsku župu. Godine 1741. silom postavi za župnika Pavla Celinšćaka, svog osobitog privrženika, da Samoborce kao su-patrone nije za to ni pitao. Oni se rad toga potuže biskupu i kaptolu a na dan instalacije — dne 23. travnja — preda sudac instalatoru pred crkvenim vratima u ime obćine oštri prosvjed. Kad je poslije službe Božje narod izlazio iz crkve, uhvate gradski ljudi pred cintorom sudca Nikolu Bedečića, fiškuša Glasića i Juru Valečića. Uhvaćene svežu, odvedu u grad gdje ih okuju i bace u tamnicu. Valečić pušten je uz ucjenu par dana prije istrage o tom dogadjaju na slobodu, dok su Glasić i Bedečić još 2. kolovoza čamili u tamnici. — Godine 1758. prije Blaževa (3. veljače) pobirali su gradski ljudi na samoborskom trgu pijacovinu prem je ista svakom presudom bila obćini dosudjena.

Gradski prefekt Martin Sinković uzme godine 1759. od Auersperga u zakup samoborsko imanje za godišnjih 6.617 forinti[1]). Taj bezobzirni silnik ugnjetavao je samoborske purgare sada još bolje. Da Samoborci od Jurjeva do Miholja uz gospoštijsko vino ne toče i svoje, pošalje na Jurjevo 1760. svoga sina Antuna sa 14 ljudi i dade svim krčmarima njihovo vino zapečatiti. Nu Sinkovićev sin išao je i dalje te htjede i ne-krčmarima vino zapečatiti. Došav k Martinu Dvornikoviću (zvali su ga i »Poldrugi Maratin«), ne htjede im otvoriti svog podruma, jer nije točio ove godine gospoštijsko vino. Sinkovićev sin dade silom srušiti vrata podruma, da može vino

1) Godine 1746. bio je arendator samoborskoga imanja Ferenc Kušević, a godine 1757. neki Friderik Weittenhiler.

zapečatiti. Dvorniković digne na to kriku vičuć: »Ludi pomagaite; hote, tolvai szu!« Ljudi se brzo strčali, a zvonari župne crkve i sv. Mihalja počeli u stran zvoniti, što je ljude još brže sabralo. Kad je Sinkovićev sin vidio, da nema šale, pobjegne preko potoka Gradne u kuću kapetana Kralića. Pratnju njegovu razjareni Samoborci pošteno izlemaše. Misleći Sinković, da su mu ulovili sina, javi odmah na Rude, da se zvonom sv. Barbare i »klukom« (clucca)[2]) uzbude Rudari i dodju u Samobor osloboditi njegovoga sina. Rudari ipak ne dodju, jer je medjutim saznao da mu sin nije ulovljen. Slijedeći dan bile su po Samoboru straže, da gradski ljudi ne bi kojega purgara ulovili.

Dakako, da su i ugnjetavani i bijedni Samoborci upravo kipjeli mržnjom na svoje silnike te su im rado vraćali žao za sramotu gdjegod im se za to nadala prilika. Tako si iste godine (1760.) dadoše oduška nad gradskim ljudima u šumi Šikavi. Šikava je od vajkada bila vlasnost samoborske obćine. I gospoštija je imala šumu, koja se zvala Šikava. Našavši Samoborci u svojoj Šikavi gradske ljude sječi šiblje (fašinje), oduzmu im sjekire i potjeraju ih; inače je to obćina gospoštiji dozvoljavala ali uz uvjet, da to ne bude često.

* *
*

Godine 1751. zatražio je Josip-Antun Auersperg kod kraljice Marije Terezije, da se jednom konačno povede parnica i urede odnošaji izmedju gospoštije

2) »Kluka« se zvala, kako sam čuo, jednostavna bukova suha daska, u koju se udaralo drvenim batom i tako davao rudarima znak, kad su imali poći pod zemlju u rudnik.

i samoborske općine. U toj molbi tuži općinu, da izbjegava jurisdikciju gospoštije; da se ne drži od gospoštije joj danoga reda u vodjenju svojih sudbenih poslova; da na pravde sa svojom zemaljskom gospodom mnogo troši i čini velike dugove. Kraljica naloži iz Požuna dne 1. srpnja 1751. staležima i redovima hrvatskim, da stvar urede, gospoštiju štite u njezinim pravima i Samoborce prisile na pokornost zemaljskoj gospodi. Osim toga naloži staležima neka ih prisile, da u svojim parnicama priznaju gospoštijski sud kao prvu instanciju. Staleži primiv taj nalog, obećaju saborskim čl. 9., da će svagda Auersperga uzeti u zaštitu, kad god se na njih obrati. Još zaključe i to, ako tko ima što proti Samoborcima, da ih tuži gospoštijskom sudu.

Staleži pošalju u tom poslu u Samobor posebno odaslanstvo, koje se došav tamo uvjeri, da stvar ne stoji baš, onako, kako ju je Auersperg kraljici prikazao. To odaslanstvo uvidi, da je svim nesuglasicama kriva presuda oktavalskog suda od g. 1650., pak predlože da staleži zamole kraljicu neka ukine tu presudu te odredi novu raspravu. Na toj raspravi neka se sudi po zakonima domovine, bez obzira i pogodovanja bilo kojoj stranci. Na temelju izvješća staleža uputi kraljica 14. rujna 1758. Josipa-Antuna Auersperga, da svoje teškoće i zahtjeve traži putem pravde pred banskim stolom (tabula banalis). A i općinu uputi, da na obranu svojih prava iznese dokaze. Ban Franjo Nadaždi pozove obje stranke u Varaždin k banskom stolu na ročište za 14. siječnja 1760. Općinu samoborsku zastupali su sudac Marko R e g o v i ć i Martin D v o r n e k o v i ć. Na tom ročištu osudjen je Josip-Antun Auersperg, da plati općini 351 for. i 61 dinar kamata od glavnice, na koju je njegov otac osudjen 1721., kao i odštetu za oduzeti prirod sa purgarskih polja godine 1720. Ukupno svega 1290 for. i 25 dinara. Po nalogu banskoga stola provede protonotar Škrlec 9. lipnja 1761. ovrhu. Auersperg se pokori toj osudi te preuzme kod zagreb. kaptola pasivnog općinskog duga 700 for., kod Samoborskih franjevaca 100 for., kod Sigismunda Kuševića 200 for., a ostalih 290 for. i 25 dinara plati općini u gotovom. Tim ali ne bijaše proces pred banskim stolom svršen, već se nastavljao od godine do godine, kadgod je sud zasijedao, dok je konačno uredjen medjusobni odnošaj izmedju gospoštije i samoborske općine.

Za trajanja toga procesa umre god. 1762. Josip-Antun Auersperg ostaviv iza sebe udovu Josipu r. Keyzerstein sa sedmero djece: Rajmund, Josip, Franjica, Ivan Nepomuk, Marijana, Karolina i Elizabeta.

Grofovi Auerspergi, Franjo-Antun i Josip-Antun, makar su i vodili neprestano parbe sa Samoborcima, ipak nijesu tako nečovječno postupali s njima, kao prijašnji gospodari. Glavna borba bijaše najviše radi raznih dugova. Uza sve to, bili su oni ljudi dosta nabožni te su rado pomagali crkve i sirotinju. Samoborski samostan mnogo je od njih imao a i kapelica sv. Ane u Anin-dolu ima njima zahvaliti svoj postanak, kako sam to već na početku spomenuo.

VIII.

GODINE 1763. KUPE GRAD GROFOVI ERDÖDY. — KONAC PARNICE PRED BANSKIM STOLOM 1769. — NASILJA GRADSKIH ČINOVNIKA. — KRIŠTOFOR ERDÖDY KUPI GRAD GODINE 1777. — GENOVEŽKA UPRAVA U GRADU. — GOSPODARI GRADA OD 1786. GODINE DO DANAS — CIJEPANJE SAMOBORSKE GOSPOŠTIJE I PROPAST GRADA.

Josip-Antun Auersperg ostavio je svojoj djeci silne dugove[1]). Ne mogav djeca plaćati ni kamata a kamo li odplaćivati glavnicu, odluče prodati Rude, grad i imanje samoborsko, taj jedini svoj posjed u Hrvatskoj. Potaklo ih je i to na prodaju, što je imanje vrlo malo ili ništa nosilo te su višegodišnji arendatori, uz svu pomnju i marljivost gospodarstvenu, skoro posve propali. Dne 1. studena 1763. u Balagovim dvorima (Balagov-Dvor) sklope, u prisutnosti izaslanika zagreb. kaptola Baltazara Petkovića i Antuna Zlatarića, kupo-prodajni ugovor sa J o s i p o m E r d ö d y, kojim mu prodaju Rude i Samobor-grad za ukupnu svotu od 104.900 forinti. Erdödy položi odmah u ime kapare 3.564 forinta a ostalu svotu platiti će 1. siječnja 1764., kad će preuzeti Rude, grad i imanje samoborsko. Erdödy kupi imanje sa svim gibućim i negibućim pripadnostima, kako je stajalo, osim srebrnine, kositra i stvari potrebnih kod stola te strogo familijarnih stvari: slika, spisa i t. d. Glede parnice, koja se vodila pred banskim stolom sa strane samoborske obćine proti grofovima Auerspergima utanačeno je, da će ista ostati i na dalje na njihovim ledjima. Druge dvije parnice, takodjer pred istim sudom i to glede jurisdikcije i godišnje pense, koju je obćina davala gradu, preuzeti će kupac na sebe[1]).

Prvoga i slijedećih dana mjeseca siječnja 1764. bila je predaja, pošto je kupac ugovorenu svotu položio. Tako prodje samoborski grad i Rude za uvijek iz vlasti porodice Auersperg, koja ga je držala u svem 94 godine, i dodje po treći put u vlast grofova Erdödy. Još iste godine 1764. umre J o s i p E r d ö d y, a gospodarom iza njega u Samoboru postanu njegova braća L j u d e v i t, L a d i s l a v i L e o p o l d, koji bijahu s njim suvlastnici. — Leopold kasnije isplati braću iz Samobora te postane jedinim vlasnikom, pak se kao takav spominje već godine 1768. Nije nam poznato, kako su Leopoldova braća došla opet u posjed Samoborskoga grada. Godine 1770. bili su oni opet faktični gospodari.

Parnica, koja kupom Samobora prodje na Erdödyje svršila se godine 1769. Tečaj ove parnice vrlo je dug i obširan te bi nas predaleko vodilo da o njem pobliže govorimo[2]). Konačno presuda banskoga stola dosudjuje slijedeće:

---

1) Dne 14. siječnja 1763. iznosio je taj dug 62.554 for.; i to: kaptolu zagreb. 34.630 for.; kanoniku Gaalu 1.000 for.; kanoniku Thausziu 3.000 for.; zagreb. ubožnici 3.000 for.; samoborskom samostanu 2.100 for.; Alexandru Škricu 4.000 for.; grofu Batthyaniju 3.000 for.; Ignacu Vojkoviću 300 for.; Sigismundu Kuševiću 5.100 for.; prokuratoru Blaženkoviću 500 for. i nekom Kleni-u 6.924 forinta.

1) Vjesnik zemalj. arkiva. Zagreb 1912. God. XIV. str. 105. ss.

2) Cijela ova parnica nalazi se u arkivu trgovišta Samobor. Čvrsto je u koži vezana te obuhvata 1714 in folio pisanih stranica. Dobila ju je obćina na zahtjev svog fiškuša za buduću obranu svojih prava.

1) Patronatsko pravo pripadat će od sada jedino i uključivo gospoštiji samoborskoga grada;

2) pravo mača (jus gladii) pripada gospoštiji;

3) maltarina (tellonium) po čl. 15. od g. 1723. pripada gospoštiji;

4) pravo točenja (educillum) i mesarenja (ius macellarum) pripada gospoštiji, kako to odredjuje čl. 36. od godine 1550.;

5) mlinove podizati dozvoljava se Samoborcima u okviru teritorija;

6) lov riba i rakova (piscatio et cancrorum captura) na teritoriju občine pripada občini zajedno sa gospoštijom;

7) pravo lova (ius venationis) pripada jedino gospoštiji, uz obvezu da svaki prigodom lova počinjeni kvar bilo u poljima, bilo u vinogradima purgara, ima nadoknaditi;

8) ptičji lov (aucupium) dozvoljava se purgarima;

9) za parnice, koje imadu purgari medjusobno, odredjuje se, kao sud prve molbe občina (obč. sudac), a gospoštija kao sud druge molbe;

10) parnice občine (kao tijela) proti gospoštiji i obratno, gospoštije proti občini, imadu se voditi pred gospoštijskim sudom u prisutnosti županijskoga fiska. — Nezadovoljna stranka sa osudom gospoštijskoga suda ima pravo priziva na županijski sud;

11) gornica (ius montanum) dosudjuje se gospoštiji jer ju je od pamtivijeka pobirala;

12) izbor magistrata obavljati će po

starom pravu občina sama, nu u znak ovisnosti mora svaki put gospoštiji javiti rezultat izbora;

13) pijacovina i sajmovina (tributum fori et nundinarum) ostaje občini;

14) pravo primati u zavičajnu svezu ostaje občini u sporazumu sa gospoštijom;

15) občina imade plaćati gradu godišnje 100 pensa i for. 40 dinara obične falcidie. Pošto odnošaj Samoboraca prema gradu nije kmetski i podanički to se oslobadjaju od svih, bilo kakovih, drugih služba i podavanja.

Premda je za trajanja ove parnice provedena godine 1765. u rujnu i reambulacija medja, ipak glede njih banski stol ne izreče nikakve odluke. Ni jedna, ni druga stranka ne mogaše svojih navoda dokazati pošto je mnogih medjaša, koje spominje Belina povelja, tijekom stoljeća nestalo.

Zastupnik občine zadovoljio se osudom, u koliko je bila po istu povoljna. Glede ostalih nekih stvari kao i radi šuma: Šikave, Tepca, Pozorina, Palačnika i Osljaka, o kojima se u osudi ništa ne spominje a gospoštija si ih prisvojila, uloži priziv. — Ni gospoštijski zastupnik ne zadovolji se cijelom osudom. I gospoštija učini priziv glede poreza od mlinova, ptičjega lova, prisutnosti županijskoga fiska u parnicama, pijacovine, sajmovine, biranja sudca i t. d. Kraljevski sud u Pešti, na koji se obje stranke prizvaše, odobri u cijelosti gore navedenu osudu banskoga stola, jedino gospoštiji dopita: ptičji lov.

Ova je osuda obim strankama službeno saobćena istom 16. svibnja 1774. na župnom dvoru u Samoboru po Franji Kannotaju prisežniku banskoga

stola. Tom zgodom bijahu prisutni protonotar, tajnik kraljevskog savjetničtva, zastupnici obćine i gospoštije i više drugih pozvanika[1]). Cijela presuda saslušana je bez prigovora. Iza toga izruče zastupnici obćine proglasitelju crkvene ključeve.

Tako se eto svrši dugotrajna borba obćine samoborske sa gospoštijom grada. U toj borbi i z g u b i o b ć i n a k o n a č n o p o s v e m a p a t r o n a t s k o p r a v o, z a k o j e s e g o d i n e i g o d i n e b o r i l a. Koliko žrtvi stojala je ta borba, koliko su jada i nevolja ljutih pretrpjeli u to vrijeme samoborski purgari, nije kadro pero opisati. Zato je svima poslije svršene ove parnice, makar i nije izpala kako bi po pravici izpasti morala, odlanulo te su vedrijim licem i čvršćom nadom gledali u budućnost i svoju i svojega potomstva.

* *
*

Ljudevit, Ladislav i Leopold Erdödy bijahu dobri i miroljubivi ljudi. S njima je obćina stajala na dobroj nozi. Oni sami nijesu stanovali u samoborskom gradu, već su samo kadkada onamo dolazili. Imanjem je upravljao nadglednik Matija Holper s ostalim činovništvom.

Ti činovnice radili su što htjeli a spram samoborskih purgara ponašali se, kao da su oni pravi

---

1) Od prisutnih spominju se: Mihalj Tallian de Vizek, župnik samoborski sa kapelanom Nikolom Mavračićem i Ivanom Weissom; Mihalj Šilobod vice-arhidjakon i župnik u Sv. Nedelji; Matija Plovanić, župnik u Plešivici; Ivan Mayer, tridesetničar samoborski; Sigismund Kušević; Juraj Bezjak, blagajnik mokričkoga grada; Ivan Skendrović, činovnik iz Ruda; Marko Bahovec, gospoštijski hižar i više gospošt. kmetova. — Sa strane obćine: Petar Blažeković, fiškal županije zagrebačke; Stjepan Szalle, plemićki podsudac; Baltazar Čačković, samob. sudac; Marko Regović, juratuš; Adam Bedečić, notar i Juraj pl. Francisci, fiškuš.

gospodari te im mnogo nepravda i jada zadavali. Štogod su krivice učinili, sakrivali su se za ledja svojih gospodara, tobože da po njihovom nalogu čine, prem oni za to ni znali nijesu. Spomenuti ću ovdje od mnogih samo jedan dogadjaj. Godine 1773. ne htjedoše Samoborci primiti gradsko vino na točenje. Stoga dne 14. svibnja navali nadglednik Holper sa 570 oružanih ljudi (medju njima bilo je i cigana) u Samobor. Prvi juriš učine na v a r o š k i t o r a n j (turris oppidi), gdje razbiju vrata na tamnici. Iza toga navale na kuću u kojoj bje smještena obćina. Provaliv u sobe, sve stvari razbiju a nadjene spise dijelom potrgaju i spale a dijelom sobom odnesu skupa sa poreznim, uboškim, kapelskim i privatnim obćinskim novcem. Poslije toga slijedio je harač i plijenjenje po Samoboru. Zapaljena je kuća notara Adama Bedečića te je od te vatre zaprijetila pogibelj cijelom Samoboru, da nijesu ljudi svim silama radili e se vatra lokalizira. Purgarima su otimali po kućama novac i živež i druge pokretnine, šibali i batinjali ih, a četvoricu odvedu u grad i metnu u t u r s k e o k o v e (ferramenta turcica). Najgore je prošao sudac pl. Čačković. Sigurno bi zaglavio, da nije sa ženom i djecom za vremena pobjegao i sakrio se. Njegov plemićki dvor posvema je opljačkan. Vrata i prozori posvema razvaljeni, škrinje i ormari sasječeni. Čačkovićev plemički listi i drugi spisi, zatim oružje, dragocjenosti, srebrnina, svila, odijelo i ostale stvari postanu plijenom provalnika. Šteta tom zgodom nanesena obćini, sudcu Čačkoviću i pojedinim purgarima proačunana je na 5661 for. i 12 dinara. Radi ovih nasilja potuže se Samoborci kraljici Mariji Tereziji moleć njenu materinju zaštitu, koja ako

ne uzslijedi, morat će se bez kuće i kućišta razići po svijetu. I Čačković pošalje sa svoje strane posebnu molbu. Makar je kraljica 27. kolovoza naložila županiji, da stvar iztraži i o svem ju točno obavijesti, ipak se to dugo zateglo. Istom 17. travnja 1774. dodje stvar svome kraju. Svršena je pred županijskim izaslanstvom mirnom nagodbom. Zastupnici gospoštije izjave, da je ista pripravna nadoknaditi sve učinjene štete. Osim toga rekoše, da gospoštiji kad je slala svoje ljude u Samobor, nije drugo bilo na pameti već Samoborce prisiliti na točenje gospodskog vina. Što se uz to dogodilo, to je učinjeno surovošću i neobuzdanošću njezinih ljudi, što ona duboko žali Gospoštija se izjavi pripravnom nadoknaditi sve štete. To i učini dne 1. svibnja 1774. isplativ štetu občini u iznosu od 900 for., Čačkoviću 1200 for. i občinarom 750 for. Čačkoviću vraćene su mnoge stvari a za mnoge obeća, da će mu se vratiti, kao i občini bubanj, oružje i drugo.

Uz nadglednika dobara Matiju Holpera osobito se izticao u napadajima na Samoborce i provizor Juraj Šuljok, koji je dao hvatati blago samoborskih purgara, oduzimao im razne stvari a i njih same često napadao.

* *
*

Pod konac godine 1774. dne 24. prosinca prodadu braća Ladislav i Ljudevit Erdödy samoborski grad, imanje, mjesto Samobor, sve posjede k imanju spadajuće, rudokop bakreni u Rudama, sve gradske alodijalne i rudokopne zgrade, sav pobrani prirod, pokretnine, bakar u Rudama bio on u kojoj formi: Krištoforu Erdödy za 210 tisuća forinti.

Taj Krištofor Erdödy, kako nam predaja kaže, putovao je po Italiji i došav u Genovu, zapane u društvo velike gospode. Tuj se tako nesretno kartao, da je izgubio ne samo sav svoj novac, već i mnogo hiljada posudjenog.[1]) U toj neprilici posudi on veliku svotu novaca od genovežkoga grofa Hieronima Fieschi i markeza Josipa Lamellini. Vrativ se Krištofor u domovinu, zaboravio je na svoje prijatelje s kojima je ugodne časove u Genovi proveo i na dug. Ova dvojica više puta sjetila su Krištofora i tražila da im plati dug i predlagala mu način kako bi se to najljepše izravnalo. Krištofor im je dao i pismenu obvezu, ali badava. Kad ne mogoše Genovežani doći do svoje tražbine, dadu u svoju korist sekvestrirati samoborsko imanje po sudcu Josipu Arbanasu, nu Erdödy ga opet silom oduzme. Sad se Genovežani opetovano potuže kraljici Mariji Tereziji. Pismom od 7. studena 1777. naloži ona, da Genovežani još jednom pokušaju zauzeti grad i imanje prema nagodbi s Erdödom učinjenoj. Bude li i sada spriječavao ovrhu i Genovežane smetao, neka to jave staležima, koji im imadu dati kraljevsku vojsku (brachium regale) i tako pomoći izvršitelje ovrhe. — Sekvestracija je provedena godine 1777. na 32 godine. — Videći Krištofor Erdödy, da tuj nema šale, predade grad i imanje[2]) Genovežanom, da iz njega vade

[1]) Arkiv za jugosl. povijest, knj. XI. str. 237. Neki vele, da je taj dug iznosio 75.000 for., a drugi pače 400.000 for.

[2]) U to doba bilo je imanje samoborske gospoštije veliko 25,572.000 orgia ili 12.786 rali (1 ral = 2.000 orgia). Od toga je uživala samoborska občina 119 i pol rali (23.900 orgia). Radi toga se vodila parnica.

korist tako dugo, dok se izravna što im bijaše dužan.

Iste godine 1777. predao je Krištofor Erdödy samoborske Rude pod dug grofici á Gessean, udovi »obrist feldwachmaistera«.

Činilo se, da će obćina s novim gospodarima u slozi i ljubavi živjeti. Kad si je godine 1778. dne 3. veljače izabrala novoga sudca u osobi Nikole Valečića, javi taj izbor u grad. Fiškal i prokurator Genovežana još isti dan piše obćini, da prima to do znanja i potvrdjuje izbor. Ujedno poziva purgare, da novoga sudca cijene, štuju i slušaju. Sudcu — ako želi uživati ime pravednog sudca — preporučuje, da svačiju tužbu strpljivo i dostatno saluša držeći se prava. Obćini preporučuje neka svojim činovnicima daje dovoljnu plaću, da ne budu prisiljeni od privatnika uzimati mito. Gospoštija obećaje obćini svakom zgodom svoju pomoć i podporu. To sve je bilo samo puko obećanje i drugo ništa. Kad je vlasništvo samoborskog grada raztrgano i prešlo u ruke vjerovnika Erdödyjevih, postala je i obćina samoborska njihovim plijenom. Svaki ju po volji plijenio, mučio i štete joj nanašao. Uprava genovežka hoće nad Samoborcima vršiti vrhovnu jurisdikciju, razna nasilja i nepravde na dnevnom su redu. Sve ih je tlačilo i ugnjetavalo. Kad su se gdje potužili na te nepravde, zvali su ih »progoniteljima plemića« i s njima postupali kao s buntovnicima.

Pod jesen godine 1779. nanesu činovnici Genovežana u zajednci sa plemićima u Samoboru samoborskim purgarima više hiljada forinti štete. Veći dio njihovih usjeva što požanju, što pogaze a zemlje razdijele medju svoje kmetove u Domaslovcu, Vrbovcu i Rakovici. Osim toga oduzmu Samoborcima zajedničku šumu Šikavu, koju su velikim trudom i troškom očistili od trnja i raznog grmlja i mladim drvećem zasadili. Sve su to sasjekli i poharačili. S druge strane sjekli su ljudi vlasnice Ruda, obćinske šume Osljak, Palačnik i Pozorin.

Radi tih nasilja pritužila se obćina županiji pa kad ova ne htjede tome stati na kraj, prituži se kralju.

Iza Genovežana bio je grad u rukama drugih vjerovnika Krištofora Erdödy. Već g. 1785. spominje se barun Ivan-Emilijan Kulmer. Godine 1793. bio je Krištofor mrtav; gospodarom grada spominje se Josip Erdödy a uživa ga »titulo executionali« jošte barun Ivan Kulmer, kojemu bijaše pokojni Krištofor takodjer mnogo dužan.

Ove godine oduzme gospoštija Rudarima, pošto više ne bijaše vlasnica Ruda, sve zemlje koje im je dala na uživanje na svom samoborskom imanju. Medju ovim naročito Donji-Lug, koji su oni sami velikim naporom izkrčili. Rudari dobili su Lug u činženo ime godine 1749. od Antuna-Josipa Auersperga. Radi toga vodili su parnicu, koja je trajala još godine 1808. Parnicom Rudari konačno izgube Lug.

Ugovorom sklopljenim u Požunu dne 24. travnja 1799. dadu braća Ivan i Antun Erdödy samoborski grad, koji tada bijaše posvema napušten, u zakup Ivanu-Emilijanu Kulmer na 32 godine.

Dok je Kulmer držao u zakupu samoborski grad i imanje izadje naredba, kojom se odredjuje do 1. V. 1805. rok za isplatu svih zaloga, inače se gubi pravo vlasništva.

Erdödy nalože svom fiškalu Očiću, da podigne tužbu na pravo vlasništva uz isplatu još postojećega duga. Nu Očić s tužbom zakasni i tako propade

Erdödyjevo pravo na Samobor i Kulmer postane njegovim gospodarom.

Grof Ivan Emilijan Kulmer bio je oženjen za Juditu groficu Sermage. Umro je g. 1807. te ostavio iza sebe petero djece, kojima oporučno razdijeli svoje imanje. Sinu Ferdinandu (žena mu Josipa grofica Oršić) ostavi Šestine. Sinu Ivanu Nep. ostavi imanje Januševec kod Brdovca. Kćerima: Josefini, Franciski i Vilhelmini ostavi Samobor.

Josefina se udala još g. 1805. za Ignaca pl. Kiepacha. Poslije tastove smrti g. 1807. preuzeo je Kiepach samoborski grad i trećinu imanja, koje je dobila njegova žena pod dio. Mimogred spominjemo, da je ovaj Ignac Kiepach bio za vrijeme francuskog vladanja u Samoboru načelnik (maire) od g. 1809. do 1814.

Drugu trećinu samoborskoga imanja dobila je kći Franciska, koja se po očevoj smrti udala godine 1808. za grofa Janka Draškovića[1]) prvaka ilirske

[1]) Grof Janko Drašković bio je prvi put oženjen za pl. Pogledić. Iza njezine smrti upoznao se sa groficom Franciskom Kulmer. Uglavivši s njom nješto ustmeno i nješto pismeno, da će ju uzeti, odluče dan vjenčanja na 9. srpnja 1808. Za ovo vjenčanje izdao je Drašković 6. VII. 1808. slijedeću objavnicu: »Niže podpisani ujavlja svoj poglavitoj gospodi, tako duhovnoj kao i svetskoj, osoboto pak milim svojim rodjakm i prijateljima, kakoti on u zakonskı stališ stupiti i poglavito rodjenu Franju baronicu Kulmer za svoju zakonsku drugaricu uzeti odlučio jest. Vjenčanje biti će u Balagovi dvori 9. ov. mj. i ljeta. Pir pako svadbeni kasnije u Rečici. On sebe i buduću drugarucu svoju Prijaznosti i Spomenku sviuh domorodcev polučnim ufanjem izručuje.« (Mažuranić: »Prinosi za Hrv. pravno povjesni riječnik. Izdala Jugosl. akademija, Zagreb. 1920. str. 1411.).

Drašković odmah iza vjenčanja povede svoju groficu u Rečicu kraj Karlovca, gdje je nekoliko dana slavio bakantsku svadbu a onda odputovao s njom u Pariz. U Parizu je gospodski i raskošnn živio te potrošio skoro sav svoj i ženin imetak. Godine 1832. vratio se u Hrvatsku. Tu je životario sve do godine 1852. kad se preseli

dobe i osnovatelja: »Ilirske čitaonice« i »Matice Hrvatske«. S njom je dobio Drašković dio samoborskog imanja: Balagove dvore.

Napokon treći dio imanja zapadne kćer Vilhelminu, koja je ostala neudata. Ona je načinila u Osredku staklanu, koja je postojala do g. 1905. Umrla je godine 1872. te pokopana na samoborskom groblju.

Ove tri sestre spominju se još g. 1839. gospodarima samoborskoga grada i imanja.

Drašković živeći raskošno u Parizu potrošio je sav svoj imetak i imetak svoje žene, koji predje u vlast obitelji Kiepach. Vilhelmina pako svojim različitim neuspjelim poduzećima takodjer potroši veliki dio svoga očinstva. Ostatak imetka ostavila je Kiepachima.

Josefina pl. Kiepach († 18. I. 1876.) ostavila je grad i njoj spadajući dio svojoj kćeri Alojziji, udatoj baronici Allnoc pl. Edelstarskoj, a ova svojoj kćeri Malvini, udatoj za »Reich grofa« Maksa Montecucolli. Poslije Malvinine smrti († 22. IX. 1899.) njezin se dio rasprodavao. U srijedu 13. IV. 1901. zaključilo je trgovišno zastupstvo, da se za obćinu kupi od grofa Montecucolli stari grad i oko njega 27 rali šume. Nakon raznih pregovora sklopljen je 4. IV. 1902. ugovor, kojim obćina preuzima grad sa šumom za 5.293 krune i 92 filira. Da je obćina došla u posjed grada i šume zasluga je to bivšeg načelnika Mirka Kleščića kao i tadanjeg vlasnika Ba-

u Radgonu u Štajerskoj te ondje živio kod obitelji Schrafl i ondje umro 14. XI. 1856. Žena mu je živila kod svoje sestre Josefine.

Godine 1893. prenesen je Drašković iz Radgone u Zagreb uz veliko narodno slavlje te sahranjen na Mirogoju u arkadi hrvatskih preporoditelja.

lagovih dvora Milana pl. Kiepacha, koji je u tom občini išao na ruku.

Kako se iz razloženoga vidi većina samoborskog imanja ostala je u rukama obitelji Kiepach.

* *
*

Kad su prošla burna i nesigurna vremena srednjega vijeka i kad je nestalo straha pred Turcima izgubili su stari sredovječni gradovi svoju važnost. Sami njihovi gospodari počeli su ih napuštati i izpod njih u nizinama graditi si udobne dvorove za svoja prebivališta. Uslijed toga svi su naši gradovi počeli jedan za drugim pustiti i rušiti se. Ova sudbina stigla je u drugoj polovici 18. stoljeća i grad samoborski. Već prije, nego je došao u ruke Genovežana bio je jako zapušten, jer niti Erdödy, niti Auerspergi nijesu u njemu stanovali.

Prigodom sekvestracije, koju su g. 1777. dali Genovežani provesti, opisuje se u zapisniku stanje gospodarskih zgrada i stanje u kojem se tada nalazio grad. Evo kako taj zapisnik opisuje to stanje: »Izpod grada do štale bila je svodjena pivnica pokrivena daskama nadkrita slamom i unutra taracana. Mogla je primiti 700 vedara vina. Do ove je bila svodjena pecara rakije s dimnjakom pod krov. Nad podrumom bila je žitnica. Preko puta bila je štala za 8 konja, gradjena od drva na stupovima.

Vrtljarska kuća imala je dvije prostorije; jednu za stanovanje i drugu za čuvanje plodova. Izmedju tih prostorija bila je kuhinja bez svoda. Izpod sobe vrtljareve bio je podrum za povrće. Sve je bilo pokriveno slamom. Z desna Gradni bila je zgrada za bačvariju i kuća za stan provizora sagradjena od hrastovine sa sobom od 4 prozora, sobicom i radio-

nom. Sve je bilo slamom nadkriveno, ali krov je prokisavao. S lijeve strane Gradne stajala je »Z i d a n i c a« s tri sobe, to je bio stan provizora. Sobe su bile presvodjene a svih 7 prozora bilo providjeno rešetkama. Stropovi su bili od dasaka. Izpod soba bila je nepresvodjena kuhinja s dimnjakom izvedenim nad krov. Dolje izpod soba bile su tri prostorije s drvenim stropovima, koje su služile kao podrum. Slamnati krov iziskivao je popravak. Tu je blizu stajala drvena kovačnica, koja je bila vrlo trošna.

G r a d s a m o b o r s k i, koji je sagradjen na pećini, prikazuje pravu starinu, a sagradjen je na više uglova. Jedini mu je ulaz za pješake i kola s istočne strane. Odmah do ulaza u nutra nalazi se s desna ruševna sobica za »s a t r a p a« (stražara) a s lijeve su tamnice. Ulaz je ne odviše dug ali svodjen. Z desna u dvorištu grada (atrium) stoji zidana kula pod kojom je podrum bez stuba. Nad ovim smočnica. Nad krovom, koji je drven, diže se tornjić načinjen od dasaka, a u njemu je zvono i ura. Od kule prema gradu teče čvrsti zid koji zatvara dvorište. Iznad ulaznih vrata je svodjena kuhinja i soba ključareva; sve zidano i daskom nadkrito. Gradska su vrata u trošnom stanju. Do toga je do stuba soba za služinčad nadkrita daskama. Drveni stropovi i prozori su većim dijelom zalijepljeni papirom, vrata su slaba, peć na seosku. Drvenim stubama dolazi se na gornji sprat gdje je s desna soba s drvenim podom, dobrim prozorima od kojih je jedan dvostruk, (duplicata fenestra). Tu je velika žuta peć. Do ove sobe je druga soba sa zelenom peći i jednim dvostrukim prozorom te drvenim stropom. Treća je soba iznad kuhinje s jednim prozorom,

srednjom peći i polutrošnim vratima te drvenim podom. Sa sjeverne strane ova soba prokisava. Preko dvorišta iza rečene zgrade, koja ima oblik branika (propugnaculum), stoji unutrašnji grad do kojega nema pristupa kolima. Stoji na pećini nekoć sagradjen. U prizemlju su dobri podrumi koji mogu primiti 1000 vedara, dvije sobe za satrape i kuhače; obe presvodjene i ogromna kuhinja. Tu su stube kamenite nipošto strme koje vode u gornji sprat u kojem se nalazi devet soba, zapuštenih i nenastanjenih, dvije komore i kapela sv. Ane, koja je smještena u jednom uglatom tornju. U najvišem spratu ima šest zapuštenih soba u koje prokisuje. Tu su još tri komorice sagradjene poput branika (propugnaculum), koje ne mogu ni zašto služiti. Držimo, da se pod tim branicima imadu razumijevati t. zv svodovi (Ecker) na uglovima.

Gradjevina toga dijela grada gotovo je bila ruševna, naročito se je rušilo sa sjeverne i istočne strane. Izgleda, kao da će se sve za koji dan porušiti.«

Kako iz ovoga opisa vidimo gotovo je cijeli grad bio pust bez pokućstva i sasma napušten.

Za vrijeme Genovežkoga držanja počeo je grad propadati sve više. Oni su gledali da izvuku što veću korist iz imanja a njihov upravitelj i činovnici, sa ostalim samoborskim plemićima, lijepo su se zabavljali i po staro-hrvatski živjeli.[1])

Za grad se baš nitko nije brinuo, da ga uzdržava i popravlja. Za držanja Genovežana još se u gradu stanovalo i g. 1780. načinjen je na gradu novi krov. Zadnji upravitelj Genovežana bio je Andrija Gluščić. Koje godine je prestala vlast Genovežana nije točno poznato. To je moglo biti oko g. 1784.

Godine 1790. bio je grad tako trošan da se u njemu nije moglo stanovati. Kad je godine 1805. Ignac pl. Kiepach oženio Josefinu groficu Kulmer dao je dolnji provizorski stan i arešte (zidanicu) preuredjivati za svoje stanovanje. U tu svrhu dao je s grada trgati krov i drvo te iste upotrebljavati za novu zgradu. I zidni materijal za štale i druge gospodarske zgrade blizu zidanice dao je voziti iz grada koji je tada bio već posve ruševan.[1]) Tako grad za uvijek opusti.

* *
*

Danas je samoborski grad ruševina. Sa njegovih zidina pada dnevice kamen za kamenom, kao kaplja za kapljom u neizmjerno more. Izpod njega, kao fenić ptica, diže se ubavi — njekoć toli ugnjetavani — Samobor. Promatrajući mjesto Samobor i stari grad, nehotice nam padaju na pamet stihove pjesnika Arnolda:

»A što si danas, Samobore, danas?
»Spomenik tek si prolaznosti za nas!
»Razvaljeni ti stari zidi stoje
»Ko silna stabla pokidane hvoje;
»Preko njih drač i mašina se vije
»Ko preko liesa trula ljute zmije.
»Al noću kad nad tobom planu zviezde
»Ko sjajna kruna mrtvačkoj na glavi,
»Sa zidja tvoga dusi u dol jezde . . .
»I nešto zbore . . . ko o davnoj slavi.
»A jeka ori pored dola duga —
»Ko prolaznosti ovoj da se ruga!«

---

[1]) Gl. Arkiv za jugoslav. pov. Knj. XI. str. 237.

[1]) Ibidem l. c.

IX.

Dodatak:

POVELJA KRALJA BELE GOD. 1242. NA IZVORNOM LATINSKOM JEZIKU.

»Bela dei gratia Hungarie, Dalmacie, Chorovacie, Rame, Seruie, Gallicie, Lodomerie, Cumanieque rex omnibus Christi fidelibus presens scriptum inspecturis, salutem et omne bonum. Ubicunque nostri nominis interuentu posse credimus aliquibus subueniri, pium nos decet adhibere fauorem, presertim ne uel ueritas ocultetur aut iniquitas preualeat equitati. Eapropter ad noticiam vniuersorum uolumus peruenire, quod accedentes ad presenciam nostram hospites nostri de Zumbur prope castrum Oclych existentes humiliter a nobis flagitarunt et instanter, vt modum et statum libertatis eorundem de gracia ac prouidencia pie memorie regis Colomani karissimi quondam fratris nostri, iuxta tenorem libertatis hospitum de Petyrna (!) liberaliter concesse, nostrarum auctoritate litterarum dignaremur confirmare. Nos itaque considerata eorum utilitate, precibus ipsorum fauorabiliter annuentes, sub libertate iam prefata ipsos duximus perpetuo statuendos. Cuius seriem in priuilegio memorati fratris nostri taliter uidimus contineri, vt uidelicet ipsos nullus iudicum nostrorum, preter maiorem ville eorum, quem uoluntarie elegerint, audeat iudicare; et si ab ipsorum iudice conquerentibus satisfieri non poterit, iudex eorum in nostra presencia

et non alias super ipsa causa citatus debeat et teneatur respondere. Et si ipsi alias coram iudice quemquam inpeterent super aliquo, eis iudicetur iuramentum. Statuimus eciam, quod si banus eis ad ualorem unius marce dampnum faceret, in centuplo restitueret eisdem, tamen bano non aliud nisi domos suas occasione descensus dare teneantur, pro aliis vero necessariis precium recipiant; et si aliquis ipsorum prole caruerit, tam ipso uiuente quam a seculo transmigrante bona sua cuicunque uoluerit libere conferat retinenda. Et si aliquis de uilla super equo uel boue calumpniatur ab aliquo, pro quanto sacramentum facere presumpserit, sibi calumpnias testibus astantibus restituat et res pro qua causabatur ad requirentem deuoluatur. Et si aliquis ipsam uillam intrare uoluerit moraturus, omnia bona sua, domos uidelicet et alia que posidet, omnibus scientibus liberam habeat uendendi facultatem et recedens de uilla retineat eandem. Statuimus eciam, ut sacerdotem quemcunque uoluerint in suam recipiant ecclesiam, de decemis eorum prout mos est hospitibus ubicunque manentibus disponentes. Mete autem terrarum dictorum hospitum nostrorum de Zumbur, sicut per litteras nostri fidelis comitis Stephani fratris Boboneg, qui ad id cognoscendum specialiter per nos fuerat destinatus, inteleximus hoc modo distiquuntor: prima meta incipit de Thopol et tendit ad fontem unum, deinde tendit ad Brenilaz, deinde per siluam tendit ad Rochoyca vbi due aque simul veniunt, deinde sursum tendit usque quod uulgo dicitur Pyzni, deinte per montem iterum tendit ad Rocoycha, deinde ad Brezthoycha, et postea ultra monten tendit in riuum Chernych, deinde ad Lypoycham, deinde per montem tendit

ad Grabronicham et inde per eundem montem quod uuolgo dicitur Pozorin tendit ad Gradnam et inde descendit ad uiam per quam uiam iuxta Prescekam ascendit ad monten et per eamidem uiam descendit ad fontem Byzterch et per dictum Bysterch vadit et sub Boboycha exit, iterum tendit ad priorem metam Thopol. Nec hoc tamen sub silencio uolumus preterire, quod predicti hospites nostri nobis annuatim pro collecta centum pensae et pro tributo fori triginta pensas soluere tenentur. Vt igitur enarrate libertatis series sepedictis hospitibus salua semper et irretractabilis permaneat, presentem ipsam auctoritate ac duplicis sigilli nostri inpensione propensius confirmamus. Datum in villa Vereucha anno dominice incarnacionis M°CC°XL. secundo regni uero nostri anno octauo.[1])



[1]) Original u arkivu trgovišta Samobor pisan na pergameni sa žuto-crveno-ljubičastom vrbcom, na kojoj visi pečat zamotan u zelenu svilu.

SADRŽAJ: